

Finansiering av universitets- forskning i Europa:

*en översikt av fyra
europeiska länder*

Delrapport 2
till SUHF:s Expertgrupp för analys
Ulrika Bjare och Pam Fredman
December 2024

SUHF

Sveriges universitets- & högskoleförbund

Förord

SUHF:s förbunds församling har beslutat att Expertgruppen för analys ska ta fram underlag och rapporter som identifierar lämpliga och realistiska politiska lösningar. Expertgruppen fokuserar på fyra övergripande områden – akademisk frihet, kontroll och byråkratisering, högre utbildning och livslångt lärande samt extern finansiering av forskning. Dessa områden är sammanlänkade, och det krävs att vi i högre utsträckning analyserar frågorna på ett sammanfattande sätt för att finna breda och hållbara lösningar.

Denna rapport behandlar frågor kring forskningsfinansiering, med särskilt fokus på extern finansiering av forskning. Balansen mellan direkta statliga anslag och externa forskningsmedel är en ofta diskuterad fråga inom den svenska universitets- och högskolesektorn. I dag är svenska lärosäten i hög grad beroende av externa forskningsmedel, vilket inte bara binder upp de direkta anslagen utan också begränsar lärosätenas handlingsfrihet och deras möjligheter att självständigt planera forskning och utbildning. Ett reellt finansiellt handlingsutrymme är avgörande för att upprätthålla lärosätenas autonomi – en aspekt som lyfts fram både i svensk kontext och i internationella deklarerationer. För att forskningsfinansieringen ska vara ändamålsenlig, kvalitetsdrivande och samordnad behöver lärosä-

tena tilldelas tillräckliga direkta statsanslag. Detta är avgörande för att tillvarata kompetens, stärka forskningsanknytningen i högre utbildning och säkerställa långsiktigt hållbara villkor för forskningsverksamheten.

Mot denna bakgrund fokuserade delrapport 1, *Ökat beroende av externa medel för forskning och utbildning på forskarnivå*, på forskningsfinansieringens utmaningar i Sverige. I denna efterföljande delrapport görs en internationell utblick där finansieringssystemen i fyra europeiska länder – Belgien (Flandern), Danmark, Nederländerna och Norge – analyseras. Vår förhoppning är att rapporten ska bidra till en djupare förståelse av hur olika finansieringsmodeller fungerar och utgöra ett diskussionsunderlag för utvecklingen av forskningsfinansieringen i Sverige. Målet är att säkerställa att universitet och högskolor kan verka som självständiga och kritiska reflekterande krafter i samhället. Forskning är avgörande för kunskapsutveckling, hållbar utveckling och för vår gemensamma förmåga att lösa komplexa samhällsproblem – både i dag och i framtiden.

Hans Adolfsson

Ordförande för SUHF och Expertgruppen för analys

Rapporten är en del

Denna rapport är en del av arbetet inom ramen för SUHF:s expertgrupp för analys. Expertgruppen för analys har i uppdrag att ta fram underlag och översikter som utgår från behov inom högskolesektorn och följer politiska reformer som påverkar lärosätena. Underlagen ska fungera som kunskapsunderlag för universitet och högskolor, vid dialog med andra samhällsaktörer om lärosätenas roll och förutsättningar att bidra till samhället, men även som grund för att påverka regering och riksdag. Målet för expertgruppen för analys är att i allt högre grad kunna ta ett helhetsgrepp på centrala frågor för de svenska lärosätena och identifiera lämpliga och realistiska politiska lösningar.

Fram till utgången av 2025 ska analysgruppen fokusera på fyra områden:

- Beskriva utvecklingen av akademisk frihet och lämna analyser som kan bidra till att öka lärosätenas autonomi. I detta ingår att beskriva hur en ny och förändrad offentligrättslig organisationsform kan utformas för lärosätena.
- Beskriva hur förutsättningar för universitet och högskolor har förändrats genom ökad kontroll och krav på återrapportering samt ge förslag på hur ökat förtroende mellan lärosäten och statsmakt kan uppnås.
- Undersöka hur utbildningens utformning och styrning påverkas av förväntningar på kompetensförsörjning inklusive ökad kapacitet för livslångt lärande och kompetensutveckling för yrkesverksamma samt lämna förslag på en ändamålsenlig styr- och resursfördelningsmodell för utbildningen.
- Undersöka hur det ökade beroendet av externa medel för forskning har utvecklats och vilka konsekvenser detta har fått för lärosäten samt lämna förslag på en ändamålsenlig styr- och resursfördelningsmodell för forskningen.

Varje projekt ska producera analyser och rapporter som kommer att presenteras under 2024 och 2025.

av ett större projekt

Tack!

Tack till ledamöterna i Expertgruppen för analys, för diskussioner, stöd och vägledning, samt till projektledare och skribenter inom de andra av expertgruppens delprojekt Shirin Ahlbäck Öberg, Johan Boberg och Ingeborg Amnéus vid Uppsala universitet samt Tim Ekberg vid Lunds universitet, och till Christopher Sönnerbrandt och Lars Alberius vid SUHF:s kansli. Ett särskilt tack riktas till Mats Benner, Lunds universitet, Ludde Edgren, Mittuniversitetet, och Anna Wetterbom, Ragnar Söderbergs stiftelse, för värdefulla synpunkter på delrapportens utkast.

Författarna Pam Fredman och Ulrika Bjare ansvarar själva för analyser och slutsatser i rapporten.

Innehåll

Förord	2
Sammanfattning	8
1. Inledning	11
1.1 Uppdrag och disposition	11
1.2 Bakgrund.....	11
Utgångspunkter.....	11
Finansieringsfrågan är kopplad till frågor om autonomi och akademisk frihet	13
Metod och urval.....	15
1.3 Litteraturbakgrund.....	17
2. Internationell utblick	25
2.1 Danmark.....	25
Den danska universitets- och högskole- sektorn och systemet för forskningsfinansiering.....	25
Den forskningspolitiska utvecklingen och extern forskningsfinansiering	29
Anställningar och karriärvägar	33
Relationen mellan utbildning och forskning.....	35
Koncentration av medel.....	37
Universitetens ledning och ansvar.....	38
Forskarens situation	40
Sammanfattande diskussion – Danmark	41
2.2 Norge	45
Den norska universitets- och högskolesektorn	45
Styrning och finansiering av forskning och innovation	47
Den forskningspolitiska utvecklingen och pågående förändringar i resurstilldelningen	52
Universitetens ledning och ansvar för hela verksamheten...54	

Anställningar och karriärvägar	56
Sammanfattande diskussion – Norge	59
2. 3 Nederländerna	62
Den nederländska universitets- och högskolesektorn	62
Finansieringssystemet och den forskningspolitiska utvecklingen	64
Den forskningspolitiska utvecklingen	67
Krav om medfinansiering	67
Anställningar och karriärvägar	69
Sammanfattande diskussion - Nederländerna	70
2. 4 Belgien (Flandern)	73
Universitetssektorn i Flandern	74
Finansieringssystemet och den forskningspolitiska utvecklingen	77
Anställningar och karriärvägar	83
Sammanfattande diskussion – Flandern	84
3. Avslutande diskussion	89
Extern forskningsfinansiering	89
Forskarrepresentation och medbestämmande	93
Anställningar och karriärvägar	95
Forskningspolitisk styrning	97
Avslutande reflektioner	102
Referenser	107
Bilaga 1: Intervjuguide	115
Interview questions	
– national system for research funding	115

Sammanfattning

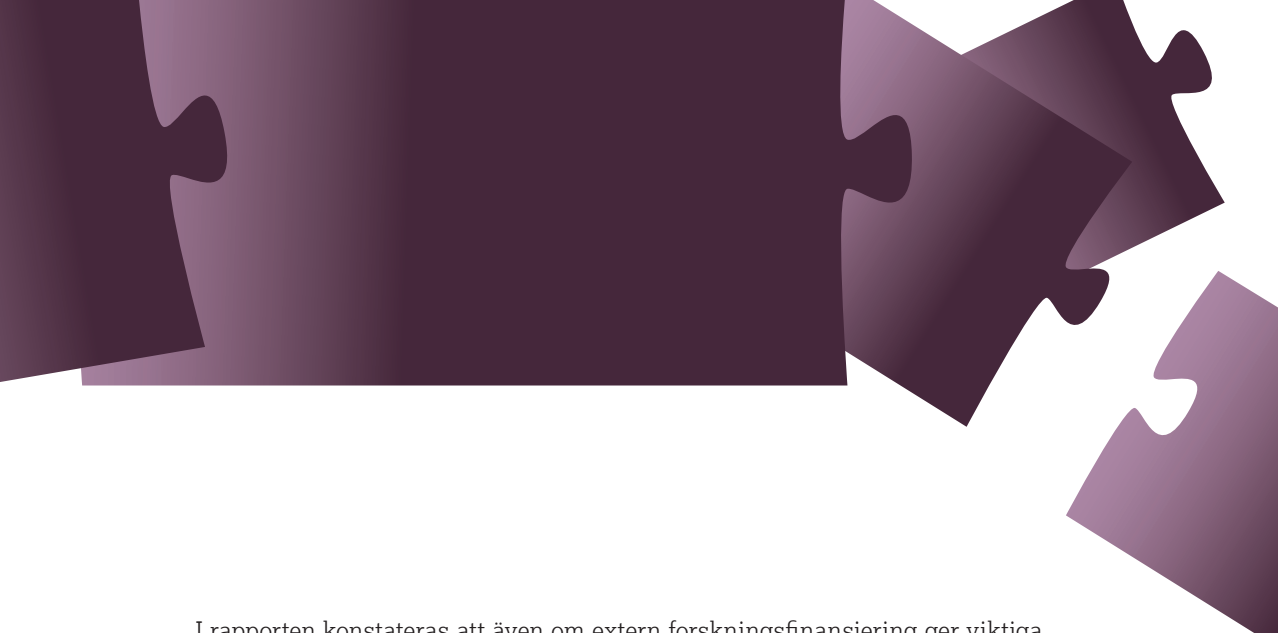
Rapporten beskriver och diskuterar modellerna för finansiering av universitetsforskning i Danmark, Norge, Nederländerna och Belgien (Flandern). I rapporten ges en övergripande presentation av respektive lands forskningssystem och universitets- och högskolesektor. En central aspekt rör hur lärosätenas planeringsförutsättningar ser ut i de olika länderna. Här undersöks hur finansieringsmodellerna påverkar universitetens möjligheter att långsiktigt planera sin verksamhet, med särskilt fokus på stabiliteten och förutsägbarhet i finansieringen. Rapporten lyfter även pågående politiska reformer inom området. Vidare belyses hur finansieringsmodellerna i de olika länderna påverkar anställningsformerna för den akademiska personalen, förutsättningarna för en bred vetenskaplig verksamhet samt kopplingen mellan utbildning och forskning.

I rapporten konstateras att det finns en stark forskningspolitisk styrning mot strategiska och tematiska mål genom politiska överenskommelser och öronmärkta medel, med ett särskilt fokus på STEM-områden.¹ Denna utveckling kan innebära att andra forskningsområden som också bidrar till en bred kunskapsbas riskerar att få mindre stöd, trots deras långsiktiga värde för samhället. Liknande utmaningar finns för områden som kräver forskningsberedskap inför framtida utmaningar, där investeringar är svåra att motivera i en konkurrensutsatt och tematiskt styrd forskningsmiljö. Samtidigt minskar resurserna för utbildning av studenter i ett par av länderna, vilket har lett till en diskussion om hur universiteten ska kunna balansera sina egna prioriteringar mot de krav som ställs av stat och finansiärer.

---

¹ STEM står för **Science, Technology, Engineering, och Mathematics**, vilket på svenska motsvarar naturvetenskap, teknik, ingenjörsvetenskap och matematik.

I rapporten konstateras att även om extern forskningsfinansiering ger viktiga resurser, finns en rad utmaningar kopplade till den i de undersökta länderna. Bland annat kan den begränsa mindre etablerade forskares möjligheter att få medel och bedriva egen forskning, särskilt i långsiktiga projekt. Rapporten belyser även en spänning mellan forskningssystemens långsiktiga behov och kortsiktiga politiska mål, eftersom politiska prioriteringar kan förändras snabbt, medan forskningen kräver kontinuitet. Därför framhålls att syftet med rapporten inte är att rekommendera direkta reformer för Sverige, utan att bidra till en ökad förståelse för forskningsfinansieringens mångfald och de utmaningar som olika länder står inför.

Samtidigt ger iakttagelserna från de fyra ländernas system stöd för uppfattningen att en balanserad finansieringsstrategi, med både direkta och externa medel, bäst stödjer en bred och diversifierad forskningsmiljö. Med balanserad finansiering avses här att minst hälften av forskningsfinansieringen bör komma från direkta statliga anslag, vilket lyftes i delrapport 1, *Ökat beroende av externa medel för forskning och utbildning på forskarnivå*. En sådan balans skapar goda planeringsförutsättningar för lärosätena och stärker deras förmåga att attrahera och behålla kvalificerade forskare och lärare. Dessutom ger den lärosätena bättre möjligheter att förhålla sig strategiskt till olika externa finansörer, både nationellt och internationellt, särskilt i relation till EU:s omfattande forskningsprogram.

1

1. Inledning

1.1 Uppdrag och disposition

I denna rapport, framtagen på uppdrag av Expertgruppen för analys, görs en genomgång av systemen för finansiering av forskning vid lärosäten i fyra europeiska länder.² Rapporten följer på delrapporten *Ökat beroende av externa medel för forskning och utbildning på forskarnivå* som fokuserade på svenska universitet och högskolors beroende av externa forskningsmedel.³ Rapporten har författats av professor Pam Fredman (Göteborgs universitet) och utredare Ulrika Bjare (Stockholms universitet).

Nedan följer en kort redogörelse för rapportens bakgrund, följt av en beskrivning av den metod och det urval som har använts i arbetet. Därefter presenteras en sammanställning av befintlig litteratur inom området, där centrala resultat belyses. I efterföljande kapitel, Internationell utblick, redovisas vad som framkommit i genomgången av de fyra länder som ingår i studien. Rapporten avslutas med en sammanfattande diskussion, där vi reflekterar över de övergripande iakttagelserna och sätter dem i relation till tidigare kunskap inom området.

1.2 Bakgrund

Utgångspunkter

Mellan 2013 och 2023 har forskningsintäkterna vid svenska universitet och högskolor ökat med 4,7 miljarder kronor (i 2023 års priser), där den största delen av ökningen härrör från externa forskningsfinansiärer. Detta har lett till att

---

2 *Med system för forskningsfinansiering menar vi de strukturer och processer genom vilka finansiering till forskning vid lärosäten organiseras och fördelas. Detta inkluderar hur staten eller andra finansiärer styr medlen, genom exempelvis anslagsmodeller, riktade utlysningar och konkurrensut-satta forskningsbidrag, för att stödja prioriterade forskningsområden och akademisk kvalitet.*

3 *Bjare & Fredman (2024).*

intäkterna från externa finansierare nu utgör en majoritet av lärosätenas totala forskningsintäkter. Under 2023 uppgick de totala intäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå till 52,4 miljarder kronor, varav det direkta anslaget för forskning och forskarutbildning utgjorde 22 miljarder kronor.⁴ Detta innebär en total minskning med 0,8 miljarder kronor jämfört med 2022. Sedan 2013 har de direkta anslagen legat på cirka 44 procent av de totala forskningsintäkterna, men andelen har sjunkit något de senaste åren. År 2023 stod det direkta statsanslaget för 42 procent av de totala forskningsmedlen, medan externa forskningsmedel utgjorde 56 procent.⁵ Som jämförelse utgjorde de direkta anslagen för forskning i början av 1980-talet hela 68 procent av forskningsintäkterna.

Det är mycket positivt att både offentliga och privata aktörer investerar i svensk forskning och innovation. Internationella genomgångar visar att Sverige placerar sig mycket bra i jämförelse med andra länder i fråga om forskning och innovation; i *European Innovation Scoreboard 2024* placeras Sverige på plats nummer tre.⁶ Samtidigt medför den höga andelen av extern finansiering utmaningar för landets universitet och högskolor. En stor del av de direkta forskningsanslagen binds i dag upp som medfinansiering för externt finansierade projekt.⁷ Detta har lett till att vissa lärosäten, eller enskilda delar inom dem, avstår från att låta forskare söka externa medel med höga medfinansieringskrav, även när projekten i fråga håller hög vetenskaplig kvalitet. I den

första delrapporten presenterades, utifrån denna problembild, ett antal rekommendationer kopplade till svensk högskole- och forskningspolitik. Där framhöll vi vikten av att Sveriges pluralistiska finansieringssystem med många källor också säkerställer att lärosätena har tillräckliga direkta

...vikten av att Sveriges pluralistiska finansieringssystem med många källor också säkerställer att lärosätena har tillräckliga direkta forskningsmedel för egna satsningar...

-
- 4 Det direkta statsanslaget för forskning och utbildning på forskarnivå kallas i rapporten direkta forskningsanslag alt. direkta forskningsmedel. Medlen brukar i många sammanhang även benämnas basanslag.
  - 5 Uppgifter hämtade från budgetpropositionen för 2025 (prop. 2024/25:1, Utgiftsområde 16). De resterande två procenten av de totala intäkterna utgörs av finansiella intäkter.
  - 6 *European Innovation Scoreboard 2024 Country Profile Sweden*, European Commission. Se även OECD:s data för **Science, Technology and Innovation Scoreboard**: <https://www.oecd.org/en/data/datasets/science-technology-and-innovation-scoreboard.html> (besökt november 2024).
  - 7 Med medfinansiering avses olika former av krav på att lärosätet ska bidra till finansieringen av ett forskningsprojekt, vilket innebär att det direkta anslaget tas i anspråk. Se Bjare & Fredman (2024) s. 37–39.

forskningsmedel för egna satsningar, samt för att skapa karriärmöjligheter och stabila förutsättningar för lärare och forskare och en god koppling mellan forskning och utbildning.

Mot bakgrund av den första delrapporten breddar vi nu genomgången med en internationell utblick och undersöker förhållandena i fyra europeiska länder: Danmark, Norge, Nederländerna och Belgien (Flandern). Syftet är att ge perspektiv som kan bidra till en bredare förståelse av vårt eget system och de svenska utmaningarna, dock utan ambitionen att föreslå konkreta reformer för Sverige. Eftersom varje system är kontextberoende är det svårt att överföra "goda exempel" direkt till det svenska sammanhanget. Däremot erbjuder genomgången insikter om forskningspolitiska prioriteringar och aktuella utmaningar i andra länders finansieringssystem.

Rapporten fokuserar främst på forskning och forskningspolitiska utvecklingar, men eftersom lärosätenas uppdrag omfattar både utbildning och forskning påverkar finansieringen av dessa verksamheter varandra. Det är därför naturligt att knyta finansieringssystemets effekter på utbildningens förutsättningar till rapporten. Dessutom lyfts aspekter som förutsättningarna för intern ledning, planering och styrning, samt frågor kring akademiska karriärvägar och anställningsförhållanden, eftersom dessa i hög grad påverkas av hur resurser tilldelas och organiseras. När vi i rapporten använder begreppen "forskare" och "akademisk personal", inkluderas både undervisande och forskande personal vid universitet och högskolor, det vill säga motsvarande det engelska begreppet *faculty*.

...eftersom lärosätenas uppdrag omfattar både utbildning och forskning påverkar finansieringen av dessa verksamheter varandra. Det är därför naturligt att knyta finansieringssystemets effekter på utbildningens förutsättningar till rapporten.

Finansieringsfrågan är kopplad till frågor om autonomi och akademisk frihet

Finansieringsformer för universitet och högskolor är nära kopplade till frågor om både akademisk frihet och institutionell autonomi. När det gäller akademisk frihet ser vi, bland annat i Universitetskanslersämbetets rapport *Akademisk frihet i Sverige – Regeringsuppdrag om lärosätenas arbete med att främja och värna akademisk frihet*, att situationen med en hög andel extern forsk-

ningsfinansiering anses utmana den akademiska friheten vid svenska lärosäten. I rapporten framgår att cirka hälften av de tillfrågade lärarna, forskarna och doktoranderna anser att den akademiska friheten vid svenska lärosäten är utmanad. Av dessa kopplar 29 procent detta till forskningsfinansieringen och systemet för forskningsfinansiering generellt. Vidare visas att många i den

...många i den akademiska personalen upplever att det råder ett alltför stort beroende av externa forskningsfinansiärer, vilket innebär att en betydande del av deras tid ägnas åt att skriva ansökningar och söka lämpliga utlysningar samtidigt som lärosätenas direkta statsanslag för forskning är otillräckliga.

akademiska personalen upplever att det råder ett alltför stort beroende av externa forskningsfinansiärer, vilket innebär att en betydande del av deras tid ägnas åt att skriva ansökningar och söka lämpliga utlysningar samtidigt som lärosätenas direkta statsanslag för forskning är otillräckliga. Dessa utmaningar skapar en känsla av begränsad autonomi i verksamheten.⁸

När det gäller lärosätenas autonomi är finansiell handlingsfrihet en viktig aspekt i internationella jämförelser, där *European University Association*

(EUA) kontinuerligt mäter de europeiska lärosätenas autonomi. I deras senaste mätning från 2023 placerades Sverige på plats 21 av 35 länder, och ännu lägre, på plats 23, inom finansiell autonomi. EUA har nyligen framhävt behovet av en gemensam europeisk ambition för att stärka lärosätenas oberoende och roll som centrala aktörer inom ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet. För att möta framtida utmaningar betonas vikten av ett verkligt finansiellt handlingsutrymme som möjliggör innovation och risktagande.⁹

Internationellt betraktas finansiell handlingsfrihet således som en central del av både akademisk frihet och autonomi. Europarådet och Europaparlamentet har betonat vikten av att medlemsländerna stärker lärosätenas oberoende och resurser för att garantera deras självständighet. Europarådets ministerkommitté har särskilt lyft fram att finansiell autonomi är avgörande för institutionell autonomi.¹⁰ Vidare understryks i Bonndeklarationen från 2020 vikten av stabil institutionell finansiering som förutsättning för fri vetenskaplig forskning,

⁸ UKÄ (2024) s. 60f, se även resonemang s. 63f.

⁹ EUA (2023); EUA (2024).

¹⁰ Europarådet (2012).

inklusive adekvata forskarkarriärer, särskilt för forskare i tidiga skeden.¹¹ Likaså Tirana-kommunikén, som antogs vid ministermötet för det europeiska högre utbildningsområdet (EHEA) 2024, understryker vikten av akademisk frihet och institutionell autonomi som grundläggande värden för ett starkt och hållbart högre utbildningsområde i Europa. Den betonar också vikten av studenters och personals deltagande i styrningen av högre utbildning.¹²

Metod och urval

Rapporten grundar sig på intervjuer med nyckelpersoner från rektorskonferenserna i de fyra aktuella länderna, vilka är motsvarigheten till *Sveriges universitets- och högskoleförbund* (SUHF). Vi har genom dessa organisationer intervjuat generalsekreterare och flera ämnesexperter inom forsknings- och universitetsområdet, cirka fyra medarbetare vid respektive rektorskonferens.¹³ Dessutom har två forskare med specialisering inom universitets- och forskningspolitik, verksamma vid *Roskilde universitet* i Danmark respektive *Universitetet i Oslo*, intervjuats. I Bilaga 1 finns intervjuguiden som användes vid intervjuerna och skickades till intervjupersonerna inför mötena. Intervjuerna har bidragit med central information om aktuella forskningspolitiska frågor, utvecklingen inom sektorn, samt om hur finansieringssystemen är utformade och påverkar forskare och lärosäten. Vi vill härmed rikta ett stort tack till alla intervjuade för deras värdefulla insatser.

Utöver intervjuer har vi tagit del av rapporter och offentliga dokument som beskriver och analyserar finansieringssystemen i respektive land. I möjligaste mån har vi följt en gemensam struktur i redovisningen av de olika ländernas system, men tillgängligheten av information varierar beroende på land. Eftersom information på engelska ibland är begränsad har det varit svårare att samla in data för Nederländerna och Flandern, vilket innebär att redogörelserna för länderna delvis skiljer sig något i innehåll. Vi har dock försökt kompensera för dessa skillnader genom att inhämta kompletterande information under intervjuerna.

Flera av beskrivningarna av de nationella systemen och hur dessa upplevs och påverkar sektorn baseras på intervjusvaren och sammanställningar av re-

---

11 *Bonn Declaration on Freedom of Scientific Research (2020)* s. 3.

12 *European Higher Education Area (2024)*.

13 *Intervjuer är genomförda med medarbetare vid Danske Universiteter, Universitets- og høyskolerådet (Norge, UHR), Universiteiten van Nederland samt Vlaamse Interuniversitaire Raad (Flandern, VLIR)*.

flektioner från respektive lands rektorskonferens. Det gäller särskilt avsnitten om hur specifika reformer har påverkat eller förväntas påverka universitetens och högskolornas verksamhet.

Urvalet av Danmark, Norge, Nederländerna och Flandern motiveras av flera faktorer. Först och främst placerar sig dessa länder, liksom Sverige, högt i internationella jämförelser inom forskning och innovation, vilket gör dem särskilt relevanta att studera för att få djupare kunskap om system som liknar det svenska.¹⁴ De andra nordiska länderna är intressanta ur ett jämförande perspektiv, då Norden ofta präglas av liknande villkor och en gemensam syn på utbildnings- och forskningsfrågor. Danmark är av intresse med sin snabba reformtakt och likheter med Sverige, framför allt vad gäller beroendet av externa forskningsmedel. Norge, däremot, erbjuder en kontrast genom sin höga

Danmark är av intresse med sin snabba reformtakt och likheter med Sverige, framför allt vad gäller beroendet av externa forskningsmedel. Norge, däremot, erbjuder en kontrast genom sin höga andel direkt statlig finansiering och färre externa finansieringskällor.

andel direkt statlig finansiering och färre externa finansieringskällor. Tilldelningen av den direkta finansieringen har dessutom baserats på resultatindikatorer, vilket gör Norge till ett intressant exempel för att följa effekterna av indikatorbaserade tilldelningsmodeller samt identifiera de fördelar och utmaningar som en högre andel direkt finansiering medför. Nederländerna är ofta framgångsrika inom forskning och innovation, med ett dynamiskt

system för forskningsfinansiering som präglas av en hög grad av internationellt samarbete. Detta gör landet till ett intressant exempel för att förstå hur forskningspolitik kan främja både nationell och internationell forskningskvalitet. Belgien är intressant genom sitt federala system, där Flandern, som en autonom region, ansvarar för en betydande andel av landets offentliga forskningsfinansiering. Detta gör Flandern relevant när det gäller regional autonomi och hur specifika forskningsprioriteringar kan påverka forskningssektorn. Då länderna har binära högskolesystem fokuserar denna rapport på universiteten,

---

¹⁴ Se t.ex. jämförelser i *Forskningsbarometern från Vetenskapsrådet (2023)*.

där både forskning och utbildning bedrivs.¹⁵ Sammantaget erbjuder dessa länder en bred och varierad bas för att se till forskningsfinansieringens roll i olika nationella och regionala kontexter, och de belyser olika sätt att möta liknande forskningspolitiska utmaningar.

1.3 Litteraturbakgrund

Systemen för resurstilldelning

Offentliga forskningsanslag är ett av de mest centrala verktygen inom forskningspolitiken. Hur anslagen fördelas kan påverka både vilken forskning som bedrivs och hur den genomförs. Vanligtvis tillämpas en tvådelad finansieringsmodell, där man skiljer mellan direkt finansiering och extern finansiering.¹⁶ Studier om balansen mellan direkt statlig forskningsfinansiering och extern finansiering visar att det inte finns något entydigt svar på vad som utgör den optimala balansen mellan finansieringsformerna. Forskningen visar att olika finansieringsmodeller påverkar forskningsmiljöer på skilda sätt.¹⁷

Litteraturen inom det forskningspolitiska fältet belyser hur olika finansieringssystem, eller deras enskilda delar, kan ge upphov till skilda effekter. I detta avsnitt presenteras en kortfattad sammanställning av vad forskning inom området visar.

Analys av forskningsfinansiering tenderar att fokusera på enskilda finansieringsmekanismer, trots att olika finansieringsinstrument i praktiken ofta kompletterar och samverkar med varandra; här behöver samspelet mellan olika finansieringskällor särskilt uppmärksammas.¹⁸

Den forskningspolitiska litteraturen som undersöker sambandet mellan extern och direkt finansiering fokuserar huvudsakligen på universitetens verksamhet. *Nordisk institutt for studier av*

Analys av forskningsfinansiering tenderar att fokusera på enskilda finansieringsmekanismer, trots att olika finansieringsinstrument i praktiken ofta kompletterar och samverkar med varandra...

15 Ett binärt högskolesystem innebär att högre utbildning delas in i två separata sektorer: universitet, som fokuserar på forskning och akademiska utbildningar, och högskolor, som främst erbjuder yrkesinriktade utbildningar.

16 I Stampfer (2019) finns en översikt över finansieringssystemen i Europa. Se även Lepori, Jongbloed & Hicks (2023) och Jongbloed et al. (2023).

17 Solberg & Drange (2024).

18 Lepori, Jongbloed & Hicks (2023).

innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) har nyligen gjennomført en litteraturgenomgang av forskning inom området.¹⁹ Enligt rapporten fokuserar många studier inom området på att kvantitativt belysa och mäta sambanden mellan extern finansiering och vetenskaplig publicering. Detta beror sannolikt på att data om vetenskaplig publicering och citeringar är lättillgängliga och att internationell statistik över forskning och utveckling (FoU) möjliggör jämförande

...systematiska jämförelser mellan ämnesområden, institutioner eller länder är färre, vilket kan bero på bristen på jämförbara data på mellan-nivåer, som exempelvis data om fördelningen av offentlig finansiering till forskningsmiljöer.

studier på makronivå. Det finns ett flertal fallstudier, men systematiska jämförelser mellan ämnesområden, institutioner eller länder är färre, vilket kan bero på bristen på jämförbara data på mellan-nivåer, som exempelvis data om fördelningen av offentlig finansiering till forskningsmiljöer. Dessutom är det svårt att analysera effekterna av specifika finansieringsmekanismer på forskningens inne-

håll, praxis och resultat. Den interna ledningen och styrningen av resurser, liksom skillnaderna mellan olika lärosäten, kan vara avgörande för hur enskilda forskare eller forskningsmiljöer påverkas. Forskningsfinansiering påverkas av en rad faktorer och mekanismer på både nationell och internationell nivå, vilket gör jämförande analyser komplexa och utmanande.

NIFU:s rapport visar vidare på att finansieringssystem påverkar olika grupper på olika sätt, inte bara mellan discipliner och institutioner, utan även utifrån faktorer som karriärstadium, kön, ålder och liknande.²⁰ Tilldelningen av forskningsmedel bygger ofta på resultatbaserade komponenter där direkt och extern finansiering samverkar. Den forskningspolitiska litteraturen pekar på en tydlig trend där extern finansiering har ökat, särskilt under 1990- och början av 2000-talet. Under samma period har den direkta finansieringen fått ett större inslag av prestationsbaserade faktorer. På senare tid tycks ökningen av externa forskningsmedel ha stabiliserats. Samtidigt har den totala offentliga finansieringen för forskning snarare präglats av stagnation, och i vissa fall till och med en viss nedgång.²¹ Utveckling har skapat

---

19 Schwach et al. (2024).

20 Schwach et al. (2024) se även Sivertsen & Aagaard (2017); Langfeldt (2022).

21 Zacharewicz et al. (2023).

ett komplext finansieringslandskap på olika nivåer. Studier har undersökt hur fördelningen mellan finansieringsformerna påverkar forskningens produktivitet och kvalitet, men resultaten är som sagt blandade. Vissa studier antyder att institutioner med hög extern finansiering har bättre resultat och högre produktivitet och att externt finansierade projekt ofta bidrar till att främja och stärka internationellt forskningssamarbete; internationella medförfattare kan bidra till ökad spridning av publikationer. Andra studier finner ingen tydlig koppling mellan finansieringsform och forskningsresultat. Skillnaderna i resultat beror delvis på olika sätt att mäta forskningsresultat och på bristen av jämförbara data.²²

Utifrån detta är det komplext att identifiera ett "optimalt" system för forskningsfinansiering.²³ Studier har visat att de finansieringssystem som presterar bäst i olika europeiska mätningar antingen har ett välorganiserat prestationsbaserat system för forskningsfinansiering eller, som i Schweiz och Nederländerna, stora direkta anslag kombinerat med goda möjligheter till extern finansiering, utan att vara bundna av omfattande styrningsmekanismer.²⁴ Här visar den forskningspolitiska litteraturen på betydelsen av att kombinera direkt och extern finansiering för att bygga upp forskningsfält. Om direktfinansieringen är för låg och forskningsmiljöer blir alltför beroende av extern finansiering, blir det svårt att upprätthålla kapacitet, samarbeten och forskningsinriktningar över tid. Här behöver lärosätena finansieringsförutsättningar som möjliggör långsiktig kapacitet och samverkan inom forskningen.

I litteraturen om extern finansiering visas att pluralism i finansieringen inte nödvändigtvis ger större variation, utan att olika finansiärer ofta kan ha överlappande prioriteringar. Även i ett pluralistiskt system finns således risker för en så

Här visar den forskningspolitiska litteraturen på betydelsen av att kombinera direkt och extern finansiering för att bygga upp forskningsfält. Om direktfinansieringen är för låg och forskningsmiljöer blir alltför beroende av extern finansiering, blir det svårt att upprätthålla kapacitet, samarbeten och forskningsinriktningar över tid.

---

²² Schwach et al. (2024).

²³ Thomas et al. (2020).

²⁴ Stampfer (2019); Sivertsen & Aagaard (2017).

kallad Matteuseffekt.²⁵ Finansiärer med breda mål och flexibla kriterier tenderar att stödja en mångfald i forskningens strategier. Däremot, om forskningsråd och finansiärer har liknande mål och finansieringsformer, kan mångfalden av finansieringskällor paradoxalt nog leda till en likriktning av forskningen.²⁶ En studie av svenska externfinansierade program visar att programmen, trots att de hanteras av olika forskningsråd, är förhållandevis lika och följer en gemensam projektnorm.²⁷ Vidare kan den forskningspolitiska utvecklingen mot mer målstyrda samhällsuppdrag också innebära en tydligare politisk styrning av forskningen.²⁸

Studier om ramvillkor och finansiella strukturer visar att forskningsorganisationer, såväl lärosäten som forskningsinstitut, har fått en alltmer strate-

gisk roll och behöver konkurrera om både resurser och prestige. Universitet har ofta begränsad påverkan på vilka forskningsteman som väljs för extern finansiering. Forskares egna preferenser spelar en viktig roll, men finansiärers prioriteringar påverkar också forskningsagendan. Traditionellt har forskningsinstitut komplet-

terat universiteten, men konkurrensen har ökat, vilket har försvårat samarbete och gränsöverskridande forskning.²⁹

Traditionellt har forskningsinstitut kompletterat universiteten, men konkurrensen har ökat, vilket har försvårat samarbete och gränsöverskridande forskning.

Karriär- och anställningsformer

Forskning visar att forskare som erhåller prestigefylld extern finansiering har dubbelt så stor chans att få en fast anställning inom akademien jämfört med de som inte får sådan finansiering.³⁰ När det gäller extern finansiering, som vanligtvis är tidsbegränsad, visar forskningen också att tillfälliga anställningar inom akademien ofta är direkt kopplade till forskningsprojekt som finansieras

---

25 Merton (1968). Matteuseffekten beskriver ett fenomen där resurser och fördelar i högre grad tilldelas redan framgångsrika individer eller grupper, vilket förstärker deras försprång och kan försvåra för mindre etablerade aktörer att nå samma nivå.

26 Whitley, Gläser & Laudel (2018); Madsen & Aagaard (2020).

27 jfr Whitley et al. (2018).

28 Schwach (2024) s. 38.

29 Forskningsinstitut kan se mycket olika ut mellan olika länder. I denna rapport inkluderar vi en bred definition som omfattar organisationer med det gemensamma draget att de bedriver forskning, men som inte erbjuder högre utbildning på alla nivåer.

30 Schwach (2024) s. 11.

externt. Extern forskningsfinansiering kan bidra till en ökning av tillfälliga anställningar baserade på en projektlogik, där anställningen varar så länge projektet är finansierat och forskaren inte har någon koppling till andra verksamheter vid institutionen. Detta kan leda till en kedja av tillfälliga anställningar, där forskare ständigt måste söka extern finansiering för att kunna fortsätta sin karriär.³¹ Sammanfattningsvis bidrar extern finansiering till fler tillfälliga anställningar och kan skapa utmaningar både för forskarnas karriärutveckling och för kopplingen mellan forskning och utbildning.

Sammanfattningsvis bidrar extern finansiering till fler tillfälliga anställningar och kan skapa utmaningar både för forskarnas karriärutveckling och för kopplingen mellan forskning och utbildning.

Resultatbaserade system för direkt finansiering

Fram till 1980-talet baserades direkt finansiering huvudsakligen på historiska förhållanden och syftade till att ge stabila och förutsägbara ramar. Utvecklingen har därefter gått mot fler inslag av resultatbaserad direkt finansiering, där hela eller delar av finansieringen beräknas utifrån uppnådda resultat inom specifika områden.³² Det finns olika former av resultatbaserade system för direkt finansiering. I Storbritannien finns exempelvis ett utvärderingsbaserat system, där resultaten från utvärderingar påverkar forskningsanslagen. Andra system är indikatorbaserade, där en del av den direkta finansieringen fördelas utifrån uppnådda mål baserade på indikatorer, såsom vetenskapliga publikationer och citeringar. Vidare finns dialogbaserade system, där regering och lärosätena sätter mål och strategier, vilka kan vara kopplade till finansiering. Denna styrform kan även kombineras med den indikatorbaserade modellen. Forskningen om dessa system har identifierat både positiva och negativa effekter, men ger ingen tydlig slutsats om vilken modell som är mest effektiv för forskningspraxis och resultat.³³

Kopplingen mellan forskning och utbildning

Litteraturen om kopplingarna mellan extern finansiering, utbildning och forskning vid lärosäten är begränsad. Det finns få studier som visar på för-

---

31 Fransson & de Rijcke (2019).

32 Hicks (2012).

33 Se t.ex. Auranen & Nieminen (2010); Zacharewicz et al. (2019).

delarna med extern finansiering för utbildningen, medan flera pekar på de utmaningar som uppstår.³⁴ Vissa studier påpekar att extern finansiering kan påverka utbildningen, särskilt när mer meriterade forskare "friköps" från undervisning och ersätts av läraranställda som har till huvuduppgift att undervisa. Andra studier lyfter fram att sambandet mellan forskning och utbildning är teoretiskt starkt, men att det i praktiken är svårt att uppnå synergi, vilket kan bero på organisatoriska ramvillkor och prioriteringar vid lärosätet.³⁵ Vidare påverkas förhållandet mellan forskning och utbildning av nationella och internationella politiska prioriteringar. Ett exempel på sådana prioriteringar är förändringar inom forskningsfinansiering, som satsningar på forskningscentra, vilket förändrar förutsättningarna för hur forskning och utbildning kan samverka.

Betydelsen av en nära koppling mellan utbildning och forskning framhålls ofta i den universitets- och högskolepolitiska debatten. Här lämnar Kerstin Sahlin rapport om de svenska förhållandena, *Forskningsanknytning – en nyckelfråga för den högre utbildningens kvalitet*, ett viktigt bidrag.³⁶ Det finns studier av relationen mellan utbildning och forskning som påvisar flera hinder mellan en nära koppling mellan de två kärnverksamheterna. Bland annat iden-

tifieras hinder såsom att forskning och utbildning rapporteras och finansieras på olika sätt, att akademiska ledare använder olika strategier för att fördela personalens tid mellan utbildning och forskning, samt att konkurrensen om begränsade resurser skapar spänningar.³⁷ I en studie av tre svenska institutioner fann Lars Geschwind och Anders Broström, att trots ledningens försök att stärka

...hinder såsom att forskning och utbildning rapporteras och finansieras på olika sätt, att akademiska ledare använder olika strategier för att fördela personalens tid mellan utbildning och forskning, samt att konkurrensen om begränsade resurser skapar spänningar.

34 Detta baserar sig framförallt på litteraturoversikt i Schwach et al. (2024) samt litteraturoversikt i Elken & Wollscheid (2016).

35 Schwach et al. (2024).

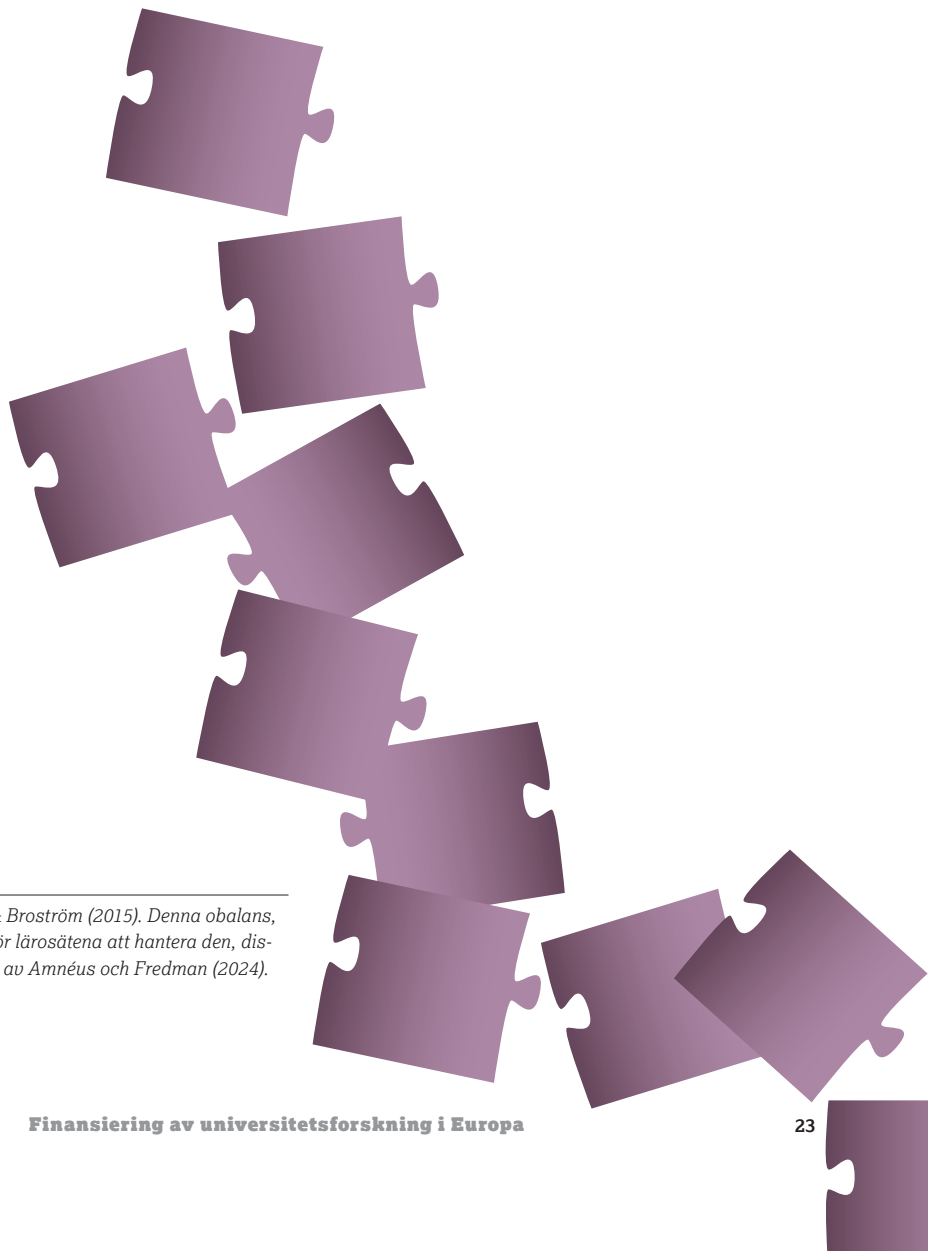
36 Sahlin (2023).

37 Schwach et al. (2024). Se även Coate et al. (2001).

kopplingen mellan forskning och utbildning, bidrar spänningar mellan olika incitament till att utbildning ofta delegeras till personal som är mindre forskningsaktiv. Här finns en obalans mellan akademiska incitament och bemanningsbehoven för utbildningen vid universitet och högskolor.³⁸ Sammanfattningsvis visas i studierna att för att forskning och utbildning ska komplettera varandra behöver deras koppling styras och administreras på ett mer sammanhållet och systematiskt sätt.

---

³⁸ *Geschwind & Broström (2015). Denna obalans, liksom sätt för lärosätena att hantera den, diskuteras även av Amnéus och Fredman (2024).*

2

2. Internationell utblick

Denna genomgång fokuserar på forskningsfinansieringssystemen i Danmark, Norge, Nederländerna och Belgien (Flandern) med särskild betoning på finansieringsstrukturens utformning, aktuella forskningspolitiska prioriteringar samt förutsättningar för lärosätenas planering.

2.1 Danmark

Den danska universitets- och högskolesektorn och systemet för forskningsfinansiering

I Danmark finns åtta universitet, varav *Köpenhamns universitet* och *Aarhus universitet* är de största. Alla universitet omfattas av den danska lagen om universitet.³⁹ Universiteten utgör egna rättssubjekt och utöver de övergripande bestämmelserna i lagen är universiteten självstyrande i fråga om interna finansiella prioriteringar och den interna organisationen. I universitetslagen anges att universiteten är statligt finansierade under överseende av utbildnings- och forskningsministern.⁴⁰ Vid sidan av universiteten finns högskolor (*professionshøjskole* och *erhvervsakademi*) som erbjuder yrkesinriktade kandidat-examina som skiljer sig från de mer forskningsbaserade programmen vid universiteten. Högskolornas utbildningsområden är ofta inriktade på teknik, pedagogik, utbildningsvetenskap och hälsovetenskap. Det finns även sjöfartsutbildningsinstitutioner som erbjuder yrkesinriktade utbildningsprogram på grundnivå. Danmark har ett binärt system där forskningen huvudsakligen bedrivs vid universiteten och yrkesutbildningar vid högskolorna. Den danska offentliga högre utbildningen regleras av nationell lagstiftning som rör exa-

---

39 <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2024/391> (besökt november 2024).

40 1 kap. 1 § Universitetsloven: <https://danskelove.dk/universitetsloven> (besökt november 2024).

mensstrukturer, lärarkvalifikationer och examinationer.⁴¹ Liksom i Sverige ska den högre utbildningen vila på vetenskaplig grund.

Danska universitet får årliga statliga anslag med få förbehåll för hur dessa medel ska fördelas internt. Detta ger universiteten betydande handlingsfrihet i beslutsfattandet kring användningen av de direkta statsanslagen. Det gäller både de direkta forskningsmedlen och utbildningsmedlen, där det inte finns krav på att medlen ska vara åtskilda. Samtidigt finns en tydlig politisk styrning över hur utbildningen genomförs; sedan den gällande universitetslagen trädde i kraft 2003 har 29 reformer av den högre utbildningen genomförts. Reformerna har fokuserat på flera områden, såsom regionalisering, arbetsmarknadsreformer och näringslivspolitik. I dag finns till exempel vissa restriktioner för dimensioneringen av utbildningen, vilket bland annat innebär att regeringen satt ett tak för antalet studieplatser på kurser och utbildningsprogram som ges på engelska. Universitetens interna styrning av utbildningen påverkas också av regeringens resurstilldelningsmodell, som främst baseras på antalet studenter och deras prestationer, men även på universitetets geografiska läge och i vilken utsträckning utbildningarna leder till anställning. Universiteten för årliga förhandlingar med regeringen för att fastställa det totala studentantalet.

Ungefär 90 procent av finansieringen för utbildning fördelas baserat på studentaktivitet. Lärosätena erhåller ett fast belopp per heltidsstudent och år,

kompletterat med ytterligare medel baserade på studenternas prestationer. Ersättningsnivåerna skiljer sig mellan olika huvudområden, där humaniora och samhällsvetenskap får den lägsta ersättningen per student, medan naturvetenskap, teknik och hälsa tilldelas mer än dubbelt så mycket.

...humaniora och samhällsvetenskap får den lägsta ersättningen per student, medan naturvetenskap, teknik och hälsa tilldelas mer än dubbelt så mycket.

Universiteten har befogenhet att behålla och förvalta överskott av offentliga medel samt att låna pengar från finansmarknaderna. Av universitetens totala intäkter utgörs cirka en tredjedel av utbildningsanslag, en tredjedel utgörs av direkta forskningsmedel och en tredjedel av externa forskningsmedel. De direkta

---

⁴¹ https://ufm.dk/uddannelse/anerkendelse-og-dokumentation/dokumentation/europass/diploma-supplement/standardbeskrivelse-af-higher-education-in-denmark/?set_language=da (besökt november 2024).

forskningsanslagen tilldelas baserat på resultatindikatorer som rör prestation inom doktorandutbildningen, publiceringar, externa bidrag och samarbeten med företag. I Danmark beräknas även de direkta forskningsanslagen delvis baserat på utbildningens omfattning, vilket gör att relationen mellan finansieringen av utbildning och finansieringen av forskning inte är frikopplad på samma sätt som i Sverige.

...relationen mellan finansieringen av utbildning och finansieringen av forskning inte är frikopplad på samma sätt som i Sverige.

Följande tre offentliga fonder står för en tredjedel av offentligt finansiera forskning och innovation.

Danmarks Frie Forskningsfond stödjer fri och nyfikenhetsdriven forskning med syftet att bygga kapacitet inom dansk forskning och möjliggöra banbrytande innovationer. *Danmarks Frie Forskningsfond* ger medel till alla forskningsområden genom olika årliga ansökningsomgångar.⁴² Fonden är tillgänglig för alla forskare och har en beviljandegrad på mellan 10–15 procent. Fondens styrelse består av nio forskare som utses av utbildnings- och forskningsministern. Styrelsen fattar beslut om fördelningen av fondens medel mellan de ingående ämnesråden (*faglige råd*) men har inte själv beviljningsmandat. De fem ämnesråden stödjer forskarinitierade projekt och ger forskningsrelaterad rådgivning till bland annat utbildnings- och forskningsministern inom respektive råds ämnesområde. Politisk styrning förekommer i form av årlig budgetförhandling och tematiskt styrda utlysningar, men fördelningen av forskningsbidrag hanteras av beredningsgrupper bestående av forskare.⁴³

Danmarks Innovationsfond fördelar medel i mer riktade satsningar/projekt som sträcker sig över olika faser av forsknings- och innovationsprocesser, inklusive kommersialisering av forskningsresultat. Fonden har flera program som syftar till att främja nyttiggörande av forskning och innovation i Danmark.⁴⁴ *Innovationsfonden* styrs primärt genom politiska prioriteringar. Fonden ska särskilt stödja lösningar på konkreta samhällsutmaningar och öka forsknings- och innovationsinsatserna i små och medelstora företag. Fonden leds av en styrelse med nio ledamöter, utsedda av utbildnings- och

---

42 <https://dff.dk/> (besökt november 2024).

43 <https://dff.dk/om-fonden/organisation/bestyrelsen> (besökt november 2024).

<https://dff.dk/om-fonden/organisation/faglige-raad> (besökt november 2024).

44 <https://innovationsfonden.dk/da> (besökt november 2024).

forskningsministern. Majoriteten av ledamöterna, inklusive ordföranden, ska ha erfarenhet från näringslivet, samtidigt som en majoritet också ska vara erkända forskare eller ha forskningskompetens.⁴⁵

Danmarks Grundforskningsfond fokuserar på att stödja framstående forskare och grundforskning av hög kvalitet, bland annat genom att etablera *Centers of Excellence*. Grundforskningsfonden spelar en nyckelroll för den danska forskningsinfrastrukturen.⁴⁶ Fondens styrelse består av nio personer som ska ha erfarenhet av forskning på internationell nivå. Utbildnings- och forskningsministern utser ordföranden och ytterligare en ledamot direkt. De övriga sju ledamöterna utses efter förslag från olika delar av akademien där *Danmarks Frie Forskningsfond* föreslår flest ledamöter.⁴⁷ *Danska Grundforskningsfonden* har en fast finansiering som är oberoende av finanslagen, vilket innebär att den har en mer fristående position jämfört med de två andra fonderna.

De tre offentliga forskningsfonderna styrs således genom styrelser med delvis olika sammansättning. I styrelserna för *Danska Grundforskningsfonden* och *Danmarks Frie Forskningsfond* finns både forskarrepresentation och representanter för de danska ministerierna. *Innovationsfonden* har däremot en högre representation från näringslivet, industrin och andra samhällssektorer,

men även forskarrepresentanter.

Det danska systemet för forskning och innovation framhålls ofta som starkt, med ett stort antal patent, starkt humankapital och goda innovationsmiljöer.⁴⁸ En del av förklaringen till detta är att Danmarks utgifter för forskning och utveckling ligger på tre

procent av BNP, vilket är högt i jämförelse med många andra OECD-länder.⁴⁹ I Danmark bidrar privata stiftelser till en betydande del av finansieringen av

Det danska systemet för forskning och innovation framhålls ofta som starkt, med ett stort antal patent, starkt humankapital och goda innovationsmiljöer.

45 <https://ufm.dk/forskning-og-innovation/rad-og-udvalg/danmarks-innovationsfond> (besökt november 2024).

46 <https://dg.dk/> (besökt november 2024).

47 Ledamöterna föreslås av följande organisationer: Danmarks Frie Forskningsfond (3 st.), Rektorskollegiet (1 st.), Sektorforskningens Direktørkollegium (1 st.), Det Kgl. Videnskabernes Selskab (1 st.) och Akademiet for Tekniske Videnskaber (1 st.): <https://dg.dk/om-fonden/organisation/bestyrelse/> (besökt november 2024).

48 European Innovation Scoreboard 2024 Country Profile Denmark, European Commission.

49 OECD (2024).

forskning och innovation.⁵⁰ Här kan särskilt stiftelsen *Novo Nordisk Foundation* nämnas. Den lämnar bidrag om 5 miljarder DKK/år för att stödja forskning och innovation inom hälsa, grön omställning och livsvetenskap. Två tredjedelar av *Novo Nordisk Foundations* medel är örönmärkt för specifika områden, såväl inom grundforskning som tillämpad forskning. Dessa ansökningsprocesser genomgår inte samma omfattande kvalitetsgranskning som den återstående tredjedelen, vilken består av öppna och mer övergripande tematiska utlysningar, framför allt inom STEM och medicin. Möjligheterna att söka externa medel inom humaniora är däremot betydligt mer begränsade. Därtill finns de privata stiftelserna *Villumfonden*, *Carlsbergstiftelsen*, *Lundbeckstiftelsen* och *Danska Cancersällskapet*.

Danmark har en relativt liten offentlig sektor för forskningsinstitut, vilket grundar sig i en omfattande strukturreform från 2007 då antalet universitet minskade från tolv till åtta och i princip alla statliga forskningsinstitut slogs samman med universiteten. Huvudsyftet med reformen var att stärka universitetsforskningen i den globala konkurrensen.

Danmark har också presterat väl i EU:s forsknings- och innovationsprogram *Horizon Europe*. Danmark är ett av de länder som får mest finansiering från ramprogrammet per capita. Under perioden 2021 till 2023 beviljades 417 danska sökande cirka 2,4 miljarder DKK för 253 innovationsprojekt inom *Horizon Europe*. Framgångsgraden för ansökningar med danska deltagare är 17 procent, vilket är högre än den genomsnittliga framgångsgraden på 12 procent för alla deltagande länder.⁵¹

Den forskningspolitiska utvecklingen och extern forskningsfinansiering

I Danmark delas styrningen inom området forskning och innovation huvudsakligen mellan *Utbildnings- och forskningsministeriet* och *Näringsministeriet*. *Danmarks Forsknings- och Innovationspolitiska Råd (DFiR)* fungerar rådgivande till utbildnings- och forskningsministern, till andra ministrar och till *Folke-*

**Novo Nordisk Foundation ...
lämnar bidrag om 5 miljarder DKK/år för att stödja forskning och innovation inom hälsa, grön omställning och livsvetenskap.**

⁵⁰ *Forskningsfinansierande stiftelser bidrar till 6,3 procent av landets GERD (gross domestic expenditure on R&D).*

⁵¹ *Uddannelses- og Forskningsstyrelsen (2024).*

tinget. De ska ge oberoende och sakkunnig rådgivning om forskning, teknologitveckling och innovation på en övergripande nivå, inklusive om framtida behov inom dessa områden. Rådet består av en ordförande och åtta medlemmar som utses av utbildnings- och forskningsministern för en treårsperiod, med möjlighet till förlängning med ytterligare en treårsperiod.⁵²

Det danska forskningsfinansieringssystemet karaktäriseras av en kombination av direkt statligt stöd och konkurrensutsatta bidrag. Systemet har på senare tid rört sig mer mot konkurrensutsatta bidrag och målinriktad finansiering blir allt vanligare. I början av 2000-talet skedde en omfördelning där direkta forskningsmedel istället kanaliserades via forskningsråd, vilket har påverkat fördelningen av finansiering mellan olika huvudsakliga forskningsområden. En betydande del av forskningsmedlen allokeras till områden som adresserar aktuella samhällsutmaningar, exempelvis inom medicin, hälsa samt miljö- och klimatproblem. Detta kopplar bland annat till prestationsavtal och forskningsprioriteringar som regeringen fastställer. Det uttalade syftet är att styra forskningsaktiviteterna mot både nationella och internationella strategiska mål och därmed öka forskningens relevans och genomslagskraft.⁵³

När det gäller Danmarks representation på EU-nivå finns, till skillnad från för Sverige, en mer samlad representation. Här finns ett samarbete mellan

organisationen *Danske Universiteter* (motsvarande SUHF) och *Statsministeriet* (motsvarande *Regeringskansliet*), vilket skapar möjligheter för en gemensam syn på forskning och utveckling inom EU för Danmarks räkning. *Danske Universiteter* har i dessa processer möjlighet att framföra sina åsikter om vad som bör prioriteras på EU-nivå och deltar i beredningar

av positionsdokument inom ramen för nästkommande ramprogram. *Danske Universiteter* bereder i sin tur de föreslagna prioriteringarna inom gruppen av de åtta universitet som organisationen representerar. Vidare finns ett

I början av 2000-talet skedde en omfördelning där direkta forskningsmedel istället kanaliserades via forskningsråd, vilket har påverkat fördelningen av finansiering mellan olika huvudsakliga forskningsområden.

52 <https://www.ufm.dk/forskning-og-innovation/rad-og-udvalg/danmarks-forsknings-og-innovations-politiske-rad> (besökt november 2024).

53 Se t.ex. *Universiteternes strategiske rammekontrakter 2022–2025*: <https://ufm.dk/uddannelse/institutioner-og-drift/strategiske-rammekontrakter-og-tilsyn/strategiske-rammekontrakter> (besökt november 2024).

samarbete med de nordiska länderna inom ramen för *Nordic University Days* samt med ett flertal universitet från andra länder genom *European University Association* (som dock har ett bredare mandat att samla universitet i alla europeiska länder).

Forskningspolitiska prioriteringar uttrycks i stor utsträckning genom fördelningen av medel inom ramen för det som kallas forskningsreserven. Den danska forskningsreserven är en årlig budgetpost som fördelas genom politiska förhandlingar, där medlen riktas mot specifika forskningsområden som bedöms vara strategiskt viktiga för landet. Fördelningen sker inte direkt till universiteten utan kanaliseras via de offentliga forskningsråden och fonderna. Prioriteringarna inom forskningsreserven fastställs årligen. För 6–7 år sedan utgjorde forskningsreserven 4 procent av de totala forskningsmedlen, medan den i dag motsvarar 20 procent (4,5 miljarder DKK). Denna utveckling innebär en ökad politisk styrning av forskningens inriktning, där förhandlingar mellan de danska ministerierna leder till forskningspolitiska ställningstaganden som påverkar hur medlen fördelas. I vårt intervjumaterial framkommer att den ökande andelen forskningsfinansiering som årligen fördelas utifrån politiska prioriteringar har skapat en osäkerhet inom universitetssektorn i Danmark.

Sektorn ser en risk att kortsiktiga politiska satsningar får för stort inflytande. För närvarande pågår en forskningspolitisk diskussion i Danmark om huruvida det är en hållbar strategi att en så stor del av forskningsmedlen omprioriteras årligen. Universitetssektorn förespråkar en ökad långsiktighet i forskningsfinansieringen.

För närvarande pågår en forskningspolitisk diskussion i Danmark om huruvida det är en hållbar strategi att en så stor del av forskningsmedlen omprioriteras årligen.

Den externa forskningsfinansieringen har haft stor betydelse för utvecklingen av de danska forskningsmiljöerna. Under perioden 2007–2012 genomfördes en omfattande satsning på universitetssektorn, vilket bland annat innebar ökade externa forskningsmedel. Sedan 2007 har andelen externa forskningsmedel ökat från 30 procent till att i dag utgöra nästan hälften av universitetens forskningsintäkter. Den externa finansieringen följs ofta av krav på medfinansiering och kopplade villkor. Finansieringen utgör till stor del en grund för forskaranställningar och är en förutsättning för mycket av forskningen vid danska universitet. Situationen när det gäller behovet av extern

finansiering ser delvis olika ut vid olika universitet i Danmark, beroende på universitetens ämnesmässiga profiler. Universitet med en humanvetenskaplig profil, så som *Roskilde universitet*, är mer ekonomiskt pressade jämfört med andra universitet. Variationerna beror på att forskningsmedlen i hög grad är koncentrerade till STEM- och medicinområden. Totalt sett har forskningsmedel ökat under de senaste åren, men konkurrensen om medlen är stor, och många forskare behöver löpande söka medel för sin anställning.

Medel från *Danmarks Frie Forskningsfond* är öppna för alla forskare att söka, men beviljandegraden är relativt låg, vilket innebär att tid läggs på ansökningar för forskning som inte genomförs. Beviljandegraden är högre hos både Innovationsfonden och *Danmarks Grundforskningsfond*, men ansökningsprocesserna för dessa fonder är både mer omfattande och krävande. Forskningsmedel som tilldelas genom *Danmarks Grundforskningsfond* och *Innovationsfonden* är mer styrda av finansören jämfört med medel från *Danmarks Frie Forskningsfond*. För *Danmarks Grundforskningsfond* och *Innovationsfonden* finns dessutom en tydligare politisk styrning av vilka områden fonderna ska fördela medel till. Detta gäller i synnerhet för Innovationsfonden. De offentliga forskningsråden står för cirka 25 procent av de offentliga forskningsmedlen.

Danmarks *Forsknings- og Innovationspolitiske Råds* (DFiR) har genomfört en utvärdering av den danska universitetslagen och konstaterar att den eko-

nomiska obalansen mellan direkta forskningsanslag och extern finansiering påverkar universitetens långsiktiga planering samt deras förmåga att genomföra strategiska projekt.⁵⁴

I rapportens enkätundersökning bland den akademiska personalen visas att 75 procent av forskarna inte har tillgång till egna forskningsmedel från de direkta forskningsanslagen.

DFiR rekommenderar att regeringen

minskar antalet reformer som tar resurser från universitetens kärnverksamhet och att en nationell strategi för forskning och innovation utvecklas. Avsnitten nedan belyser vidare pågående forskningspolitiska förändringar samt

...och konstaterar att den ekonomiska obalansen mellan direkta forskningsanslag och extern finansiering påverkar universitetens långsiktiga planering samt deras förmåga att genomföra strategiska projekt.

---

⁵⁴ DFiR (2023).

olika aspekter av hur finansieringssituationen påverkar universiteten samt den akademiska personalen i Danmark.

Nytt avtal med stora forskningsfinansiärer

I Danmark finns en liknande problematik som i Sverige vad gäller konsekvenserna av att externa medel förutsätter medfinansiering från lärosätena. Medfinansieringen innebär en gradvis urholkning av lärosätenas grundfinansiering och minskar möjligheterna till att avsätta medel till egeninitierad forskning. För att motverka dessa negativa effekter har de danska universiteten, genom Danske Universiteter, tagit fram ett avtal med flera stora externa forskningsfinansiärer. Avtalet innebär att finansiärer som *Novo Nordisk Foundation* och *Carlsberg Foundation* accepterar att cirka 20 procent av de beviljade forskningsmedlen särskiljs och avsätts för att lärosätena själva ska kunna besluta om hur dessa medel ska fördelas. Arbetet med att utveckla avtalen har pågått i cirka fem år, med syftet att ge lärosätena ett större utrymme att själva besluta om sin strategiska riktning. Bedömningen inom sektorn är att den nya ordningen sannolikt kommer att resultera i färre externt finansierade projekt totalt sett, eftersom 20 procent av medlen avsätts för interna satsningar vid lärosätena. Avtalet trädde i kraft sommaren 2024.

I avtalet anges att medlen *inte* får användas för administration, utan ska avsättas för forskningens utveckling. Enligt representanter för *Danske Universiteter* har avtalet mottagits positivt av både lärosäten och forskare; här ska finnas en bred enighet om behovet av avtalet och vikten av att ge universiteten möjlighet att avsätta medel för forskning som sällan tilldelas externa bidrag. Genom avtalen ökar ansvaret på respektive lärosäte att göra välavvägda bedömningar inom ramen för den interna fördelningen av de "nya" forskningsmedlen; det vill säga att prioritera icke öronmärkta resurser till det som stärker universitetet i sin helhet.

Anställningar och karriärvägar

De flesta doktorander vid danska universitet finansieras genom externa medel. Doktorander har en anställning vid universitetet men kan även finansieras genom andra former, såsom stipendier. Universitet har sällan ekonomiska förutsättningar att finansiera doktorander genom det direkta forskningsanslaget. Istället är de flesta doktorander knutna till ett forskningsprojekt och en forskningsledare som, genom det beviljade projektet, har definierat doktorandprojektets inriktning och syfte.

Forskarutbildningen i Danmark är utformad för att både tillgodose behovet av nya akademiker och bidra med kvalificerad kompetens till andra sektorer i samhället. Detta innebär att nydisputerade doktorer ofta förväntas söka arbete även utanför akademien där deras kunskap är efterfrågad. För att stödja denna övergång erbjuder de danska universiteten karriärrådgivning för doktorander, vilket underlättar möjligheterna till anställning och karriärutveckling utanför den akademiska världen.

På grund av det starka beroendet av externa forskningsmedel begränsas universitetens möjligheter att utveckla attraktiva karriärvägar. För akademisk personal vid danska universitet är det svårt att få en fast anställning utan extern finansiering, vilket gör att karriärvägarna i stor utsträckning styrs av externa aktörer. I intervjuerna framkommer att detta kan påverka möjligheten att skapa karriärsystem som överensstämmer med intentionerna i CoARA⁵⁵, där holistiska och kvalitativa bedömningskriterier förespråkas. En hög andel ex-

Ett starkt beroende av externa finansiärer kan även påverka den akademiska kulturen genom att styra vilka forskningsområden som prioriteras och hur framgång definieras. Detta riskerar att skapa fragmentering och försvåra en enhetlig implementering av CoARA:s rekommendationer.

tern finansiering, i kombination med begränsade interna resurser, kan försvåra investeringar i strukturella förändringar som behövs för att anpassa bedömningssystemen till CoARA:s principer. Ett starkt beroende av externa finansiärer kan även påverka den akademiska kulturen genom att styra vilka forskningsområden som prioriteras och hur framgång definieras. Detta riskerar att skapa fragmentering och försvåra en enhetlig implementering av CoARA:s rekommendationer.

För att möta dessa utmaningar krävs en dialog mellan universiteten och finansiärerna, med syftet att uppnå en samsyn kring forskningsbedömningens långsiktiga mål.

---

⁵⁵ I CoARA (Coalition for Advancing Research Assessment) förespråkas ett mer inkluderande och flexibelt akademiskt karriärsystem där meritbedömningar görs bredare än traditionella kvantitativa indikatorer som publiceringsvolym eller citatfrekvens. CoARA har undertecknats av nio danska organisationer (2024-09-10) inom forsknings- och universitetssektorn, bl.a. Roskilde Universitet, Aalborg Universitet och Danmarks Tekniske Universitet, men även av forskningsfinansiärerna Danmarks Frie Forskningsfond och Danmarks Grundforskningsfond. <https://coara.eu/> (besökt november 2024).

I rapporten *Ekstern forskningsfinansiering – et effektivt middel med bivirkninger?* från tankesmedjan DEA framhålls att extern finansiering i dag är avgörande för danska forskares karriärutveckling. De forskare som inte lyckas säkra extern finansiering riskerar att hamna efter i karriärstegen och i värsta fall förlora sina jobb.⁵⁶ Under senare år har andelen tillfälligt anställda vid universiteten ökat markant. Som en konsekvens söker sig många framgångsrika forskare till mer attraktiva anställningar utanför universitetssektorn. I DEA:s rapport lyfts begreppet “forskarhotell” för att beskriva en situation där forskare förväntas attrahera externa medel för att finansiera sin egen anställning och universitetets drift. Detta innebär att forskare ofta är beroende av tillfälliga kontrakt och externa projektbeviljningar för sin fortsatta anställning.⁵⁷ Konsekvensen av ett system där universiteten fungerar som “forskarhotell” är att universitetens förmåga att själva styra forskningen begränsas, eftersom deras långsiktiga strategiska planering i hög grad påverkas av tillgången på externa medel. Det har också lett till en ökad konkurrenssituation, där forskare känner press att ständigt söka nya finansieringskällor för att behålla sina anställningar. Speciellt yngre forskare drabbas av osäkerhet i anställningsvillkoren, vilket kan leda till att många lämnar akademien till förmån för mer stabila arbetsmarknader.⁵⁸ Detta påverkar i sin tur kontinuiteten inom forskargrupper och kan leda till att lovande forskare försvinner från universitetens miljöer. Från universitetssektorns sida finns en önskan att förbättra möjligheterna att erbjuda de som stannar kvar inom akademien en god karriärväg. I dag ser man en uppenbar risk att många av de starkaste doktoranderna väljer bort en akademisk karriär på grund av anställningsvillkoren.

Under senare år har andelen tillfälligt anställda vid universiteten ökat markant. Som en konsekvens söker sig många framgångsrika forskare till mer attraktiva anställningar utanför universitetssektorn.

Relationen mellan utbildning och forskning

Andelen forskning respektive utbildning för den akademiska personalen är inte nationellt fastslagen, men vanligen har universiteten interna regler om att

---

⁵⁶ IDEA (2023).

⁵⁷ DEA (2023).

⁵⁸ I dag finns ingen sammanställning över hur många forskare som lämnar akademien på grund av bättre villkor i andra sektorer, men arbete pågår i flera sammanhang för att ta fram mer och bättre data i frågan.

det ska ingå forskning och undervisning i tjänsten. Under 1970-talet fanns en reglering om att andelen forskning skulle vara 40 procent och undervisning 60 procent. Detta har sedan fungerat som ett riktmärke även om andelarna kan variera. Genom extern finansiering finns dock möjlighet att "köpa sig fri" från undervisning.

Som visades i avsnittet ovan påverkar beroendet av externa medel universitetens möjligheter att ta ett långsiktigt ansvar för anställningar. Detta har i sin tur bäring på kopplingen mellan utbildningen och forskningen. Eftersom lärosätena är beroende av extern forskningsfinansiering för att kunna inrätta anställningar, påverkas både förutsättningarna att utveckla utbildningen och dess inriktning. Därtill är de externa medlen tidsbegränsade, vilket inverkar på både karriärsystemet och möjligheterna att långsiktigt planera utbildningen, då anställningar som finansieras genom externa medel i hög grad är tidsbegränsade.

Politikens styrning av högre utbildning är bitvis ryckig, med många nya

Politikens styrning av högre utbildning är bitvis ryckig, med många nya styrinitiativ, vilket innebär att personer med en stor andel undervisning i sin anställning har en bred uppsättning regler och mål att förhålla sig till.

styrinitiativ, vilket innebär att personer med en stor andel undervisning i sin anställning har en bred uppsättning regler och mål att förhålla sig till. När det gäller utbildningen handlar diskursen på policynivå och i andra delar av samhället i dag om samhällets kompetensförsörjning och effektiviseringar, såsom behovet av större utbildningssalar, distansutbildningar

och mindre kostsamma examineringsformer. I vissa fall leder denna utveckling till pedagogiska förbättringar, men risken finns också att utbildningen blir mer strömlinjeformad, där möjligheterna till forskningsanknytning inom området som inte uppfyller dagens policykrav på sikt undermineras.

Som ovan nämnts fastställs årligen antalet studenter genom förhandlingar mellan respektive universitet och regeringen. De senaste åren har dessa förhandlingar påverkats av flera faktorer, bland annat taket för studieplatser på engelskspråkiga program och minskningen av antalet antagna studenter i större städer. Vidare påverkas förhandlingarna av restriktionerna för program som med dagens uppföljningsmetodik bedöms ha låg anställningsbarhet, vilket har lett till nedläggningar av utbildningar inom humaniora och samhällsvetenskap. Detta har en betydande inverkan på verksamheten som helhet, då

universiteten internt behöver omfördela resurser för att upprätthålla en kritisk massa och aktiva forskningsmiljöer inom dessa områden.

Koncentration av medel

Trots omfattande extern finansiering finns stora skillnader i finansieringsvillkoren mellan olika forskare och forskargrupper i Danmark. En utveckling som skett i Danmark är att en stor del av forskningsmedlen tenderar att koncentreras till ett begränsat antal starka forskargrupper. Detta är möjligt i och med att forskare kan tilldelas medel från flera olika finansiärer parallellt; de behöver inte avsäga sig medel om de redan har beviljats bidrag för samma/motsvarande projektansökan på annat håll.

De forskningsmiljöer som tilldelats mycket medel har en starkare autonomi inom universiteten. De är inte frånkopplade från ledningen men de har större handlingsfrihet och ett större utrymme för att delta i konferenser, resa och påverka sin arbetssituation. En studie genomförd av forskare från *Dansk Center for Forskningsanalyse vid Aarhus Universitet* visar att de 20 procent mest framgångsrika bidragsmottagarna står för cirka 75 procent av den totala mängden beviljade forskningsmedel. De resterande 80 procent av bidragsmottagarna delar således på de återstående 25 procent av medlen. På samma sätt visar analysen att de 40 procent mest framgångsrika forskarna står för cirka 90 procent av de utdelade medlen.⁵⁹ Denna koncentration resulterar i att resurserna främst tillfaller vissa forskare och forskningsområden, vilket skapar en obalans och ger dessa bättre möjligheter att bedriva forskning. Koncentrationen av forskningsmedel gäller även på universitetsnivå där de tre största universiteten, *Köpenhamns universitet*, *Aarhus Universitet* och *Danmarks Tekniska universitet*, i dag tilldelas två tredjedelar av de offentliga forskningsanslagen.

I dag pågår en diskussion om huruvida denna koncentration är för hög och om den hindrar utvecklingen av nya forskningsfält och talanger. Kritiker menar att överdriven koncentration av forskningsmedel kan hämma riskvillig

En studie genomförd av forskare från Dansk Center for Forskningsanalyse vid Aarhus Universitet visar att de 20 procent mest framgångsrika bidragsmottagarna står för cirka 75 procent av den totala mängden beviljade forskningsmedel.

---

⁵⁹ Aagaard, Schneider & Andersen (2019), s. 30.

forskning och nytänkande där etablerade paradigmer utmanas, eftersom yngre och mindre etablerade forskare har svårare att få tillgång till finansiering. Dessutom pekar studier på att mindre forskningsprojekt tenderar att vara mer produktiva och att överdriven koncentration av medel kan leda till ett alltför stort administrativt arbete. Samtidigt finns det argument för att en viss koncentration kan vara fördelaktig. Det ger möjlighet att skapa kritiska massor av kompetens och resurser, vilket kan attrahera internationella toppforskare och höja kvaliteten på forskningen inom vissa områden.⁶⁰

Universitetens ledning och ansvar

Lärosätenas interna organisation är reglerad i *Universitetslagen*. Universiteten har en linjestyrning utan kollegiala val och utan kollegiala organ med beslutsmandat. Enligt den danska universitetslagen utses rektor av universitetets styrelse, och ledningsmodellen följer en hierarkisk princip där rektor i sin tur utser dekaner/motsvarande. Lagen ger dock utrymme för medarbetarnas medbestämmande. Det finns akademiska råd vid sidan av linjeorganisationen, men dessa saknar beslutsmandat. Det finns därmed ingen maktindelning inom universiteten där kollegiet deltar i beslutsfattandet. Denna utveckling har förstärkts de senaste 20 åren, parallellt med införande av ekonomistyrningsmodeller där politiken betonat ett tydligt ledningsansvar.

I utredningen *Universiteter för framtiden: Tjugo år med universitetslagen* (DFiR, 2023) undersöks effekterna av den danska universitetslagen från 2003 samt de efterföljande reformerna på universitetens styrning, autonomi, demokratiska kultur och forskningsfrihet. Syftet med utredningen är att bedöma om de nuvarande styrnings- och finansieringsstrukturerna är hållbara inför

framtiden. Rapporten framhåller att universitetens demokratiska kultur är utmanad. Lagen ger visserligen möjlighet till medarbetarnas medbestämmande, men denna möjlighet utnyttjas inte fullt ut av universiteten.

Dessutom upplever danska forskare begränsningar i forskningstid och resurser samt en oro för repressalier från universitetsledning när kontroversiella forskningsämnen väljs. I rapporten

Lagen ger visserligen möjlighet till medarbetarnas medbestämmande, men denna möjlighet utnyttjas inte fullt ut av universiteten.

Dessutom upplever danska forskare begränsningar i forskningstid och resurser samt en oro för repressalier från universitetsledning när kontroversiella forskningsämnen väljs. I rapporten

---

⁶⁰ Se t.ex. diskussion i *DEA (2023)* och *DEA (2019)*.

diskuterar olika aspekter som påverkar enskilda forskare. Vissa av dessa är kopplade till universitetens formella mandat och ledningsformer, medan andra är mer relaterade till hela forskningssystemets utformning och de förutsättningar som det skapar. I utvärderingen framhålls att universitetsledningarna i högre grad bör prioritera personalens engagemang, medbestämmande och anställningstrygghet. Samtidigt uppmanas regeringen att skapa mer stabila ekonomiska ramar för lärosätena.

I DEA:s rapport om den externa forskningsfinansieringens effekter redovisas att många forskare, särskilt lektorer, känner ett starkt tryck från universitetsledningen att attrahera externa medel.⁶¹ Rapporten är baserad på en nationell enkätundersökning och intervjuer med 43 fors-

kare och ledare vid danska universitet och undersöker bland annat danska forskares upplevelser av extern forskningsfinansiering. De otillräckliga interna resurserna uppfattas av forskarna till del som ett ansvar för universitetsledningen. Parallellt upplever forskare med projekt finansierade genom privata fonder att forskningens inriktning och genomförande kan påverkas av finansären. I relation till frågan om frihet i forskningen upplever många forskare en ökad administrativ börda, även i förhållande till utbildningen, vilket tar tid från forskningen.

Vid danska universitet ska, liksom vid många lärosäten i Sverige, prefekt eller avdelningschef/motsvarande godkänna de forskningsansökningar som lämnas in i samband med utlysningar om forskningsmedel. Mandatfördelningen inom universiteten kring dessa processer kan variera. Bakgrunden till denna ordning är att beviljade forskningsprojekt innebär en kostnad för universiteten i form av medfinansiering. De danska universiteten gör även bedömningar kring huruvida forskningen passar in i universitetets strategiska utveckling samt i utbildningens inriktning. Detta kan upplevas som en begränsning av forskarnas frihet.

Det starka forskningspolitiska fokuset på specialisering med tematiska satsningar påverkar lärosätenas ämnesmässiga bredd; det minskar utrymmet för att

I DEA:s rapport om den externa forskningsfinansieringens effekter redovisas att många forskare, särskilt lektorer, känner ett starkt tryck från universitetsledningen att attrahera externa medel.

---

61 DEA (2023).

utveckla starka forskningsmiljöer inom humaniora och samhällsvetenskap inriktat mot teori- och metodutveckling. Utvecklingen innebär att verksamheten efter hand har anpassats till medelstilledningen, det vill säga till vad som efterfrågas på policynivå. Frågan knyter an till politikens styrning av utbildningen – politiska prioriteringar av utbildningsområden påverkar forskarrekruteringar och därmed forskningens inriktning. Här åvilar samtidigt ett stort ansvar på respektive lärosäte att värna bredden i verksamheten, alternativt samordna med andra lärosäten för att värna en bredd nationellt.

Nära relaterat till frågan om specialisering och tematiska satsningar är förutsättningarna för finansiering av tvärvetenskaplig forskning. *Danska Innovationsfonden* har delvis haft till uppgift att finansiera strategisk forskning som förutsätter tvär- eller mångvetenskap. Dessa satsningar har emellertid blivit kortsiktiga. Den tvärvetenskapliga forskningen som finansieras avser i huvudsak samarbeten inom närliggande ämnesområden snarare än mer omfattande och genomgripande initiativ som involverar skilda discipliner hemmahörande i olika vetenskapsområden, såsom samhällsvetenskap och naturvetenskap.

Forskarens situation

Situationen med det stora beroendet av externa medel liknar de svenska förhållandena. I DEA:s rapport om den externa forskningsfinansieringen understryks de externa medlens stora betydelse för utvecklingen av dansk forskning samtidigt som rapporten pekar på ett antal negativa konsekvenser. Här framhålls tidsåtgången för ansökningar; rapporten visar att forskare spenderar i genomsnitt nio procent av sin arbetstid på att söka externa medel. Professorer tenderar att attrahera mest externa medel, medan lektorer upplever att de inte tilldelas tillräckliga externa medel. Vidare framhåller rapporten att den hårda konkurrensen om medel, med en beviljandegrad på 10–20 procent, skapar osäkerhet bland forskare. Detta kan både leda till att lovande forskare lämnar akademien och till stagnation inom forskningen. Den höga konkurrensen om externa medel kan ha en negativ inverkan på forskarnas motivation. Knappt hälften av forskarna uppger att ansökningarna om externa forskningsmedel i viss utsträckning eller i hög grad hämmar deras arbetsmotivation. Särskilt bland juniora forskare är det många som överväger att lämna universitetssektorn.⁶²

---

62 DEA (2023).

De flesta beviljade externa forskningsbidrag tilldelas respektive universitet, det vill säga inte till den ansökande forskaren, med undantag för medel från *Danska Grundforskningsfonden* och *European Research Council* (ERC). Även detta kan upplevas som en begränsning av de enskilda forskarnas frihet, eftersom de inte kan ta med sig bidragen mellan olika universitet. Samtidigt kan givetvis flytt av medel påverka andra forskare i en etablerad forskargrupp negativt.

I vårt intervju-material framkommer att det ur ett kvalitetsperspektiv både finns fördelar och nackdelar med en styrning som främjar konkurrens och specialisering. På den positiva sidan har arbetsformer som tidigare präglats av naturvetenskapliga fält, såsom samarbeten och projektbaserade ansatser, blivit vanligare inom samhällsvetenskaperna. Detta gynnar kollektivt arbete, skapar fler samarbeten och underlättar för yngre forskare, såsom doktorander och postdoktorer, att bli en del av internationella forskningsnätverk. Forskare arbetar därmed inte isolerat utan deltar i gemensamma projekt och bygger internationella kontakter.

Samtidigt medför en sådan utveckling betydande risker. Forskningen riskerar att bli mindre nyskapande, eftersom många forskare tenderar att inrikta sig på liknande frågor för att få tillgång till samma externa finansiering. En gruppdynamik uppstår där forskarna känner förpliktelser gentemot varandra, vilket kan begränsa deras individuella frihet. För juniora forskare blir det särskilt svårt att gå sin egen väg, eftersom inriktningen och metoderna för deras forskning ofta styrs av starka forskningsledare och finansieringssystemets krav. Denna utveckling skapar en styrning högre upp i systemet, vilket ytterligare begränsar utrymmet för individuellt akademiskt nytänkande.

Forskningen riskerar att bli mindre nyskapande, eftersom många forskare tenderar att inrikta sig på liknande frågor för att få tillgång till samma externa finansiering.

Sammanfattande diskussion – Danmark

Sammantaget innebär den danska situationen – med en hög grad av extern finansiering, en stark fokusering av medel genom prioriteringar i bland annat forskningsreserven samt osäkra anställningar – både en minskad handlingsfrihet för universiteten och en påverkan på verksamhetens bredd och förmåga att skapa en kritisk massa inom olika områden. Extern finansiering är nödvän-

dig för många forskningsprojekt, men den har samtidigt bidragit till en minskad flexibilitet och autonomi för universiteten. De har blivit alltmer beroende av att anpassa sin forskning till nationella och internationella finansieringsprioriteringar, vilket påverkar deras långsiktiga planeringsmöjligheter.

Genom systemets starka fokus på excellens och utpekade tematiska satsningar förloras en del av diversiteten. Diversitet är nödvändig, inte minst för grundutbildningen. Inom samhällsvetenskaperna blir det exempelvis svårare att erbjuda en bred utbildning med ett brett spektrum av teorier, eftersom lärarnas expertis blir snävare. Forskning som vid ansökningstillfället är svår att definiera som "nyttig", "banbrytande" eller "policyrelevant", och som därmed inte får extern finansiering, åsidosätts. Detta påverkar inte bara den ämnesmässiga kompetensen inom forskningen utan även studenternas utbildning, då lärarna inte längre kan erbjuda en bred teoretisk kunskapsgrund.

Den starka inriktningen mot excellens, som ofta definieras på policynivå, innebär också en risk för systemet som helhet. Det är omöjligt att förutse vilka typer av kunskaper och forskningsresultat som kommer att vara mest värdefulla i framtiden.

Den starka inriktningen mot excellens, som ofta definieras på policynivå, innebär också en risk för systemet som helhet. Det är omöjligt att förutse vilka typer av kunskaper och forskningsresultat som kommer att vara mest värdefulla i framtiden.

fulla i framtiden. Ett exempel är den nuvarande bristen på experter inom arkeologi och ryska studier, områden som tidigare inte betraktades som samhällsnyttiga men där nu kunskap efterfrågas för samhällsutvecklingen. Språkstudier är ett annat exempel på ett område som sällan definieras som samhällsnyttigt, men där universitet har ett ansvar att upprätthålla en bred

kunskapsbas. Liknande problem finns även inom naturvetenskaper som ekologi, biokemi och biologi, där en bred forskningsberedskap är nödvändig både internationellt och nationellt.

Det är samtidigt viktigt att framhålla att det inte råder brist på forskningsmedel i det danska systemet. Detta kan beskrivas som en systemparadox: det finns mycket forskningsmedel, men dessa koncentreras till specifika områden och till ett mindre antal forskare och forskargrupper. Som konsekvens upplever en stor andel av forskarna brist på medel och en konstant press att söka medel kombinerat med upplevelsen av osäkra anställningsvillkor. Trots en viss pluralism i form av flera finansieringskällor, riktas medlen ofta åt samma

håll, utan starka universitetsinterna kollegiala strukturer som kan omdirigera eller omprioritera dem. I detta avseende skiljer sig Danmark sannolikt från de övriga nordiska länderna. En av konsekvenserna som våra intervjupersoner vittnar om, är att framstående internationella samhällsvetenskapliga forskare väljer bort Danmark och istället söker sig till universitet i Nordamerika, Tyskland eller Schweiz, där de upplever större akademisk frihet och bredare forskningsmöjligheter.

...framstående internationella samhällsvetenskapliga forskare väljer bort Danmark och istället söker sig till universitet i Nordamerika, Tyskland eller Schweiz, där de upplever större akademisk frihet och bredare forskningsmöjligheter.

Frågan om forskningsreserven framstår som särskilt omdebatterad. Diskussionen kretsar kring huruvida medel bör återföras till universitetens direkta forskningsanslag eller fortsätta att vara en del av forskningsreserven, som är föremål för mer politisk styrning. Att medlen återförs till de direkta anslagen kan innebära fördelar, men det finns en osäkerhet kring huruvida de då kommer att användas för att främja fri forskning eller stödja universitetens kärnverksamhet. Här krävs att universiteten tar ansvar för att säkerställa att dessa medel fördelas utifrån hela verksamhetens behov och inte ytterligare förstärker effekterna av externfinansieringen. Annars finns en risk att resurserna koncentreras till redan etablerade forskningsmiljöer och grupper.

Flera rekommendationer för att hantera problemen i det danska systemet har nyligen lagts fram i de olika rapporter som refererats till i detta kapitel.⁶³ För att maximera nyttan av externa medel och samtidigt minimera de negativa konsekvenserna, föreslås en balanserad strategi där både interna och externa finansieringskällor nyttjas på ett sätt som stödjer en bred och diversifierad forskningsmiljö. Vidare lyfts i rapporterna:

- Behovet av diversifiering av finansieringskällor för att minska beroendet av enskilda externa finansiärer.
- Mer stöd till juniora forskare genom stabilare finansieringsmöjligheter och tydligare karriärvägar.
- Stärkt demokratisk kultur inom universiteten, där medarbetarnas mandat i akademiska beslut utökas.

---

63 Se DEA (2023); DFIR (2023).

- Skydd av forskningsfriheten genom ökad ekonomisk stabilitet och mer tid avsatt för forskning.
- Minskning av antalet reformer som tar resurser från universitetens kärnverksamhet, samt anpassning av utbildningsfinansieringen till de faktiska kostnaderna för att undvika belastning på forskningsbudgeten.
- Långsiktig och stabil användning av forskningsreserven för att främja kontinuitet och kvalitet inom högre utbildning och forskning.

Förslagets olika karaktär belyser det delade ansvaret; både universiteten och politiken har ett stort ansvar för att skapa ett system som främjar kontinuitet, oberoende forskning samt kvalitet i forskning och utbildning.

Sammanfattande punkter om det danska systemet:

- Finansieringssystem: Danmarks forskningsfinansiering tillhandahålls främst av staten, med ytterligare bidrag från Europeiska unionens program och privata stiftelser. Liknar det svenska systemet när det gäller beroende av extern finansiering och hur detta påverkar utbildningen.
- Förutsättningar för den akademiska personalen: Betoningen på konkurrenskraftig finansiering har lett till en ökning av kortvariga kontrakt och projektbaserade anställningar, vilket påverkar karriärstabiliteten för forskare och gör den danska universitetssektorn mindre attraktiv för internationella forskare.
- Lärosätenas planeringsförutsättningar: Finansieringsstrukturen har uppmuntrat universitet att prioritera forskningsområden som överensstämmer med nationella och europeiska finansieringsprogram.
- Stark koncentration: Forskningsmedel koncentreras till utpekade områden och till ett fåtal starka grupper. Bristande pluralism när det gäller hur medlen fördelas. Ingen brist på forskningsmedel totalt sett, problemen rör effekter av fördelningen i kombination med den universitetsinterna styrningen.

2. 2 Norge

Den norska universitets- och högskolesektorn

Det norska universitets- och högskolesystemet innefattar olika typer av lärosäten. Under perioden 2015–2017 centraliserades systemet genom en sammanslagning av statliga lärosäten till större enheter. Sammanslagningen motive- rades av att systemet varit alltför fragmenterat med många små institutioner som saknade resurser att utveckla forskning och upprätthålla hög utbildningskvalitet. I dag finns tio universitet, fem högskolor och sex vetenskapliga högskolor som svarar under regeringen, främst genom *Kunnskapsdepartementet*. Därtill finns statliga utbildningsinstitutioner under andra departement. Norge har även ett antal privata högre utbildningsinstitutioner, varav 17 erhåller statliga bidrag.⁶⁴

Den norska *Lov om universiteter og høyskoler* (lagen om universitet och högskolor) reglerar en rad centrala aspekter kring hur universitet och högskolor i Norge ska styras och bedriva sin verksamhet.⁶⁵ De statliga lärosätena i Norge har en särskild juridisk status som förvaltningsorgan med särskild fullmakt (*forvaltningsorgan med særskilte fullmakter*)⁶⁶ De fungerar som offentliga rättssubjekt, vilket innebär att de har en viss självständighet i sin verksamhet, men de är samtidigt en del av staten och finansieras huvudsakligen genom statliga anslag. Organisationsformen innebär att lärosätena har mandat att fatta självständiga beslut inom utbildning, forskning och personalhantering. Samtidigt är de bundna av vissa nationella regler och riktlinjer som gäller för den offentliga sektorn, och deras budgetar och strategiska inriktningar påverkas av statens styrningsmekanismer och långsiktiga planer.

Mellan de statliga lärosätena och regeringen upprättas fyra-åriga avtal som utvecklas genom dialog, med utgångspunkt i lärosätenas egna strategier. Syftet med dessa samtal är att främja profilering och en arbetsfördelning mellan lärosätena och samtidigt stärka kontrollen och formerna för ansvarsutkrävande.

64 <https://www.nokut.no/norsk-utdanning/generelt-om-norsk-utdanning/> (besökt november 2024).

65 <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2024-03-08-9?q=lov%20om%20universiteter%20og%20høyskoler> (besökt november 2024).

66 <https://www.regjeringen.no/no/tema/statlig-forvaltning/forvaltningsutvikling/hva-er-statsforvaltningen/id2397949/?expand=factbox2947625> (besökt november 2024). <https://www.regjeringen.no/no/tema/statlig-forvaltning/forvaltningsutvikling/hva-er-statsforvaltningen/id2397949/?expand=factbox2947625> (besökt november 2024).

De statliga lärosätena styrs även genom *tildelingsbrev*, motsvarande svenska regleringsbrev, i vilka statsanslagen fördelas och eventuella villkor för användningen av medlen regleras. Tildelingsbrevet innehåller departementets riktlinjer och förväntningar gentemot verksamheterna, resultatmål, befogenheter och rapporteringskrav. I regel finns få specifika begränsningar för den interna fördelningen av medel mellan olika aktiviteter.⁶⁷ Lärosätena får behålla upp till fem procent av befintliga överskott, och om det är särskilt motiverat får de behålla en större andel.

Mellan de statliga lärosätena och regeringen upprättas fyraåriga avtal som utvecklas genom dialog, med utgångspunkt i lärosätenas egna strategier. Syftet med dessa samtal är att främja profilering och en arbetsfördelning mellan lärosätena och samtidigt stärka kontrollen och formerna för ansvarsutkrävande. Finansieringen är i dag inte kopplad till avtalen.

” **Regelverken gällande den högre utbildningen är mer omfattande än bestämmelserna kring forskningen, som primärt styrs genom finansieringen.**

Regelverken gällande den högre utbildningen är mer omfattande än bestämmelserna kring forskningen, som primärt styrs genom finansieringen. *Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse* är en myndighet under *Kunnskapsdepartementet* som har ett

samlat, nationellt ansvar för att säkerställa att universitet och högskolor följer nationella utbildningspolicyer och uppfyller kvalitetsstandarder i sin verksamhet.⁶⁸

Sedan 2014 arbetar regeringen med långsiktiga planer för forskning och högre utbildning, med målet att skapa ökad förutsägbarhet och möjliggöra långsiktiga beslut. Dessa planer har uppdaterats regelbundet för att reflektera nya prioriteringar och behov. Norge har inget rådgivande forsknings- och innovationspolitiskt organ, utan politikutformningen sker i samarbete med berörda myndigheter, främst *Norges forskningsråd*, som har en nära koppling till *Kunnskapsdepartementet*. Den nuvarande planen, *Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning 2023–2032*, är en uppdaterad version och utgör den tredje långtidsplanen för forskning och högre utbildning i Norge.⁶⁹

67 Se <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/tildelingsbrev-til-universiteter-og-hoyskoler-2024/id3018875/> (besökt november 2024). Se även genomgång i *EUA (2023), University Autonomy in Europe IV: Country Profiles (I)*, s. 57–64.

68 *Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse* / HK-dir (hkdir.no) (besökt november 2024).

69 <https://www.regjeringen.no/no/tema/forskning/innsiktsartikler/langtidsplanen-for-forskning-og-hoyere-utdanning-2023-2032/id2929453/> (besökt november 2024).

Under 2024 har den norska regeringen föreslagit nya regler för institutionell ackreditering som universitet. Förändringen innebär att antalet universitet potentiellt kan öka från 10 till över 20 år 2025. De nya reglerna har, enligt regeringen, som syfte att minska byråkratin genom att reducera antalet varianter av utbildningsinstitutioner. Dessutom tillåts institutioner med färre doktorandprogram att uppnå universitetsstatus, förutsatt att de uppfyller vissa specifika krav. Intentionen är att förbättra regional utbildning och möta nationella kompetensbrister. Kritiker menar dock att reformen, genom finansiella omfördelningar utan koppling till prestation eller kvalitet, kan leda till sämre akademisk kvalitet och minskad internationell konkurrenskraft för norska forskningsinstitutioner då fler institutioner får universitetsstatus utan att hålla samma kvalitetsnivå.⁷⁰

Styrning och finansiering av forskning och innovation

Det norska forsknings- och innovationssystemet präglas av en tydligt konsensusinriktad politikutformning och en sektorsprincip, vilket innebär att de olika departementen ansvarar för prioriteringar och genomförande av sektorspecifik politik inom sina respektive områden.⁷¹ De departement som huvudsakligen involveras är *Kunnskapsdepartementet*, *Klima- og miljødepartementet* och *Nærings- og fiskeridepartementet*, men även andra departement ingår i styrningen och finansieringen av forskning och innovation. Styrningen är centraliserad även om det finns en viss regional autonomi när det gäller regionala forskningsfonder och samarbeten mellan regionala industrisektorer och statliga innovationsmyndigheter. Den norska forsknings- och innovationspolitiken är inriktad på en bred uppsättning forskningsområden, med betydande finansiering till sektorer som jord- och skogsbruk, vatten och energi.

I mitten av 1900-talet började Norge aktivt bygga upp en sektor för tillämpad forskning, med syfte att främja forskning som hade direkt praktisk betydelse för industrin och samhället. Detta ledde till att flera forskningsinstitut etablerades, vilka ansvarade för forskning med fokus på tillämpningar inom områden som energi, teknik och industri. Utvecklingen var en del av en bredare europeisk trend efter andra världskriget, där flera länder såg behovet av att bygga upp forskningsinstitut med direkt praktisk betydelse för industrin och samhället. Som ett resultat av denna utveckling skedde en viss specialisering inom det

---

⁷⁰ <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20240724113704395> (besökt november 2024).

⁷¹ Larrue (2021).

norska forskningssystemet, där universiteten i högre grad kom att fokusera på grundforskning medan de tillämpade forskningsinstituten fokuserade på innovation och teknologisk utveckling.

Forskningen vid norska lärosäten finansieras till en övervägande majoritet, cirka 70 procent, genom direkta statsanslag. Här utmärker sig Norge genom att andelen direkt finansiering har ökat sedan mitten av 2000-talet, medan

Genom att lärosätena i Norge tilldelas ett samlat anslag för utbildning och forskning täcks grundaktiviteterna, vilket innebär att i princip alla läraranställningar finansieras genom det direkta anslaget.

huvudtrenden internationellt har gått i motsatt riktning.⁷² Genom att lärosätena i Norge tilldelas ett samlat anslag för utbildning och forskning täcks grundaktiviteterna, vilket innebär att i princip alla läraranställningar finansieras genom det direkta anslaget. Den akademiska personalen behöver därmed sällan säkerställa

finansieringen av sin lön genom externa medel. Däremot är forskningsprojekten beroende av externa medel för att täcka kostnader som drift, datainsamling och doktorander kopplade till projekten, och helt beroende av externa medel för forskningsinfrastruktur.

De huvudsakliga externa forskningsfinansiärerna för universitetsforskning utgörs av *Norska Forskningsrådet*, europeiska finansieringsprogram (primärt *Horizon Europe*) och olika privata stiftelser. Av dessa tilldelar *Norska forskningsrådet* den största andelen externa medel till de norska lärosätena. Forskningsrådet är en statlig myndighet som årligen fördelar cirka 11 miljarder norska kronor (knappt 30 procent av den offentliga forsknings- och utvecklingsfinansieringen) över olika discipliner genom bidrag och program som söks i konkurrens. Rådet inrättades 1993 och är ett kombinerat forskningsråd och innovationsmyndighet. Rådet beviljar medel för forskning och innovation till forskningsinstitut, lärosäten och företag, samt driver program som spänner över grundläggande forskning, tillämpad forskning och innovation, till exempel som svar på samhällsutmaningar. I detta ingår även finansiering för forskningsinfrastruktur och samarbeten mellan olika aktörer inom sektorn⁷³.

Andra externa finansiärer av forskning och innovation är *Innovasjon Norge* och *Enova SF*. *Innovasjon Norge* är ett offentligt bolag som finansierar projekt

⁷² OECD Main Science and Technology Indicators: <http://oe.cd/msti> (besökt november 2024).

⁷³ Norges forskningsråd (forskingsradet.no) (besökt november 2024).

som syftar till ökad tillväxt och som drivs av privata och regionala aktörer.⁷⁴ Finansiering genom bidrag och lån beviljas till företag med koppling till innovation och s.k. *start-ups* (cirka 7 miljarder norska kronor årligen).⁷⁵ *Enova* är ett statligt bolag som förvaltas av *Klima- og miljødepartementet* och har som huvudsakligt uppdrag att finansiera tillämpad forskning inom klimat- och energiområdet. Finansieringen, som främst sker genom bidrag, riktar sig till projekt som sträcker sig från pilotfas till kommersialisering. Stödet ges till företag, regioner och kommuner och uppgår årligen till ett par miljarder norska kronor.⁷⁶

Forskningsområden relaterade till miljövänlig energi och klinisk behandling får betydande finansiering genom centra såsom *Forskningssentre for miljøvennlig energi* respektive *Forskningssenter for klinisk behandling*.⁷⁷ Därtill finns den statliga Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter som finansieras genom en forskningsavgift på jordbruksprodukter, både genom nationell produktion och importerade råvaror.⁷⁸

Den norska stiftelsesektorn som finansierar forskning är relativt liten jämfört med många andra europeiska länder. Länder som Danmark och Nederländerna har starkare system för privata stiftelser och donationer till forskning.⁷⁹

De två största privata stiftelserna i Norge är *Trond Mohn*-stiftelsen, som finansierar forskning vid universitet och universitetssjukhus, och *Cancerforeningen* (Kreftforeningen) som finansierar medicin-, biologi och kemiforskning respektive cancerforskning.⁸⁰

Den norska stiftelsesektorn som finansierar forskning är relativt liten jämfört med många andra europeiska länder.

Norges forskningsråd omorganiserades under 2022–2023 och fick i samband med det en ny styrform. Regeringen beslutade att förändra sammansättningen av rådets styrelse vilket innebar att antalet ledamöterna i styrelsen som var

74 *Innovasjon Norge* är delägt av staten genom *Nærings- og fiskeridepartementet* tillsammans med fylkeskommunerna, dvs. de regionala förvaltningsenheterna.

75 <https://www.innovasjonnorge.no/> (besökt november 2024).

76 <https://enovapower.com/reports/2023-report/> (besökt november 2024).

77 <https://www.forskingsradet.no/finansiering/hva/fme/> (besökt november 2024).

<https://www.forskingsradet.no/finansiering/hva/Forskningssentre-fkb/> (besökt november 2024).

78 <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/prosjektmidler/forskningsmidlene-for-jordbruk-og-matin-dustri?resultId=7.0&searchQuery=Styret+for+forskningsmidler> (besökt november 2024).

79 Solberg & Drange (2024). Se även <https://www.fpol.no/vi-ma-tenke-nytt-om-norsk-forskningfinansiering/> (besökt november 2024).

80 <https://mohnfoundation.no/> (besökt november 2024).

<https://kreftforeningen.no/> (besökt november 2024).

forskare blev färre. Istället utsågs fler ledamöter utanför universitets- och högskolesektorn. Rådet fick också sin dubbla roll, dels som finansär, dels som rådgivare till regeringen. På grund av nedskärningar i statsbudgeten krävdes

betydande besparingar vid forskningsrådet, vilket ledde till att en fjärdedel av personalen sades upp.

Norges forskningsråd fördelar, som ovan nämnts, medel för både tematiskt inriktade och mer öppna utlysningar. Inom den norska universitets-

Universitets- og høskolerådet (motsvarande SUHF) har belyst behovet av satsningar på grundforskning och forskarinitierad forskning...

och högskolesektorn finns en relativt bred konsensus om att bevara en god balans mellan de tematiska utlysningarna och de mer öppna. Liksom i Sverige och Danmark har det dock skett en utveckling mot mer tematiska och/eller innovationsinriktade forskningssatsningar. Utvecklingen har uppmärksammats från sektorns sida och *Universitets- og høskolerådet* (motsvarande SUHF) har belyst behovet av satsningar på grundforskning och forskarinitierad forskning, det vill säga den "öppna arenan" med områden som inte är fördefinierade. Argumentationen från universitets- och högskolesektorns sida har grundats på ett nyttoargument som bygger på att grundforskningen i förlängningen är avgörande för samhällsutvecklingen och Norges konkurrenskraft. I våra intervjuer framkommer att det från sektorns sida är det avgörande att betona tidsperspektivet, det vill säga att dagens satsningar på grundforskning är avgörande för samhällsutvecklingen på längre sikt.

Lärosätenas grad av extern finansiering varierar. De stora forskningsintensiva universiteten har en större andel externt finansierad forskning. Vid *Universitetet i Oslo* är cirka 20–30 procent av forskningen externt finansierad. Det är främst inom naturvetenskap och matematik som forskningen finansieras med externa bidragsmedel. Delar av de humanistiska och samhällsvetenskapliga områdena blir dock alltmer beroende av externa medel för driften av stora databaser. Liksom i Sverige och Danmark är finansieringen av forskningsinfrastrukturer avgörande för framtiden. *Norska forskningsrådet* administrerar finansieringen av stora nationella forskningsinfrastrukturer genom ansökningsprocesser. Satsningarna varierar mellan 20–200 miljoner norska kronor. En utmaning för framtiden är driften och hanteringen av stora datainfrastrukturer.

Norska forskningsrådet använder olika modeller för att hantera indirekta kostnader. När det gäller forskningsrådets finansiering av *sentre for fremragende forskning* (SFF-centra) tilldelas finansiering för fem plus fem år. Finansieringen är inte tematiskt styrd, men kräver medfinansiering från lärosätena. Andra projekt som finansieras genom forskningsrådet kan vara fullt finansierade. I en nyligen publicerad rapport om utvecklingen och förändringarna i *Norges Forskningsråd* över en tolvårsperiod, *Utviklingslinjer i Forskningsrådet 2012–2024*, visas att rådet genomgått kontinuerliga förändringar, ofta som svar på externa utvärderingar, men även genom interna initiativ. Förändringarna har syftat till att stärka forskningskvaliteten, öka internationellt samarbete och förbättra Norges position i den globala forskningsarenan. I rapporten lyfts att forskningsrådet gjort betydande framsteg inom flera områden, inklusive etableringen av strategiska forskningsprogram, satsningar som bidragit till förbättrad forskningsinfrastruktur samt inom internationellt samarbete, särskilt deltagandet i EU:s ramprogram. Samtidigt framhålls att rådet står för utmaningar, särskilt när det gäller att balansera behovet av hög vetenskaplig kvalitet med nationella politiska mål. Dessutom har nedskärningar i budget och resurser begränsat rådets kapacitet att finansiera nya initiativ och bibehålla sin roll som en förändringsaktör inom forskningssystemet. I rapporten betonas att rådet bör fortsätta utveckla sin strategiska roll, särskilt i ljuset av de ökande kraven på forskningens relevans för samhällsutvecklingen och den internationella konkurrensen.

Dessutom framhålls att rådet bör förbättra styrningen och samordningen inom forskningssystemet för att möta framtidens utmaningar.⁸¹

Norge blev, tillsammans med Island, ett av de första länderna att associeras

till EU:s forsknings- och innovationsprogram *Horizon Europe* i september 2021, med verkan från programmets start. Norge har uppnått betydande framgångar inom programmet. Norska forskningsinstitutioner och företag har hittills erhållit cirka 10,6 miljarder norska kronor från *Horizon Europe*, vilket motsvarar tre procent av programmets totala budget. Denna andel placerar Norge bland de tio främsta länderna när det gäller mottagen finansiering från *Horizon Europe*.⁸²

Norge blev, tillsammans med Island, ett av de första länderna att associeras till EU:s forsknings- och innovationsprogram Horizon Europe i september 2021...

---

81 Norska forskningsrådet (2024).

82 https://www.forskningsradet.no/en/news/2024/norway-on-the-top-in-europe-in-research-funding-from-the-eu/?utm_ (besökt november 2024).

Den forskningspolitiska utvecklingen och pågående förändringar i resurstilldelningen

2001 genomgick universitets- och högskolesektorn den så kallade *Kvalitetsreformen* som syftade till att höja den internationella konkurrenskraften inom högre utbildning och forskning. Avsikten med reformen var att främja utbildning och forskning som bidrog till samhällets och landets ekonomiska tillväxt. Reformen har haft en varaktig påverkan på norsk universitets- och högskolesektor. Den var omfattande och inkluderade såväl förändringar av examensstrukturen som anställningsregler. Kvalitetsreformen introducerade en ny finansieringsmodell för universitet och högskolor. Modellen var delvis resultatbaserad och byggde på olika delar: en grundfinansiering, en del baserad på prestation inom utbildningen och en prestationsbaserad del rörande forskningen. Resultatindikatorerna rörde således både utbildning och forskning.

Norge har traditionellt haft en relativt stor andel direkt statlig forskningsfinansiering. När det resultatbaserade systemet infördes, var det således en del av den direkta finansieringen som kom att fördelas baserat på resultatindikatorer. Indikatorerna för forskning rörde bland annat beviljandegrad för externa medel (framförallt från *Norska forskningsrådet*), EU-medel, publiceringar samt examinationer av doktorander. Syftet med systemet var att öka fokus på konkurrens inom forskningen och forskningens "output". Finansieringssystemet har delvis reviderats sedan *Kvalitetsreformens* genomförande, men grundprincipen har varit att fokusera på resultatbaserad finansiering. Som ett resultat har lärosätena, genom det prestationsbaserade systemet, styrt åt samma håll. Detta har lett till en homogenisering, där lärosätena har prioriterat i linje med vad som premieras i tilldelningssystemet. En del av detta är att de flesta lärosäten internt har infört motsvarande indikatorbaserade system. Utvecklingen beskrivs inom organisationsstudier som *isomorfism*, vilket innebär att organisationer inom samma fält tenderar att bli allt mer lika varandra över tid, ofta som en följd av tryck från omgivningen, lagar eller normer.⁸³

I statsbudgeten för 2024 aviserade regeringen dock en förändring av resurstilldelningssystemet. Syftet med det nya systemet är enligt regeringen minskad detaljstyrning, en bredare direkt finansiering och ett mer överskådligt finansieringssystem med färre prestationsbaserade indikatorer för medelsfördelning. Den förändrade modellen träder i kraft från och med 2025 och omfattar univer-

---

⁸³ DiMaggio & Powell (1983).

sitets- och högskolesektorn, inte institutssektorn. Regeringen menar att syftet med det prestationsbaserade systemet nu är uppnått, det vill säga att lärosätena i tillräcklig grad har fokus på prestationer och konkurrens, vilket gör att modellen har uppnått sitt mål. Den prestationsbaserade delen av medlen kommer istället ingå i grundfinansieringen. Dock kommer indikatorer rörande doktorsexamina samt omfattningen av utbildningen på grund- och avancerad nivå att kvarstå.

Under den indikator- och prestationsbaserade resursfördelningsmodell som nu överges, har lärosätena behövt återrapportera prestationerna till regeringen. Återrapporteringen har legat till grund för medelsfördelningen inom den prestationsbaserade delen av finansieringen. En av indikatorerna har rört vetenskaplig produktion. Indikatorn mätte dock i vilken grad lärosätet *ökade* sin vetenskapliga produktion. För de forskningsstarka universiteten som redan hade en hög publikationsnivå innebar systemet ett tapp i finansieringen; en ordning som kan framstå som paradoxal för de verksamma vid dessa universitet. Enligt regeringen ska det nya systemet istället bygga på tillit till lärosätenas förmåga att själva prioritera och bedöma och hur hög kvalitet i verksamheten ska nås. Lärosätena

förväntas i högre grad utveckla egna strategier och styrmekanismer som kan ligga i linje med det tidigare prestationsbaserade systemet, men med större självstyre och ett ökat utrymme att utveckla egna profiler. Enligt den norska paraplyorganisationen för sektorn, *Universitets- og høyskolerådet*, kommer sannolikt flera lärosäten att behålla någon form av indikatorbase-

rat system för den interna fördelningen av medel. I detta ligger bland annat en ambition att premiera ansökningar om ERC-medel.

Regeringen har aviserat att reformen inte kommer innebära att några större omfördelningar görs det första året. *Universitets- og høyskolerådet* gavs möjlighet att lämna synpunkter på det nya systemet och ställde sig positivt till förändringen i fråga om att skapa ett resursfördelningssystem som i högre grad bygger på tillit och mindre på resultatindikatorer. Samtidigt finns en oro inom sektorn kring hur systemet kommer att fungera i praktiken och att reformen antas utan en noggrann konsekvensanalys. Parallellt med införandet av reformen har regeringen aviserat att universitets- och högskolesektorn inte kommer

Lärosätena förväntas i högre grad utveckla egna strategier och styrmekanismer som kan ligga i linje med det tidigare prestationsbaserade systemet, men med större självstyre och ett ökat utrymme att utveckla egna profiler.

att tilldelas ökade medel de kommande åren, vare sig för forskning eller för utbildning. Regeringen strävar istället efter att öka privata aktörers incitament att investera i forskning. Bakgrunden är att näringslivets bidrag till forskning- en är relativt litet i Norge jämfört med andra jämförbara länder.

Reformen är för närvarande en stor fråga bland norska universitet. Diskussioner pågår kring hur den ökade handlingsfriheten ska användas, särskilt när det gäller interna omfördelningar och prioriteringar. Parallellt påverkar den aviserade åtstramningen vad gäller resurser lärosätenas arbete med rekryteringar. Enligt NIFU:s analys av statsbudgeten för 2025 innebär ramanslagen till universitet och högskolor en real nedgång på 1,4 procent jämfört med 2024 och en minskning på 2 procent jämfört med 2019, efter justering för antagen löne- och prisökning samt omfördelningar. Totalt uppgår anslagen till 46,4 miljarder kronor.⁸⁴ Denna minskning riskerar att leda till nedskärningar inom prioriterade områden och begränsar därmed lärosätenas handlingsutrymme.

Inom sektorn finns en oro för en utveckling där utbildning och forskning nedprioriteras i statsbudgeten samt att forskningens och utbildningens internationalisering minskar med färre samarbeten över nationsgränser. Vidare har de aktuella geopolitiska förhållanden inneburit att stora summor satsas på beredskap, men allt mindre på kunskapsberedskap. Situationen gör att det för första gången på länge finns en oro för uppsägningar inom sektorn.

Universitetens ledning och ansvar för hela verksamheten

Den direkta finansieringen består av en grundfinansiering samt, som nämnts ovan, en del som baseras på studenternas, inklusive doktorandernas, prestationer. På så sätt blir även utbildningen en drivande faktor för forskningsfinansieringen. Kopplingen mellan den utbildning som bedrivs och finansieringen av

forskning innebär dock inte att forskningsfinansiering garanteras inom alla ämnen där utbildning erbjuds. Lärosätena har möjlighet att prioritera andra forskningsområden. I regel har lärosätena en samverkan mellan utbildnings- och forskningsområden samt en mer övergripande strategi för

Kopplingen mellan den utbildning som bedrivs och finansieringen av forskning innebär dock inte att forskningsfinansiering garanteras inom alla ämnen där utbildning erbjuds.

---

⁸⁴ NIFU (2024).

hur medlen mellan kärnuppgifterna bör fördelas. Ett lärosäte kan ha en stor del av sin finansiering genererad genom mycket populära utbildningsområden och sedan välja att avsätta medel till mindre och mer sårbara ämnen. Här finns exempel på områden inom naturvetenskap och teknik där studentantalet är lågt, men där forskningsmiljöerna, tack vare interna prioriteringar, är starka.

De interna resursfördelningsmodellerna skiljer sig åt mellan de norska universiteten. Vid *Universitetet i Oslo* fördelas exempelvis majoriteten av medlen direkt till fakulteterna, som i dialog med ledningen utvecklar egna strategier. Vid *Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)* i Trondheim behålls däremot en större andel av medlen på central nivå för strategiska satsningar och för att kunna styra vissa forskningsaktiviteter centralt. Inom universitets- och högskolesektorn har det under senare år vuxit fram en ökad medvetenhet om att fler och tydligare prioriteringar kommer att krävas, eftersom tillgängliga resurser inte förväntas öka. Erfarenheterna visar att omfördelningar av resurser mellan fakulteter eller mellan institutioner ofta möter större motstånd och är mer komplexa än omprioriteringar inom en institution eller avdelning. Ett vanligt sätt för universiteten att stärka sin finansiering har varit att fokusera på studentgenomströmning och produktionen av doktorsexamina, då dessa faktorer direkt påverkar tilldelningen av medel. Framöver kommer dock detta strategiska fokus att möta nya utmaningar, då antalet studenter förväntas minska på grund av minskade studentkullar, vilket i sin tur kommer att leda till minskade resurser för utbildningen. Minskande studentkullar innebär att universiteten måste ompröva sina finansieringsstrategier och söka alternativa vägar för att säkerställa långsiktig ekonomisk stabilitet.

Det finns få nationella satsningar på mång- eller tvärvetenskap, och frågan ges begränsat utrymme i den offentliga debatten. Inom lärosätena finns emellertid vissa tvär- och mångvetenskapliga initiativ, särskilt inom forskningsområden som klimatförändringar, hållbarhet, hälsa och teknologi, med koppling till de globala målen för hållbar utveckling. Ett exempel på detta är inrättandet av det tvärvetenskapliga forskningscentret *Arctic Centre for Sustainable Energy* vid *Universitetet i Tromsø*.⁸⁵

Minskande studentkullar innebär att universiteten måste ompröva sina finansieringsstrategier och söka alternativa vägar för att säkerställa långsiktig ekonomisk stabilitet.

85 https://uit.no/research/arc?p_document_id=774283&BaseUrl=%2Fresearch%2F#region_774290 (besökt november 2024).

Vid norska lärosäten syns en utveckling mot att införa interna processer för att hantera ansökningar som kräver medfinansiering. Oavsett projektets typ innebär en ansökan specifika förpliktelser som kräver intern förankring, och lärosätena upplever ett behov av att göra denna typ av prioriteringar för att kunna planera och organisera hela verksamheten. En relaterad fråga som uppmärksammas är om tidsbegränsat anställda ska ha rätt att söka externa medel. Denna utveckling har även tydliggjort ledningens ansvar i frågor där lärosätet förväntas ta emot projekt och anställa personal, endast om ledningen aktivt ställt sig bakom ansökan.

Ansvaret för att bedöma vilka projekt som ska godkännas, och därmed medfinansieras, har gradvis förflyttats från enskilda forskare till ledningsfunktionerna. Ledningsfunktionerna behöver exempelvis överväga hur bemanningen för utbildning och forskningsförankring ska hanteras i förhållande till de projekt som drivs. Dessa frågor diskuteras inom ramen för *Universitets- og hogskolerådets* dekanutbildning, som syftar till att stärka och utveckla det

Diskussionerna kring interna fördelnings- och prioriteringsprocesser förväntas bli ännu viktigare i samband med införandet av det nya finansieringssystemet, som i praktiken innebär att lärosätena får ett ökat mandat att styra över den interna resursfördelningen.

akademiska ledarskapet. Diskussionerna kring interna fördelnings- och prioriteringsprocesser förväntas bli ännu viktigare i samband med införandet av det nya finansieringssystemet, som i praktiken innebär att lärosätena får ett ökat mandat att styra över den interna resursfördelningen. Inom sektorn anses att varje lärosäte själv bör besluta om den vetenskapliga inriktningen. Diskussionerna rör

hur en balans kan skapas i verksamheten, där kompetens byggs upp utan att riskera att ett ämnesområde förlorar styrka när externa medel tar slut.

Anställningar och karriärvägar

Läraranställningar i Norge finansieras av det direkta statsanslaget för forskning och utbildning. Tidigare fanns en reglering som innebar att den akademiska personalen (läraranställda) i sin anställning hade 50 procent forskning och 50 procent undervisning, alternativt 40 procent utbildning, 40 procent forskning och 20 procent administration. Fördelningen är inte längre författningsreglerad, och i dag finns det genomgående en större variation i fördel-

ningen mellan utbildning och forskning i tjänsten. De nyare universiteten har svårt att nå upp till 50 procent forskning, vilket innebär att andelen forskningstid där är lägre. Men det finns få anställningar som endast innefattar forskning eller utbildning, och i regel har norska universitetslärare en högre grad av forskning inom ramen för sin tjänst jämfört med läraranställda i Sverige. Vid *Universitetet i Oslo* är det exempelvis praxis att läraranställda har en lika stor andel forskning och utbildning i tjänsten. Detta bygger på uppfattningen att det bör finnas en nära koppling mellan kärnuppgifterna, men även på möjligheten att fördela tiden på ett balanserat sätt genom det samlade anslaget. Läraranställda i Sverige kan ha två till fyra gånger mer tid avsatt till undervisning än till forskning jämfört med sina norska kollegor.⁸⁶

Norska forskningsrådet spelar en viktig roll i rekryteringen av doktorander genom att i vissa av sina portföljer skapa utlysningar där medel är öronmärkta för doktorandfinansiering. Det finns också en ordning för industridoktorander, både från offentlig sektor och näringslivet, där medel kan vara öronmärkta i specifika utlysningar. Liksom i Danmark och Sverige är systemet utformat för att tillgodose behovet av forskarutbildade både inom akademien och i andra sektorer.

Norska forskningsrådet spelar en viktig roll i rekryteringen av doktorander genom att i vissa av sina portföljer skapa utlysningar där medel är öronmärkta för doktorandfinansiering.

Detta medför att nydisputerade ofta söker sig till andra områden där en forskarutbildning är högt värderad. Lönenivån inom akademien är ofta lägre än i den privata sektorn, vilket kan försvåra möjligheten att attrahera kvalificerade kandidater i konkurrens med näringsliv och industri.

Förutom lönen är möjligheten till fast anställning en viktig faktor som gör att många juniora forskare väljer att söka sig till den privata sektorn. Enligt gällande regler får en visstidsanställning vara i högst tre år. Många inom universitets- och högskolesektorn uttrycker en oro för att akademien riskerar att tappa talanger om alltför många anställningar är tidsbegränsade. Den faktor som påverkar juniora forskares situation mest rör just visstidsanställningar och osäkra karriärvägar. Från politiskt håll finns en tydlig ambition att minska andelen visstidsanställningar, och universiteten uppmuntras att arbeta mot

---

86 *Brommesson et al. (2016).*

detta mål. Samtidigt är visstidsanställningar ofta nödvändiga för att kunna genomföra de externt finansierade projekt som bedrivs vid lärosätena, vilket gör frågan komplex. I en rapport från det analys- och utvärderingsföretaget *Proba samfunnsanalyse* undersöktes effekterna av extern finansiering på visstidsanställningar inom den norska universitets- och högskolesektorn. Rapporten visar att visstidsanställningar förekommer inom flera roller, inklusive ledningspositioner, lektorer och forskare. Endast en tredjedel av de tillfälliga anställningarna är externt finansierade, medan majoriteten täcks av den direkta finansieringen. När forskare friköps från undervisning genom extern finansiering ersätts de ofta med tillfälliga lektorer, även om denna praxis varierar mellan institutioner. Rapporten visade att kravet på att både öka extern finansiering och minska tillfälliga anställningar skapar en målkonflikt för lärosätena.⁸⁷ Från sektorns sida eftersträvas en balans mellan att erbjuda trygga anställningar och behålla den

Rapporten visade att kravet på att både öka extern finansiering och minska tillfälliga anställningar skapar en målkonflikt för lärosätena.

flexibilitet som krävs för att hantera forskningsprojekt. Här finns en utmaning att nå samsyn med politiken kring hur tidsbegränsade anställningar bäst bör användas för att säkerställa både stabilitet och effektivitet.

Tenure track-positioner, kända som *innstegsstillinger* i Norge, infördes som en pilotmodell år 2015. Systemet syftar till att ge unga forskare en tydligare väg mot fast anställning, men har inte fått särskilt stort genomslag, och dess användning varierar mellan olika lärosäten och ämnesområden. Det är främst inom ekonomiämnena som systemet tillämpas i större utsträckning, men för de flesta universitet utgör det inte den huvudsakliga modellen för karriärväg inom akademien.

Den nationella regleringen som fastställer behörighetskrav för anställningar och befordran, som professor och docent är under revidering. Den nya regleringen innebär att behörighetskraven ska vara jämförbara med de standarder och förväntningar som finns på ledande universitet och forskningsinstitutioner internationellt. I dag finns ett förhållandevis stort antal professorer i Norge, vilket är en följd av de gällande reglerna för befordran till professor. Dessa regler omfattar behörighet inom utbildning, forskning och det norska språket. Den

⁸⁷ *Proba* (2023).

nya regleringen kommer att ge lärosätena större möjlighet att inkludera andra kriterier, såsom samverkan, nyttiggörande och ledning av forskningsprojekt. Samtidigt kan lärosätena, utifrån sin profil, utveckla olika bedömningskriterier. De nya reglerna är kopplade till implementeringen av CoARA och betonar vikten av bredare bedömningar av kompetens. Från sektorns sida välkomnas en nationell reglering som anpassas till intentionerna i CoARA.

Sammanfattande diskussion – Norge

I Norge är frågan om extern finansiering av forskning mindre central än i Sverige och Danmark, vilket dels kopplas till att det finns en stabil grundfinansiering som underlättar möjligheterna att planera verksamheten långsiktigt, dels till att det finns färre externa källor till finansiering. Pressen på enskilda forskare att söka medel för sin forskning framstår som betydligt mindre jämfört med situationen i Sverige och Danmark. Förväntningarna som finns är i första hand kopplade

till den akademiska kulturen: forskare väntas söka externa medel som en del av kvalitetsarbetet. I våra intervjuer framkommer att den styrning som anses påverka enskilda forskare mest i det löpande arbetet framförallt rör belastande administration och återrapporteringskrav.

Det faktum att Norge endast har ett offentligt forskningsråd skapar en sårbarhet i landets forskningsfinansieringssystem, då forskare som nekas finansiering från *Norges forskningsråd* har få alternativa externa finansieringskällor. Till skillnad från Danmark och Sverige, där stora privata stiftelser bidrar till forskningsfinansieringen, saknar Norge liknande strukturer, med undantag för forskare inom medicin som kan söka medel från stiftelser och intresseorganisationer. Generellt sett är *Norges forskningsråd* den huvudsakliga källan till extern finansiering, både för öppna och tematiskt styrda utlysningar, vilket skapar en brist på pluralism och kan påverka kvaliteten och mångfalden inom forskningen negativt.

Därtill framstår det som att den plötsliga reformen av forskningsrådet för två år sedan har påverkat akademins förtroende för både rådet och politiken. Rådets nya styrform har resulterat i att det akademiska samfundet har betydligt mindre inflytande. Reformen innebar ett perspektivskifte där forskarnas

...det finns en stabil grundfinansiering som underlättar möjligheterna att planera verksamheten långsiktigt, dels till att det finns färre externa källor till finansiering.

inflytande kraftigt begränsats och här ser sektorn en risk för att särskilt grundforskningen påverkas negativt. Om forskningsrådets inlagor om önskad policyutveckling saknar förankring hos lärosäten och bland forskare finns en risk för bristande legitimitet i systemet och missriktade satsningar. Genom att forskningsrådet har en rådgivande funktion gentemot regeringen blir frågan om akademisk förankring särskilt problematisk.

Den nuvarande politiska situationen i Norge är karakteriserad av ett minskat intresse för forskningens internationalisering. De politiska prioriteringarna präglas alltmer av den rådande geopolitiska situationen, med ökade satsningar på försvar och säkerhet. Från sektorns sida finns en oro för bristande långsiktighet när det gäller utbildningsutbudet. Som visats i kapitlet ramas politiken för dagens universitets- och forskningspolitiska styrning in som "tillitsbaserad". Samtidigt sker styrinitiativ som ökar detaljstyrningen i vissa frågor, till exempel när det gäller behörighetskraven för antagning av doktorander, där regeringen vill stärka regleringen för ökad nationell likriktning.

De politiska omprioriteringarna kan komma att påverka tilldelningen av resurser till högre utbildning och forskning, vilket ses förtydliga behovet av prioriteringar inom sektorn. Den norska universitets- och högskolesektorn står inför en

Den norska universitets- och högskolesektorn står inför en intressant period: det prestationsbaserade systemet kommer i stora delar avskaffas, och lärosätena har nu ett eget mandat att utforma sina styrprinciper för den interna finansieringen.

intressant period: det prestationsbaserade systemet kommer i stora delar avskaffas, och lärosätena har nu ett eget mandat att utforma sina styrprinciper för den interna finansieringen. Efter cirka 20 år med det resultatbaserade finansieringssystemet finns i dag en högre kunskapsnivå om hela systemets prestationer inom både utbildning och forskning. Hur denna kunskap och det ökade handlingsutrymmet används av

lärosätena återstår att se. En fråga att följa är exempelvis om lärosätena fortsatt kommer att premiera EU-medel i de interna fördelningsmodellerna. En annan viktig fråga är hur universitetsledningarna hanterar styrningsdilemmat i att värna den fria forskningen och samtidigt möta de villkor som omger forskningen som en del av universitetets samlade verksamhet och organisation. Detta omfattar bland annat hur prioriteringar och godkännanden av externa projektbidrag hanteras. Här uppstår en spänning mellan de enskilda forskarnas frihet och de administrativa

och organisatoriska krav som ställs, samt de samlade behoven inom universitetet, såsom att upprätthålla en nära koppling mellan utbildning och forskning samt att säkerställa både bredd och djup i verksamheten som helhet.

Sammanfattande punkter om det norska systemet:

- **Finansieringssystem:** Majoritet direkta statliga anslag. De direkta anslagen kombineras med externa statliga forskningsmedel som söks i konkurrens huvudsakligen från Norges forskningsråd. Liten pluralism i den externa finansieringen med ett offentligt forskningsråd och förhållandevis få andra externa finansiärer. Näringslivets bidrag till forskningsfinansieringen är relativt litet i Norge sett i relation till andra jämförbara länder. Reformerat system fr.o.m. 2025: Lämnar prestationsbaserat system. Nu fokus på tillit och mindre detaljstyrning. Delvis oklart vilka konsekvenserna blir. Regeringen har föreslagit nya regler för institutionell ackreditering som universitet, vilket kan innebära att antalet universitet ökar från 10 till över 20 år 2025.
- **Förutsättningar för den akademiska personalen:** De har en större andel forskning i tjänsten jämfört med genomsnittet för läraranställda i Sverige. De behöver inte söka medel för lön och mindre tid läggs på ansökningar. Situationen kan kopplas till att lärosätena tilldelas ett samlat anslag för utbildning och forskning.
- **Karriärvägar:** Juniora forskare ser visstidsanställningar och som den största orosfaktorn; näringslivet kan konkurrera med bättre villkor. Det finns en stor andel professorer vid norska lärosäten, en ny nationell reglering ska införas för att skärpa kraven för anställning och befordran till docent och professor.
- **Universitetens planeringsförutsättningar:** Systemet stöder långsiktig planering genom de direkta statsanslagen. Det nya resursfördelnings-systemet innebär ett ökat ansvar och mandat för lärosätena att utforma styrprinciper för den interna finansieringen.

2.3 Nederländerna

Den nederländska universitets- och högskolesektorn

Nederländerna har ett binärt högskolesystem som består av 14 universitet och 37 yrkeshögskolor. Universiteten och högskolorna har delvis olika roller och uppdrag, vilket huvudsakligen grundar sig i den historiska utvecklingen och lärosätenas olika ämnesmässiga inriktningar.⁸⁸ De största och mest forskningsintensiva universiteten är *Universiteit van Amsterdam*, *VU Amsterdam*, *Universiteit Leiden* och *Technische Universiteit Delft*.

Det nederländska högre utbildningssystemet regleras av lagen om högre utbildning och vetenskaplig forskning som etablerades 1993.⁸⁹ Författningen utgör ryggraden i systemets struktur genom att reglera relationerna mellan regeringen, institutioner för högre utbildning och olika myndigheter. Lagen specificerar olika områden såsom former av institutioner, finansieringsmekanismer, beredningsstrukturer, personalfrågor, tillsyn, ackreditering och utbildningsrelaterade frågor.

Lärosätena styrs genom *Ministry of Education, Culture and Science*. Den statliga finansieringen utgör majoriteten av universitetens resurser. Den årliga finansieringen baseras på en treårig prognos som regeringen kan justera, och variationer på 2–5 procent är möjliga. Universiteten har en relativt stor formell

handlingsfrihet när det gäller den interna fördelningen och användningen av medel. De har rätt att själva besluta om hur medlen fördelas internt och får behålla överskott från offentlig finansiering upp till en viss finansiell kvot.

Om kvoten överskrids under mer än

tre år, utfärdar den nationella granskningsmyndigheten, *Inspectorate of Education (Inspectie van het Onderwijs)*, en varning genom en så kallad röd flagga.⁹⁰

Under senare år har den politiska styrningen i praktiken dock ökat när det gäller hur universitetens medel får användas. Begränsningarna i den faktiska handlingsfriheten manifesteras genom så kallade "kvalitetsöverenskommelser" för utbildningen, som utarbetats för varje enskilt universitet.

Den statliga finansieringen utgör majoriteten av universitetens resurser. Den årliga finansieringen baseras på en treårig prognos som regeringen kan justera...

88 Department of International Affairs, *Dutch Education System* (2024).

89 WHW: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/2017-01-01>

90 <https://english.onderwijsinspectie.nl/> (besökt november 2024); EUA (2024) *University Autonomy in Europe IV, Country Profiles (II)*, s. 55.

Överenskommelserna finns sedan 2018 och innefattar universitetens mål, policys och strategiska planer.⁹¹ Överenskommelserna upprättas i dialog med berörd minister och departement, och ska godkännas av den ansvariga ministern. För 2024 tilldelas 260 miljoner euro baserat på dessa överenskommelser.⁹² I intervjumaterialet framkommer att det från universitetssektorns sida finns en upplevelse av att den politiska styrningen inom ramen för dessa processer har ökat betydligt under senare år, samtidigt som den finansiella återrapporteringen har intensifierats.

Den interna organisationen

I lagen om högre utbildning och vetenskaplig forskning regleras ett övergripande ramverket för den akademiska organisationen, vilket bland annat reglerar fakultetsnämndernas (motsvarande organs) och dekanernas roll. Vidare regleras att det ska finnas ett råd för studenter och anställda vid respektive fakultet. Utöver bestämmelserna i lagen har universiteten rätt att själva besluta om hur den akademiska verksamheten ska organiseras.

Universitetsrektorerna utses genom en öppen rekryteringsprocess som universitetsstyrelsen ansvarar för. Utnämningen av rektor kräver inte godkännande av ansvarig minister, även om informella samråd kan förekomma under processen. Urvalskriterier, mandattid och avskedsförfaranden bestäms internt av universitetet.

Nederländska universitet har en ovanlig dubbel styrningsstruktur där en så kallad verkställande styrelse är det huvudsakliga beslutsfattande organet, ansvarigt för strategiska beslut, ekonomi, personalfrågor och akademiska ärenden. Vid sidan av denna finns en tillsynsstyrelse som övervakar det övergripande arbetet och framförallt har en ansvarsutkrävande roll. I den verkställande styrelsen ingår styrelseordföranden, vice ordföranden och rektor. Tillsynsstyrelsen har tre till fem ledamöter, som utses efter en process som

...från universitetssektorns sida finns en upplevelse av att den politiska styrningen inom ramen för dessa processer har ökat betydligt under senare år, samtidigt som den finansiella återrapporteringen har intensifierats.

91 Systemet testades under perioden 2012–2016, se Melin et al. (2018).

92 Detta motsvarar ca 4,5 procent av de statliga medlen som fördelas genom Ministry of Education, Culture and Science, <https://www.rathenau.nl/en> (besökt november 2024).

departementet ansvarar för. Två av ledamöterna utses efter förslag från ett rådgivande universitetsinternt organ vari representerar för personalen och studenterna ingår. Sedan 2016 har de interna styrande organen formellt fått ett större beslutsmandat. Då delegerades vissa beslutsbefogenheter till interna organ, såsom utbildnings- och examenskommittéer som inkluderar studenter och lärarrepresentanter på både central och fakultetsnivå.⁹³

Finansieringssystemet och den forskningspolitiska utvecklingen

De totala utgifterna för forskning och utveckling (FoU) i Nederländerna har gradvis ökat, från cirka 5 miljarder euro år 1990 till drygt 21 miljarder euro år 2022. Företag står för 58 procent av FoU-kostnaderna, medan staten står för 29 procent och 10 procent utgörs av utländska källor.⁹⁴

Staten står, som ovan nämnts, för majoriteten av de nederländska universitetens finansiering genom direkta anslag som ska täcka både personal- och driftskostnader. De 14 universiteten tilldelas årligen sammanlagt sex miljarder euro. Sedan 2012 baseras tilldelningen av dessa medel på en kombination av prestationsmått och fasta summor.⁹⁵

Det statliga anslaget består av fyra delar: utbildning, forskning, medicinsk utbildning och forskning, samt en prestationsbudget. Finansieringen av forskning och utbildning är därmed uppdelad. Utbildningsdelen av anslaget baseras på antalet studenter. Universiteten har inte möjlighet att själva styra hur många studenter som ska antas och de har inte heller rätt att själva inrätta utbildningar.⁹⁶

Sedan ett par år tillbaka ger regeringen ingen kompensation för inflationen när det gäller finansieringen av utbildningen, vilket är en form av pågående besparing. Forskningsdelen av anslaget justeras i relation till inflationen och beräknas bland annat utifrån antalet forskare samt prestationer såsom antalet doktorsexamina.

Av universitetens totala forskningsmedel utgör de direkta statsanslagen en majoritet. Men forskningen finansieras också av externa aktörer, och denna finansiering ökar successivt. Finansieringen av universitetsforskningen kom-

---

93 *EUA (2024) University Autonomy in Europe IV, Country Profiles (II), s. 54.*

94 *De kvarstående 3 procenten kommer från andra inhemska källor: <https://www.rathenau.nl/en/science-figures/investments/how-much-does-netherlands-spend-rd/funding-and-performance-rd> (besökt november 2024).*

95 *de Boer (2017); de Boer et al. (2015).*

96 *<https://www.government.nl/ministries/ministry-of-education-culture-and-science> (besökt november 2024).*

mer från ett antal olika källor. Det direkta statliga anslaget utgör en grundläggande del om sammanlagt 3 miljarder euro och externa och konkurrensutsatta medel från nationella organ som *Dutch Research Council* (motsv. nederländska forskningsrådet) och *Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences* (KNAW) uppgår till 400–500 miljoner euro.⁹⁷

Ytterligare en del utgörs av medel från företag och särskilda statliga satsningar genom bland annat *Netherlands Enterprise Agency*⁹⁸ samt uppdragsforskning. De senare finansieras bland annat via den nationella tillväxtfonden (cirka en miljard euro), som ligger under ansvarsområdet för *Ministry of Finance*. Utvecklingen går alltmot mot att koppla dessa medel till strategiska forskningsmål, som exempelvis inrättandet av excellenscentra.

Även Europeiska unionens forskningsprogram, särskilt dess ramprogram, har spelat en viktig roll för forskningsfinansiering. *Horizon 2020* hade en total budget på över 77 miljarder euro, av dessa beviljades nederländska forskare 5,4 miljarder euro, vilket motsvarar 7,9 procent av den totala budgeten. Efterföljaren, *Horizon Europe*, sträcker sig från 2021 till 2027 och har en budget på över 95 miljarder euro. Hittills har 9,1 procent av denna budget fördelats till nederländska forskare. Sedan Storbritanniens utträde ur EU, där de nu deltar i *Horizon Europe* som ett associerat land, har andelen för de flesta europeiska länder, inklusive Nederländerna, ökat något.⁹⁹

Ansvar för den nederländska forsknings- och innovationspolitiken är delat mellan *Ministry of Education, Culture and Science* och *Ministry of Finance*. Liksom i Norge finns en stark tradition av samordning och konsensusbyggande, vilket syftar till att främja horisontell samordning mellan ministerierna samtidigt som aktörer från olika delar av forsknings- och innovationssystemet inkluderas.¹⁰⁰ I Nederländerna finns även ett ovanligt stort antal rådgivande och koordinerande organ vari representanter från olika delar av forsknings- och innovationssystemet, inklusive näringslivet, ingår. Bland dessa organ spelar KNAW

Efterföljaren, Horizon Europe, sträcker sig från 2021 till 2027 och har en budget på över 95 miljarder euro. Hittills har 9,1 procent av denna budget fördelats till nederländska forskare.

97 *Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek*: <https://www.nwo.nl/en> och *Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*: <https://www.knaw.nl/en> (besökt november 2024).

98 <https://english.rvo.nl/> (besökt november 2024).

99 <https://www.rathenau.nl/en> (besökt november 2024).

100 *SOU* (2023:19) s. 202.

en central rådgivande roll. Därtill finns två rådgivande organ med särskilt uppdrag att bidra till politikutformningen inom området forskning och innovation:

- *The Advisory Council for Science, Technology and Innovation (AWTI)* som består av en blandning av forskare, representanter för universitetsledningar, representanter för andra sektorer samt politiker.¹⁰¹
- *Netherlands Scientific Council for Government Policy* som är en oberoende rådgivande organisation med uppgift att bistå med vetenskapligt baserade och strategiska politiska råd till den nederländska regeringen och parlamentet.¹⁰²

I Nederländerna är de innovations- och forskningsfinansierande myndigheterna relativt självständiga. Det nederländska forskningsrådet, som är den största finansören, har dock sin organisatoriska hemvist inom både *Ministry of Education* och *Ministry of Finance*. Rådet är inte styrt av representanter för forskarsamfundet, men det har ett beredande organ som består av forskare.

Av det nederländska forskningsrådets bidragsmedel fördelas cirka 53 procent till lärosäten och 21 procent till forskningsinstitut. Rådet finansierar forskardriven och nyfikenhetsbaserad forskning samt forskningsinfrastruktur. Rådet fördelar även medel baserat på teman som utgår från den nederländska forskningsstrategin samt från de behov som identifieras i de olika berednings- och samrådsprocesserna (som beskrevs ovan).¹⁰³ Forskningsrådet har en egen forskningsstrategi som tagits fram genom samråd med allmänheten.

Bidragsmedel genom *Netherlands Enterprise Agency* är riktade till näringslivet samt till insatser som syftar till att bygga partnerskap mellan beslutsfattare, privata aktörer, vetenskapssamfundet och entreprenörer. Organisationen har en mindre roll som forskningsfinansierare, men tilldelar medel för resor och stipendier.

Nederländerna har en relativt stor stiftelsesektor som står för cirka sex procent av forskning och utveckling inom universitetssektorn. Här kan särskilt den nederländska *Stichting INGKA*-stiftelsen nämnas som är en av de största stiftelserna i världen som stödjer innovation inom arkitektur.¹⁰⁴

---

101 <https://www.awti.nl/english> (besökt november 2024).

102 <https://english.wrr.nl/> (besökt november 2024).

103 <https://www.nwo.nl/en> (besökt november 2024).

104 Stiftelsen är inrättad av Ingvar Kamprad 1982: <https://www.ingkafoundation.org/> (besökt november 2024).

Den forskningspolitiska utvecklingen

Den forskningspolitiska styrningen tar sig bland annat uttryck genom tematiska innovationsprogram som utlyses av regeringen via departementen. Departementen identifierar vilka områden som ska finansieras, varefter universiteten kan ansöka om medel. På så vis styrs forskningens inriktning mot tillgängliga resurser.

Externa forskningsprojekt är i regel fyraåriga, men mer långsiktiga forskningsprogram blir allt vanligare. I dag finns exempelvis två stora tioåriga program inom ramen för det nederländska forskningsrådets finansiering. Ökad långsiktighet, och att villkor och tidsramar är tydliga vid ansökningsförfarandet, välkomnas av den nederländska universitetssektorn. Utgångspunkten är att långsiktigheten i programmen skapar stabila förutsättningar för både universiteten och forskarna.

Paraplyorganisationen *Universiteiten van Nederland* (motsvarande SUHF) arbetar för att, istället för fokus på rankningar, mäta forskningens genomslag (*impact*) för jämförande analyser. Universiteten strävar efter ett brett perspektiv som inkluderar kriterier som karriärvägar, forskningskommunikation och nyttiggörande. Argumentet är att forskningens genomslag bör bedömas inte bara ur ett ekonomiskt perspektiv, utan även ur ett bredare samhällsperspektiv. Denna utveckling drivs huvudsakligen av de nederländska bredduniversiteten. Forskare lägger i dag mer tid på att kommunicera forskningens genomslag och tar hänsyn till detta i sina ansökningar. Även om det ännu inte finns någon finansiering direkt kopplad till forskningens genomslag som indikator, är det obligatoriskt att inkludera detta i ansökningar till det nationella forskningsrådet. Detta krav gäller även för tillväxtfonden, innovationsfonder och EU-medel.

Paraplyorganisationen Universiteiten van Nederland (motsvarande SUHF) arbetar för att, istället för fokus på rankningar, mäta forskningens genomslag (*impact*) för jämförande analyser.

Krav om medfinansiering

De externa finansierarna förutsätter medfinansiering från universitetens sida, särskilt för de konkurrensutsatta nationella och internationella medlen. Precis som i Sverige innebär detta att universiteten behöver använda det direkta forskningsanslaget för att stödja externt finansierad forskning, särskilt medel

från den nationella tillväxtfonden. Dessa medel ställer tydliga krav på medfinansiering och kräver att universiteten visar sitt engagemang och sin förbindelse till projekten. Situationen har lett till ökad konkurrens om externa medel, samtidigt som den externa finansieringen belastar universitetens redan begränsade direkta forskningsanslag.

I vårt intervjumaterial framkommer att det finns en oro inom den nederländska universitetssektorn för att utrymmet för fri forskarinitierad forskning minskar. Detta beror på obalansen mellan det direkta anslaget och de externa medlen, där de senares andel ökar. Frågan hänger samman med de kriterier som ligger till grund för den totala statliga finansieringen, vilken huvudsakligen baseras på studentantal. Studentantalet har fördubblats under de senaste 20–25 åren,

Studentantalet har fördubblats under de senaste 20–25 åren, vilket kraftigt har påverkat fördelningen mellan anslagen för forskning och utbildning, där budgeten för forskning inte har ökat i samma takt.

vilket kraftigt har påverkat fördelningen mellan anslagen för forskning och utbildning, där budgeten för forskning inte har ökat i samma takt. Genom att utbildningsdelen av finansieringen dominerar, har utbildningen fått en prioriterad position inom universiteten, vilket försämrar möjligheterna till att avsätta tillräckliga medel för egen-

initierad forskning. Problemet handlar därmed inte enbart om omfattningen av de tilldelade medlen, utan även om fördelningen mellan olika poster och vad de baseras på. Som en konsekvens har de läraranställda mindre tid till forskning. Eftersom universiteten inte själva kan besluta om studentantalet, försvåras dessutom planeringsförutsättningarna. Situationen skapar en obalans i finansieringsmodellen, vilket gör det svårt att upprätthålla forskningsanknytningen i utbildningen och att avsätta medel för egeninitierad forskning. I dag har studentantalet stabiliserats och utvecklingen pekar istället på att antalet studenter kommer att minska under de kommande åren, vilket innebär att statsanslagen för utbildning minskar. Parallellt minskar antalet internationella studenter, vilka för de nederländska universiteten är en viktig inkomstkälla.

Syftet med kraven på medfinansiering från de externa finansiärernas sida är i regel att universitetet, genom medfinansieringen, aktivt visar sitt åtagande gentemot respektive projekt. Universitetssektorn har gjort insatser för att tydliggöra vikten av full kostnadstäckning för externa finansiärer. Dessa insatser syftar till att visa och argumentera för att det finns alternativa sätt för univer-

siteten att garantera sitt engagemang och ansvarstagande. Bland annat har det handlat om att belysa hur universitetens egna satsningar på infrastruktur och starka forskningsmiljöer är avgörande för genomförandet av externfinansierad forskning. Vidare omfattar arbetet att dels tydligare kommunicera universitetens samhällsbidrag, dels genomföra en noggrann analys av hur universitetens kostnadsstrukturer ser ut i praktiken och vilka effekter de har på kärnverksamheten. Underlaget sammanställs gemensamt av universiteten och syftar till att kartlägga vilken typ av medel som saknas i systemet.

Arbetet kopplar till ett tidigare initiativ inom sektorn där universitetet, tillsammans med ansvarigt departementet, genomfört en motsvarande genomlysning. Det resulterade i att sektorn årligen tillfördes 700 miljoner euro baserat på de insikter som framkom. Den i 2024 nyttillträdde regeringen har dock beslutat att dra in dessa medel. Strategin, med grundlig kunskapsinsamling och en sektorsgemensam röst, var alltså framgångsrik, om än tillfälligt.

Anställningar och karriärvägar

Trots en hög andel direkta statsanslag är andelen visstidsanställningar bland den akademiska personalen hög i Nederländerna, och den har ökat under de senaste tio åren. Detta beror dels på utmaningarna med att planera utbildningsuppdrag, som beskrevs ovan, dels på beroendet av externa forskningsmedel. Doktorandutbildningen är fyra år och cirka hälften av doktoranderna i Nederländerna finansieras genom direkta forskningsmedel och hälften genom externa medel (stipendiefinansierade eller industridoktorander).

I regel har den akademiska personalen inom STEM-områdena cirka 40 procent forskning inom tjänsten, medan motsvarande siffra för de som är verksamma inom humaniora är cirka 20 procent. Genom utbildningens överordnade position i finansieringen har många lärare inte forskning i sin tjänst. Den höga andelen visstidsanställningar tillsammans med minskad forskningstid skapar en osäkerhet inom sektorn och försvårar förutsättningarna för att skapa en verksamhet där forskning och utbildning är integrerade. Sedan två år tillbaka har universiteten, med hjälp av ökade medel för utbildning, satsat på att inrätta fasta anställningar, främst för lektorer och docenter/motsvarande. Den regering som tillträdde i juni 2024 har emellertid beslutat att dra tillbaka dessa medel. Nedskärningen är kopplad till minskningen i studentantal och skapar osäkerhet inom sektorn, då lärosätena inte längre ser en garanterad nivå på den direkta finansieringen.

Nedskärningarna inom sektorn innebär en risk för att de nederländska universiteten förlorar internationell kompetens. Det blir allt svårare att locka internationella talanger och erbjuda dem attraktiva anställningsformer som ger tillräcklig tid för egeninitierad forskning. I intervjumaterialet framkommer att det i dag finns exempel på framstående forskare som valt att lämna landet på grund av de förändrade förhållandena. Detta utgör en utmaning, särskilt i fråga om att attrahera internationella talanger, vilket Nederländerna traditionellt varit starka inom.

Sammanfattande diskussion - Nederländerna

Det nederländska systemet präglas av en viss stabilitet men också en betydande komplexitet, med ett finansieringssystem som vilar på två huvudsakliga ben: offentlig finansiering baserad på studentantalet och konkurrensutsatta forskningsbidrag. Samtidigt medför systemet utmaningar som påverkar både universiteten som helhet och de enskilda forskarna.

En av de centrala aspekterna är kopplingen mellan utbildning och finansiering. Universiteten i Nederländerna är starkt beroende av studentantalet för sina löpande intäkter, vilket visserligen skapar viss stabilitet. Dock försvåras planeringsförutsättningarna för verksamheten som helhet eftersom lärosätena inte själva kan styra över hur många studenter de tar in. Fluktuationer i studentantalet kan påverka incitamenten att investera i exempelvis nya anställningar, då osäkerheten kring framtida intäkter gör långsiktiga satsningar svårare. Trots att studentantalet har ökat de senaste 20–25 åren har regeringen på senare tid genomfört besparingar inom utbildningen genom att inte kompensera för inflationen, vilket ytterligare försvårar lärosätenas ekonomiska planering.

Forskningen i Nederländerna finansieras genom en kombination av statliga direkta anslag och konkurrensutsatta bidrag, där de senare i stor utsträckning är knutna till politiskt styrda prioriteringar. Den starka betoningen på forskningens genomslag – att forskningen ska ha en konkret påverkan på samhället – har blivit en allt viktigare del i forskningsansökningar. Kravet på att inkludera forskningens genomslag i ansökningarna har blivit obligatoriskt för ansökningar till det nationella forskningsrådet.

Det nederländska finansieringssystemet har också skapat en tydlig konkurrens mellan olika vetenskapsområden, särskilt mellan STEM-ämnena och områden som humaniora och samhällsvetenskap. En viktig orsak till detta är att ersättningen per student är betydligt högre inom STEM-ämnena, vilket gör att

dessas områden får en större andel av de offentliga medlen. Dessutom är de konkurrensutsatta bidragen mer inriktade på STEM och medicin, vilket ytterligare förstärker denna obalans. För humaniora och samhällsvetenskap innebär detta att forskare får mindre resurser och mindre tid för forskning inom sina tjänster.

En annan central fråga är den stora andelen internationella studenter, som till skillnad från i Sverige har varit en betydande inkomstkälla för de nederländska universiteten. Under de kommande åren förväntas antalet internationella studenter minska, med undantag för studenter inom STEM-områdena, vilket kan komma att påverka bredduniversiteten negativt. Denna utveckling kan även skapa ytterligare spänningar inom sektorn och göra det svårare för sektorn som helhet tala med en gemensam röst, då finansieringssystemet i allt högre grad premierar STEM-områdena.

Ett annat strukturellt problem i systemet är kraven på medfinansiering, där universiteten måste använda sina direkta forskningsmedel för att finansiera externa projekt. Detta påminner om situationen i Sverige, där universiteten delvis behöver täcka kostnader för externa forskningsprojekt med hjälp av statliga anslag. I detta sammanhang är den universitetsgemensamma strategin i Nederländerna, som syftar till att lyfta fram alternativa sätt för lärosäten att visa sitt engagemang och ansvarstagande utöver medfinansiering, särskilt intressant att följa.

För forskare i Nederländerna finns ett starkt tryck att söka externa medel för att kunna bedriva forskning, även om situationen inte är lika påtaglig som i Sverige, där forskare i viss mån behöver söka finansiering för att täcka lönekostnader för både sig själva och sina projektkollegor. Trots det pressade läget är beviljandegraden för forskningsansökningar till det nederländska forskningsrådet relativt hög, runt 20 procent. Den höga kvaliteten på ansökningarna pekar på att systemet, trots sina utmaningar, genererar konkurrenskraftig forskning. Men frågan kvarstår hur hållbart systemet är i längden, särskilt med tanke på den ökade konkurrensen om medlen, konkurrensen mellan de olika ämnesområdena och det minskade utrymmet för forskningsaktiviteter inom tjänsterna.

Ett annat strukturellt problem i systemet är kraven på medfinansiering, där universiteten måste använda sina direkta forskningsmedel för att finansiera externa projekt. Detta påminner om situationen i Sverige...

Sammanfattningsvis präglas det nederländska universitets- och forsknings-systemet av en viss stabilitet, men systemet står inför utmaningar som påverkar forskarnas arbetsvillkor, fördelningen av medel mellan olika vetenskapsområden och universitetens förmåga att långsiktigt planera sina verksamheter. Utmaningarna är särskilt påtagliga med tanke på den minskade tillströmningen av internationella studenter, de minskade utbildningsanslagen och den ökande konkurrensen om forskningsmedel. Denna utveckling väcker frågor om hur balansen mellan utbildning och forskning kommer att påverkas framöver. Färre studenter kan potentiellt skapa en bättre balans mellan medel för utbildning och forskning, men detta förutsätter att forskningsanslagen inte samtidigt reduceras.

Sammanfattande punkter om det nederländska systemet:

- Finansieringssystem: Blandning av direkta statliga anslag och konkurrensbaserade medel. Regeringen tillhandahåller grundläggande finansiering till universitet, som ofta kompletteras med medel från olika nationella och europeiska forskningsprogram.
- Finansieringen av utbildningen har stor påverkan på förutsättningarna för forskning. Ökad styrning mot strategiska satsningar och risk för minskade medel till grundforskning.
- Förutsättningar för den akademiska personalen: Stort tryck på att söka extern finansiering. Utbildningsuppdraget prioriteras genom finansieringssystemet vilket ger mindre forskningstid i anställningarna.
- Lärosätenas planeringsförutsättningar: Trots att grundfinansieringen ger en viss ekonomisk stabilitet, utmanar balansen mellan de olika anslagen de interna planeringsförutsättningarna. Det direkta forskningsanslaget binds upp i medfinansiering.

2. 4 Belgien (Flandern)

Belgien är en federal stat bestående av förbundsstaten och sex federerade enheter. Enheterna utgörs av tre regioner och tre språkgemenskaper (*communities*). Regionerna är Flandern, Vallonien och Bryssel-regionen och språkgemenskaperna är de flamländska (*Vlaanderen*), franska (*Fédération Wallonie-Bruxelles*) och tyska gemenskapen (*Deutschsprachige Gemeinschaft Belgiens*).¹⁰⁵ Språkgemenskaperna och regionerna utgör parallella strukturer och överlappar delvis varandra. Parlamentet och regeringen för Flanderns region och den flamländska gemenskapen är sammanslagna och bildar ett flamländskt parlament och en flamländsk regering. Varje enhet väljer sin egen regering och parlament samt har egna verkställande organ.

I Belgien är landskapet för forskningsfinansiering regionalt differentierat på grund av det federala regeringssystemet, där regionerna har en betydande autonomi över forskningspolitik och finansiering. Mot bakgrund av detta har vi valt att fokusera denna genomgång på en av regionerna, Flandern. Dock ges nedan en övergripande bild över hela det federala systemet.

När det gäller styrningen och organiseringen av forskning och innovation åvilar ett stort mandat på språkgemenskaperna och regionerna, som ansvarar för cirka 80 procent av den totala offentliga FoU- och innovationsfinansieringen. För att främja forskningsinitiativ mellan forskare i de olika gemenskaperna och/eller regionerna finns särskilda forskningsprogram. Den federala regeringen är ansvarig för att finansiera forskning som anses nödvändig för den federala staten som helhet. I det ingår övergripande satsningar av nationellt strategiskt intresse på exempelvis klimatrelaterad forskning. Vidare ingår genomförandet av internationella eller överstatliga forskningsavtal, att organisera utbyten av data mellan forskningsinstitutioner på nationell och internationell nivå samt att löpande följa utvecklingen inom forskning och innovation för hela landet.

I Belgien är landskapet för forskningsfinansiering regionalt differentierat på grund av det federala regeringssystemet, där regionerna har en betydande autonomi över forskningspolitik och finansiering.

---

¹⁰⁵ Nederländska är det officiella språket i Flandern och används i alla offentliga sammanhang, som utbildning och förvaltning. Flamländska är inte ett eget språk utan en regional variant av nederländska, med skillnader i uttal, ordförråd och uttryck. I vardagligt tal används flamländska, medan standardnederländska gäller i formella och officiella sammanhang.

På federal nivå finns ett ministerråd som är ansvarigt för centrala beslut gällande forsknings- och innovationspolitiken på federal nivå. Det federala rådet för vetenskapspolitik (*The Federal Council for Science Policy*) är rådgivande till de federala myndigheterna. Dess sekretariat tillhandahålls av det belgiska vetenskapspolitiska kontoret, *Belgian Science Policy Office* (BELSPO).¹⁰⁶ Andra federala departement hanterar forskningsfrågor inom sina olika kompetensområden och samarbetar med BELSPO inom vissa områden.

Belgien spenderar tre procent av sin bruttonationalprodukt (BNP) på FoU. Detta är över genomsnittet för OECD-länderna och landet rankas även högt när det gäller innovation inom EU.

Belgien spenderar tre procent av sin bruttonationalprodukt (BNP) på FoU. Detta är över genomsnittet för OECD-länderna och landet rankas även högt när det gäller innovation inom EU.¹⁰⁷ Belgien är ett av de mest FoU-intensiva länderna i EU, tillsammans med bland annat Sverige, Tyskland och Danmark.¹⁰⁸ Belgien presterar väl i eu-

ropeiska konkurrenskraftiga FoU-program och rankas som nummer sju bland EU-länderna när det gäller deltagande och budgetandel i Horisont 2020.¹⁰⁹

Universitetssektorn i Flandern

I Belgien finns knappt 20 universitet, såväl statliga som privata. De privata universiteten är få till antalet och spelar en mindre framträdande roll jämfört med de offentliga universiteten, som dominerar landskapet. Därtill finns ett större antal högskolor. Högskoleutbildning i Belgien organiseras främst av de två största gemenskaperna (den flamländska och den franska gemenskapen). Båda gemenskaperna har antagit Bologna-reformerna, men gemenskaperna har olika lagar som styr högre utbildning.¹¹⁰ I det följande beskrivs universitetssektorn och forskningssystemet i Flandern.

---

¹⁰⁶ <https://www.belspo.be/> (besökt november 2024).

¹⁰⁷ European Innovation Scoreboard 2021: <https://www.oecd.org/en/data/datasets/science-technology-and-innovation-scoreboard.html> (besökt november 2024).

¹⁰⁸ BELSPO (2021) s. 24.

¹⁰⁹ Ett totalt netto EU-bidrag på 3,3 miljarder euro sedan 2014 (tom år 2021).

¹¹⁰ Se <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/belgium-french-community/overview>
<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/belgium-flemish-community/overview> (besökt november 2024).

Inom den flamländska gemenskapen ansvarar *Ministry of Education and Training* (motsv. Utbildningsdepartementet) för de flesta frågor rörande universitets- och högskolepolitiken. Den tvåspråkiga huvudstaden Bryssel har inte sin egen utbildningsminister (Bryssel är en region). Som en följd av detta delar den flamländska gemenskapen, den franska gemenskapen och den federala staten denna kompetens i Bryssel.

Universiteten i Flandern spelar en avgörande roll i regionens politik för forskning och innovation. Universiteten tilldelas nästan 90 procent av de offentliga forskningsmedlen. Den flamländska gemenskapen är hem för fem stora universitet: *Katholieke Universiteit Leuven*, *Universiteit Gent*, *Universiteit Antwerpen*, *Vrije Universiteit Brussel* och *Universiteit Hasselt*. I Flandern lyder forskningsuniversiteten under samma författningar.¹¹¹ Universiteten rankas högt internationellt när det gäller innovation (framförallt patent) och citeringar. I *Times Higher Education World University Rankings 2024* var *Katholieke Universiteit Leuven*, det högst rankade universitetet i Beneluxländerna.¹¹²

Utöver de fem forskningsuniversiteten finns cirka 15 högskolor i Flandern. Högskolorna ska ingå i en association tillsammans med ett av universiteten, som även leder samarbetet. Genom dessa associationer länkas samtliga fem forskningsuniversitet till flera högskolor, vilket syftar till att utöka räckvidden och påverkan av högre utbildning över regionen. Associationerna samarbetar om olika akademiska program och yrkesutbildningsprogram, men den högsta graden som erbjuds vid högskolor är en kandidatexamen, medan magisterexamen och högre grader förbehålls forskningsuniversiteten.

Högskolorna ska ingå i en association tillsammans med ett av universiteten, som även leder samarbetet. Genom dessa associationer länkas samtliga fem forskningsuniversitet till flera högskolor, vilket syftar till att utöka räckvidden och påverkan av högre utbildning över regionen.

Utöver rektorskonferensen i Flandern, VLIR (motsvarande SUHF), finns en motsvarande organisation för yrkes- och konstinriktade högskolor, eftersom Flandern har ett binärt system. Det finns även så kallade associationer mellan

---

111 <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=14650> (besökt november 2024).

112 Plats 12 inom Europa: <https://www.timeshighereducation.com/student/best-universities/best-universities-europe> (besökt november 2024).

olika universitet, en struktur som initierades av *Katholieke Universiteit Leuven* och tillstyrkts av regeringen. Denna association, ”Leuven-associationen”, bygger på samarbeten mellan *Katholieke Universiteit Leuven* och katolska högskolor för tillämpad vetenskap.¹¹³ Utifrån denna modell har fler associationer bildats, vilket delvis har skapat en fragmentisering inom sektorn. Som konsekvens förs vissa strategiska diskussioner och policyinitiativ endast inom ramen för associationerna, vilket försvårar möjligheten till en gemensam hållning

Utifrån denna modell har fler associationer bildats, vilket delvis har skapat en fragmentisering inom sektorn. Som konsekvens förs vissa strategiska diskussioner och policyinitiativ endast inom ramen för associationerna, vilket försvårar möjligheten till en gemensam hållning inom ramen för rektorskonferensen.

inom ramen för rektorskonferensen. Associationerna varierar i storlek, men den starkaste är Leuven. Den rättsliga möjligheten att inrätta denna typ av associationer har skapats av regeringen på initiativ från Leuven-associationen. Associationerna finansierar sig själva, men erkänns som juridiska parter i avtal om finansiering med externa aktörer.

För politikutformningen finns ett rådgivande organ, *The Flemish Education Council (Vlaamse Onderwijsraad,*

VLOR).¹¹⁴ Rådet fungerar som en plattform för dialog och rådgivning mellan olika aktörer inom utbildningssektorn i Flandern och ger råd till regeringen i utbildningsrelaterade frågor. Rådet har inte en framträdande roll inom universitetssektorn, vilket sannolikt kan kopplas till dess sammansättning, där endast ett fåtal ledamöter representerar sektorn. Rådet fungerar som en remissinstans inför förslag till författningsförändringar.

När det gäller forskning finns det rådgivande organet *The Flemish Advisory Council for Innovation and Entrepreneurship (Vlaamse Adviesraad voor Innoveren en Ondernemen, VARIO)*, som har till uppgift att ge synpunkter på frågor inom forskning, innovation och entreprenörskap.¹¹⁵ Rådet ska avge yttranden inför författningsändringar som rör dessa områden och består av ledamöter med bakgrund från näringslivet och akademien. Ledamöternas mandat är personligt, vilket innebär att de är så kallade oberoende experter som inte repre-

---

¹¹³ <https://associatie.kuleuven.be/eng> (besökt november 2024).

¹¹⁴ <https://www.vlor.be/> (besökt november 2024).

¹¹⁵ <https://www.vario.be/> (besökt november 2024).

senterar specifika sektorer eller organisationer, en ordning som infördes för några år sedan. Tidigare utsågs ledamöterna som formella representanter för olika branscher eller universitet. Även om VARIO inte tillfrågas ofta av regeringen och därmed har begränsat inflytande, publicerar rådet rapporter och policyanalyser på eget uppdrag. Under senare år har deras analyser och förslag alltmer sällan fått genomslag i den politiska processen.

Finansieringssystemet och den forskningspolitiska utvecklingen

Majoriteten av universitetens finansiering utgörs av offentliga medel. Finansieringen av högre utbildning är åtskild från finansieringen av forskning. Av de sammanlagda intäkterna för de fem universiteten i Flandern utgör cirka 45 procent ramanslag från Utbildningsdepartementet. De återstående 55 procenten omfattar flera områden, inklusive grundforskning, tillämpad forskning och uppdragsforskning med privata aktörer. Medlen för grundforskning, tillämpad forskning och uppdragsforskning täcker inte hela kostnaderna för forskningen, utan endast 10 procent av overhead-kostnaderna. Detta innebär att universiteten i Flandern behöver använda sitt ramanslag från Utbildningsdepartementet för att täcka indirekta kostnader. Sektorns representanter arbetar för att overhead-ersättning- en inom ramen för forskningsanslagen ska öka. Nedan beskrivs de olika delarna av finansieringen.

Utbildningens finansiering

En av de mest utmärkande egenskaperna i systemet i Flandern är det öppna tillträdet till högre utbildning, vilket innebär att det inte finns någon begränsning för hur många studenter som kan antas till universiteten. Utbildningen finansieras genom det direkta ramanslaget som fördelas via Utbildningsdepartementet. Detta anslag utgör en relativt fast summa årligen. Traditionellt har det dock funnits en så kallad "klickmekanism", vilket innebär att om antalet registrerade studenter ökade med två procent, bidrog regeringen delvis till att finansiera denna ökning. På grund av den geopolitiska situationen, den ekonomiska krisen och pandemin har regeringen under de senaste två mandatperioderna valt att frångå denna praxis, vilket i praktiken har lett till betydande nedskärningar i lärosätenas medel för utbildning.

Medlen för grundforskning, tillämpad forskning och uppdragsforskning täcker inte hela kostnaderna för forskningen, utan endast 10 procent av overhead-kostnaderna.

Universiteten beslutar själva om den interna fördelningen av det årliga statliga ramanslaget. I teorin ger detta system en stabil finansiering som lärosätena kan fördela relativt fritt. I praktiken har dock avsteget från den tidigare ordningen med "klickmekanismen" skapat utmaningar. Samtidigt gör pågående demografiska förändringar, med ett ökat antal studenter, det svårare för universiteten att planera verksamheten på ett effektivt och långsiktigt sätt. De flamländska universiteten har rätt att behålla eventuella överskott och kan bygga upp finansiella reservfonder, men i dessa fall måste de motivera syftet med allokeringen.¹¹⁶

I dag finns en stark politisk vilja att förändra denna finansieringsmodell, då regeringen anser att den inte längre är anpassad till det ökade antalet studenter.

Resurstilldelningen av ramanslaget grundar sig på en förordning som fastställdes av det flamländska parlamentet 2008. I dag finns en stark politisk vilja att förändra denna finansieringsmodell, då regeringen anser att den inte längre är anpassad till det ökade antalet studenter. Genom intervjuaterialet framgår att universitetssektor

intu inte betraktar modellen i sig som problemet. Istället handlar det om att regeringen har valt att frångå det tidigare åtagandet att öka finansieringen i takt med att antalet studenter växer, den så kallade "klickmekanismen". Utifrån detta perspektiv har regeringen i praktiken inte uppfyllt sina åtaganden sedan 2008. Från politiskt håll framställs dock en förändring av finansieringsmodellen som akut. Utgångspunkten för de som argumenterar för en ny finansieringsmodell är att den nuvarande inte längre möter samhällets behov. Frågan har blivit politiskt laddad, och inför valet i juni 2024 lyfte flera partier behovet av att granska lärosätenas kostnader.

Inom universitetssektorn finns en oro för att en förändring av finansieringsmodellen kan leda till en minskning av universitetens autonomi. Denna oro grundar sig på en utveckling under de senaste åren där andelen öronmärkta och tillfälliga budgetanslag har ökat. Representanter för den flamländska universitetssektorn menar att den nuvarande modellen, som ger lärosätena en relativt stor autonomi, har varit framgångsrik och tydligt bidragit till skapandet av starka forskningsmiljöer. Handlingsfriheten värderas högt av lärosätena, och sektorn ser med oro på den snabba politiska takten i dessa frågor, vilket uppfattas som destabiliserande.

---

116 *EUA (2023) University Autonomy in Europe IV, Country Profiles (II), s. 10.*

Forskningens finansiering

Intäkterna för forskning kommer från flera olika källor. Ett grundläggande statsanslag tilldelas genom *Flemish department of Economy, Science and Innovation* (motsvarande *Närings-, forsknings- och innovationsdepartementet*). Anslaget grundas på ett antal resultatindikatorer, såsom internationella samarbeten, antalet doktorsexamina, publikationer, citeringar, antalet första anställningar av externa forskare och andel forskar/läroanställda som är kvinnor.¹¹⁷

Research Foundation Flanders (FWO) erbjuder forskare vid universitet i Flandern möjligheten att i konkurrens söka medel för både grundforskning och tillämpad forskning. FWO finansierar även forskningsinfrastruktur, både nationellt och internationellt. År 2014 infördes en omfattande reform i det flamländska forskningsstödet som ledde till att *The Agency for Innovation by Science and Technology* upplöstes och dess program delades mellan FWO och den andra stora statliga forskningsfinansieraren *Flemish Agency for Innovation and Entrepreneurship* (*Vlaams Agentschap Innoveren & Ondernemen*, VLAIO). FWO tog över program för strategisk grundforskning och bidrag till tillämpad biomedicinsk forskning. Dessutom införlivades finansieringen av stor och mellanstor forskningsinfrastruktur, som tidigare legat under en stiftelse (*Hercules Foundation*) i FWO. Reformen innebar en stor omstrukturering och är i dag helt genomförd.¹¹⁸

VLAIO främjar och stöder innovation och entreprenörskap genom att erbjuda finansiella bidrag för tillväxt, omvandling och innovation, samt genom att stimulera klusterverksamhet och samarbete mellan företag och forskningsinstitutioner. VLAIO lämnar stöd till företag för att expandera internationellt genom att underlätta tillgången till europeiska nätverk och partnerskap. VLAIO stödjer främst företag men samarbetar med universitet genom projektbaserade samarbeten, kunskapsöverföring och innovationsinitiativ, där universitet kan agera som forskningspartner eller bidra med sin expertis.¹¹⁹

Anslaget grundas på ett antal resultatindikatorer, såsom internationella samarbeten, antalet doktorsexamina, publikationer, citeringar, antalet första anställningar av externa forskare och andel forskar/läroanställda som är kvinnor.

117 <https://www.ewi-vlaanderen.be/en/department-economy-science-innovation> (besökt november 2024).

Se även *De Groof & Willems* (2020) s. 844.

118 <https://www.fwo.be/en/> (besökt november 2024).

119 <https://www.vlaio.be/en> (besökt november 2024).

I Flandern finns *The Special Research Fund (Bijzonder Onderzoeksfonds, BOF)* vars forskningsmedel den flamländska regeringen årligen fördelar mellan universiteten. Bidragen fördelas mellan universiteten baserat på ett konkurrenssystem.

Varje universitet hanterar sitt eget BOF-program och beslutar om fördelningen av medlen. Liksom medlen som fördelas genom forskningsrådet FWO, är medel genom BOF inte tematiskt styrda, vilket innebär att universitet och forskare själva huvudsakligen bestämmer forskningens inriktning.

Genom BOF distribueras medel för grundforskning, medel för forskningsinfrastruktur, samt för anställning av doktorander och postdoktorer. Varje universitet hanterar sitt eget BOF-program och beslutar om fördelningen av medlen. Liksom medlen som fördelas genom forskningsrådet FWO, är medel genom BOF inte tematiskt styrda, vilket innebär att universitet och forskare själva huvudsakligen bestämmer forskningens inriktning.

I likhet med BOF är *Industrial Research Fund (Industrieel Onderzoeks Fonds, IOF)* en fond där statliga medel fördelas mellan universiteten genom en prestationsbaserad modell. Modellen tar hänsyn till ett antal kriterier som speglar universitetens framgångar inom industrinära forskning och innovation, bland annat *technology transfer*, det vill säga hur väl universiteten lyckas omvandla forskning till kommersiellt tillämpbara lösningar, inklusive patent, licensiering och samarbete med industrin. Vidare bedöms universitetens samarbetsprojekt med företag samt forskningscentrum. Målet med fonden är att medlen ska användas till att främja tillämpad forskning som har potential att leda till industriella innovationer och stärka samarbetet mellan universitet, företag och andra externa aktörer.

Såväl medel genom BOF som IOF kan beskrivas som "intrauniversitetsfinansieringsmekanismer", vilket innebär att fördelningen av medlen sker genom en extern bedömning av lärosätenas ansökningar, men det är sedan universitetet självt som beslutar om den interna fördelningen inom lärosätet. Lärosätena är därmed fria att själva bedöma hur målen med fondernas medel bäst nås inom den egna verksamheten.

Utöver de ovan nämnda finansieringskällorna finansieras forskning genom uppdrag, där näringslivet, industrin, icke-statliga organisationer (NGO) samt myndigheter bidrar med medel. Internationella finansiärer, såsom EU:s ram-

program och Erasmus (även om Erasmus främst rör student- och personalmobilitet), spelar en central roll. Dessutom förväntas EU:s försvarsfond bli en allt viktigare finansiär i framtiden. Regeringen avsätter särskilda medel för lärosätenas investeringar i forskningsinfrastruktur, men denna finansiering täcker endast 15 procent av det totala investeringsbehovet.

När det gäller forskningsfinansiering råder det på pappret enighet bland de olika politiska partierna om att sträva efter att investeringarna i forskning och innovation bör öka. Samtidigt har styrningen av forskningens inriktning skiftat mot mer tillämpad forskning. Under de senaste tio åren har andelen medel till tillämpad forskning och innovation ökat på bekostnad av grundforskningen. Universitetssektorn ser en risk att grundforskningen blir underfinansierad och att potentialen för framtida innovationer urholkas. Finansieringen av grundforskningen har minskat kraftigt; för cirka 15 år sedan fördelades 60 procent av regeringens totala anslag för forskning till grundforskning, medan motsvarande siffra i dag är 45 procent, och den har under en period varit nere på 40 procent.

Under de senaste tio åren har andelen medel till tillämpad forskning och innovation ökat på bekostnad av grundforskningen. Universitetssektorn ser en risk att grundforskningen blir underfinansierad och att potentialen för framtida innovationer urholkas.

Lärosätena återrapporterar årligen till regeringen enligt ett författningsreglerat ramverk. Under flera år har representanter för universitetssektorn försökt att förenkla och minska omfattningen av denna återrapportering. Ett problem med nuvarande återrapporteringskrav är att de inte formuleras på ett samordnat sätt. Utbildningsdepartementet formulerar egna mål och krav, medan Närings-, forsknings- och innovationsdepartementet formulerar andra. Detta görs utan en gemensam analys av hur målen påverkar lärosätenas samlade verksamhet. Samtidigt ingår forskningskriterier i fördelningsmekanismen för ramanslaget, vilket är de medel för utbildning som fördelas av Utbildningsdepartementet. Detta har sin grund i att finansieringen av läraranställningar är kopplad till att lärare också ska vara aktiva inom forskningen.

Inom den bredare forskningssektorn satsar den flamländska regeringen allt mer på att öronmärka resurser till *Strategic Research Centres* (SRCs) och *Public Research Centres* (PRCs). Dessa centrum är kopplade till universitet

och syftar till att stärka forskningen inom särskilda områden. Vid centrumen utförs forskning relaterad till specifika politikområden som definieras av olika departement. Förutom att bedriva forskning erbjuder dessa centrum rådgivning till beslutsfattare samt tjänster till samhället i stort.

De strategiska forskningscentrumen fokuserar i högre grad på samarbeten mellan industri och universitet för att driva teknologisk innovation och har ett tydligt fokus på långsiktig innovation och industriella tillämpningar som

ska främja ekonomisk tillväxt. De offentliga forskningscentrumen har däremot i uppdrag att rikta verksamheten mot bredare samhällsfrågor och allmännyttig forskning, som jordbruk, hälsa och miljö, och arbetar ofta med projekt som stödjer den

De offentliga forskningscentrumen har däremot i uppdrag att rikta verksamheten mot bredare samhällsfrågor och allmännyttig forskning, som jordbruk, hälsa och miljö...

offentliga sektorn. Trots denna uppdelning är gränserna mellan de två typerna av centrum i vissa fall otydliga.

Exempel på forskningscentrum inkluderar:

- VITO (*Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek*): Ett multidisciplinärt centrum som fokuserar på hållbar energi, kemisk teknik, markanvändning och miljöteknik.¹²⁰
- imec (*Interuniversity Microelectronics Centre*): Specialiserat på nanoteknologi och digital teknik, som samverkar med både industrin och akademien.¹²¹
- *Flanders Make*: Inriktat på tillämpad forskning inom industriproduktion och tillverkningsprocesser med fokus på att förbättra konkurrenskraften för flamländska tillverkningsföretag.¹²²
- ILVO (*Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek*): Arbetar med hållbart jordbruks, livsmedelsproduktion och fiskevetenskap.¹²³
- VIB (*Vlaams Instituut voor Biotechnologie*): Specialiserat på bioteknologi, med fokus på medicinsk forskning och jordbruk.¹²⁴

---

120 <https://vito.be/en> (besökt november 2024).

121 <https://www.imec.be/nl> (besökt november 2024).

122 <https://www.flandersmake.be/en> (besökt november 2024).

123 <https://ilvo.vlaanderen.be/en/> (besökt november 2024).

124 <https://vib.be/en/#/> (besökt november 2024).

Dessa centrum bidrar till den forskningspolitiska ambitionen att stärka bilden av Flandern som en knutpunkt för innovation. För centrumen ligger mycket fokus på konkurrens, och de utvärderas vart femte år. Regeringen ser dessa satsningar som produktiva och effektiva, och har samtidigt betonat vikten av att forskningsresultaten kommuniceras och sprids på ett än mer effektivt sätt. Jämfört med de medel som direkt tilldelas universiteten, som universiteten själva beslutar om fördelningen av, framställs satsningarna på den forskning som centrumen bedriver som mer direkt samhällsnyttig.

Centrumbildningarna har ingen direkt koppling till den högre utbildningen, även om den akademiska personalen kan vara knutna både till ett center och ett universitet och därmed delta i undervisningen. Inom universitetssektorn finns en oro för att forskningsmedlen koncentreras till dessa centrum, vilket kan leda till att utbildningsområden förlorar sin forskningsanknytning och att forskningen missar inflödet av nya idéer som utbildningen genererar. Dessutom finns en farhåga att forskningen på sikt blir alltmer centraliserad till dessa centrum, vilket kan minska stödet för forskning vid universiteten.

Anställningar och karriärvägar

Läroanställda vid universiteten i Flandern benämns *independent academic staff*. Gruppen innefattar lektorer, biträdande professorer och professorer.

Dessa har i regel fast anställning var både undervisning och forskning ingår. Fördelningen mellan utbildning och forskning beslutas av respektive universitet, men båda komponenterna ingår. Fördelningen varierar därför mellan universitet; vanligtvis består arbetsfördelningen av cirka 50 procent forskning och 50 procent undervisning. Läroanställda behöver inte säkra externa medel för att täcka sina eller projektmedlemmars lönekostnader. Det finns på så vis en trygg anställningssituation. Forskare har inte möjlighet att ta med beviljade forskningsmedel i samband med att de byter lärosäte, vilket kan påverka mobiliteten negativt.

Läroanställda behöver inte säkra externa medel för att täcka sina eller projektmedlemmars lönekostnader. Det finns på så vis en trygg anställningssituation. Forskare har inte möjlighet att ta med beviljade forskningsmedel i samband med att de byter lärosäte, vilket kan påverka mobiliteten negativt.

För doktorander finns olika finansieringsformer. Vissa doktorander finansieras genom ramanslaget från Utbildningsdepartementet och är därmed anställda. Andra finansieras genom BOF som IOF, de speciella forskningsfonderna som beskrevs ovan. Dessa doktorander kan vara antingen stipendiefinansierade eller anställda. Även för postdoktorer varierar finansieringsformen; några finansieras genom direkta anslag medan andra får stipendier och/eller extern finansiering.

Sammanfattande diskussion – Flandern

Belgiens federala system, där makten är fördelad mellan regioner och språkgemenskaper, ger regionerna stort självbestämmande över forsknings- och innovationspolitiken. Detta leder till att forskningsfinansiering och styrning varierar beroende på region. Flandern, som ansvarar för omkring 60 procent av landets offentliga forsknings- och utvecklingsbudget, är därför särskilt intressant att undersöka i detta sammanhang.¹²⁵

I Flandern har universiteten en relativt hög grad av handlingsfrihet, även om politiska beslut kring finansieringen påverkar deras möjligheter att planera och genomföra sin verksamhet. Den statliga finansieringen innebär en förhållandevis stabil resurstilldelning och täcker akademisk, administrativ och teknisk personal. Samtidigt är finansieringssystemet komplext och inkluderar flera källor såsom statliga anslag, konkurrensutsatta bidrag och särskilda fonder som

The Special Research Fund och *Industrial Research Fund*. Denna mångfacetterade struktur säkerställer stöd för både grundforskning och tillämpad forskning, men det pågår en diskussion om balansen mellan dessa typer av forskning samt i vilken grad satsningar bör vara tematiskt inriktade.

Under de senaste tio åren har finansieringen till tillämpad forskning och innovation ökat, vilket har lett till en relativ minskning av stödet till

” Under de senaste tio åren har finansieringen till tillämpad forskning och innovation ökat, vilket har lett till en relativ minskning av stödet till grundforskning. Detta har skapat oro inom universitetssektorn, som varnar för att underfinansierad grundforskning kan urholka möjligheterna för framtida innovationer.

---

¹²⁵ [https://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/bestanden/sti_in_flanders - brief overview - 2023.pdf#:~:text=Flanders%20deploys%20a%20number%20of%20different](https://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/bestanden/sti_in_flanders_-_brief_overview_-_2023.pdf#:~:text=Flanders%20deploys%20a%20number%20of%20different) (besökt november 2024).

grundforskning. Detta har skapat oro inom universitetssektorn, som varnar för att underfinansierad grundforskning kan urholka möjligheterna för framtida innovationer. Samtidigt har regeringens beslut att frångå den så kallade "klickmekanismen", där universitetsanslagen justerades i takt med ökningen av antalet studenter, skapat ytterligare ekonomisk press vid universiteten. Med ett löpande växande studentantal har universitetsledningarna uttryckt behovet av långsiktig planering och finansiell stabilitet, vilket försvårats i och med förändringarna i finansieringsmodellen.

Ett ytterligare tecken på att finansieringsmodellen pressas är att många lärosäten har tvingats använda ramanslaget för att täcka olika akuta utgifter, snarare än anställningar. Trots detta har universitetsrepresentanter hittills varit relativt försiktiga med att offentligt kritisera regeringen. Detta beror delvis på att nedskärningarna inte bara har drabbat universitetssektorn, utan också andra delar av samhället, vilket har lett till en viss förståelse för den allmänna budgetdisciplinen. Dock börjar nu kritiken bli mer uttalad i takt med att situationen blir allt mer ansträngd.

Rektorskonferensen i Flandern har aktivt försökt att samarbeta med industri och näringsliv för att öka sitt inflytande över politiska beslut. Ett exempel på detta är den gemensamma strävan att reformera den politiskt beslutade språkpolicy som kräver att den akademiska personalen snabbt ska lära sig nederländska. Denna policy uppfattas som ett hinder för internationalisering och rekrytering av utländska experter, och både universitet och näringsliv har argumenterat för en mer flexibel inställning. Samarbete med industrin har visat sig vara en effektiv strategi, då politiken ofta är mer lyhörd för de ekonomiska intressen som näringslivet representerar. Detta samarbete kan potentiellt leda till en mer pragmatisk och balanserad språkpolicy som bättre gynnar internationalisering inom sektorn.

Trots den relativt stabila finansieringen och universitetens handlingsutrymme framkommer i våra intervjuer en oro för hur systemet för tilldelning av forskningsmedel påverkar universitetssektorn. Den snabba utvecklingen och

Rektorskonferensen i Flandern har aktivt försökt att samarbeta med industri och näringsliv för att öka sitt inflytande över politiska beslut. Ett exempel på detta är den gemensamma strävan att reformera den politiskt beslutade språkpolicy som kräver att den akademiska personalen snabbt ska lära sig nederländska.

politiska förändringarna inom finansieringsmodellen har lett till en osäkerhet i sektorn, särskilt när det gäller universitetens långsiktiga planeringsmöjligheter. En viktig fråga inom den forskningspolitiska utvecklingen i Flandern är de strategiska och offentliga forskningscentrumen och deras koppling till univer-

Om en alltför stor del av forskningsfinansieringen fokuseras till dessa centrum, befaras att stödet för den fria, universitetsbaserade forskningen kommer att minska. Den forskarinitierade forskningen, som är avgörande för akademisk frihet och långsiktiga vetenskapliga framsteg, riskerar därmed att begränsas.

sitetens uppdrag och resurstilldelning. Det finns en oro för att forskningsmedlen koncentreras alltför mycket till dessa centrum, vilket kan leda till att andra forskningsområden och utbildningsprogram förlorar viktig ömsesidig anknytning. Om en alltför stor del av forskningsfinansieringen fokuseras till dessa centrum, befaras att stödet för den fria, universitetsbaserade forskningen kommer att minska. Den forskarinitierade forskningen, som är avgörande för akademisk frihet och

långsiktiga vetenskapliga framsteg, riskerar därmed att begränsas. En fråga är hur och om universiteten, inom ramen för sin handlingsfrihet, kan dra nytta av centrumen och främja samarbeten som också kan stärka utbildningen.

Inom universitetssektorn finns en generell uppfattning att den nuvarande modellen, där lärosätena har en relativt stor autonomi, har bidragit positivt till möjligheterna att bedriva högkvalitativ forskning, utbildning och innovation. En minskning av denna autonomi anses kunna påverka dessa förutsättningar. Sektorn efterlyser en mer holistisk syn i styrningen av utbildning och forskning, med färre separata styrmodeller. En utmaning är dock att universitetssektorn har svårt att enas om en gemensam strategi. Trots viljan till samordning inom rektorskonferensen tenderar rektorerna ibland att prioritera sina egna lärosätens intressen framför sektorns gemensamma mål. Detta har lett till situationer där enskilda rektorer har sökt direktkontakt med politiker för att främja sina universitet, vilket kan skapa spänningar inom sektorn. Denna variation i intressen kan påverka sektorns möjligheter att samlat påverka politiska beslut och skapa viss osäkerhet kring fördelningen och användningen av forskningsmedel. Samtidigt uttrycker sektorn alltmer kritik mot regeringens nedskärningar, även om tonen hittills har varit återhållsam. Hur sektorn hanterar dessa utmaningar och balanserar mellan interna prioriteringar och externa krav blir intressant att följa.

Sammanfattande punkter om det flamländska systemet:

- Finansieringssystem: Relativt stabil statlig finansiering som under senare år urholkats. Finansieringssystemet är potentiellt under revivering. Forskningsfinansieringen från flera källor, inklusive direkta statliga anslag, särskilda forskningsfonder och konkurrensutsatta medel. Externa finansörer täcker inte de fulla indirekta kostnaderna, vilket måste täckas av ramanslaget.
- Förutsättningar för den akademiska personalen: Anställningarna är relativt stabila, oftast med jämn fördelning mellan undervisning och forskning. Läraranställda behöver inte säkra extern finansiering för sina löner, vilket ger en trygg arbetsmiljö. Det har dock skett en utveckling mot ökad styrning mot tillämpad forskning och strategiska områden, vilket påverkar forskningens inriktning och villkor.
- Lärosätenas planeringsförutsättningar: Lärosätena har självbestämmande över intern fördelning av medel, men den politiska förändringen att frångå "klickmekanismen" har skapat svårigheter för långsiktig planering. Med ökande studentantal och minskade ramanslag har universiteten svårt att effektivt planera verksamheten och behålla forskningsanknytningen inom alla utbildningsområden. Dessutom påverkar strategiska tematiska satsningar de interna planeringsförutsättningarna.

3

3. Avslutande diskussion

Denna rapport sammanfattar insikter från de intervjuer vi genomfört och de rapporter vi tagit del av kring hur de fyra ländernas forskningsfinansierings-system fungerar och upplevs. Bedömningarna grundar sig till stor del på intervjumaterialet, och en tydlig observation under arbetets gång är att tidigare uppfattningar om olika länders forskningsfinansiering fortfarande påverkar synen på dessa system, trots förändringar i både policy och praktik. Det framgår också tydligt att medan politiska prioriteringar kan skifta snabbt, rör sig forskningen ofta långsammare och i mer långsiktiga processer, vilket skapar en spänning mellan kortsiktiga politiska åtgärder och den långsiktiga forskningsutvecklingen.

Att identifiera "goda exempel" från andra länders system för att direkt tillämpa i Sverige är en komplex uppgift. Det som fungerar i ett land är ofta ett resultat av en unik kombination av strukturella och historiska faktorer; systemen befinner sig i en ständig förändringsprocess och påverkas av regionala, nationella och internationella faktorer. Detta gör jämförelser mellan systemen utmanande. Syftet med denna rapport har därför inte varit att föreslå specifika reformer för Sverige, utan att öka kunskapen om forskningsfinansieringssystemen i Danmark, Norge, Nederländerna och Belgien (Flandern) samt identifiera de policyfrågor och utmaningar som dessa länder står inför. Detta kan ge ett relevant och användbart underlag för diskussioner om framtida riktningar för det svenska systemet.

Extern forskningsfinansiering

Forskningsfinansieringen i Danmark, Nederländerna, Norge och Flandern präglas i olika grad av ett beroende av externa medel. Stark konkurrens om externa medel kan leda till en koncentration av forskningsresurser hos ett fåtal forskare och forskargrupper. Fenomenet, som beskrevs i inledningen av

rapporten och som kallas Matteuseffekten¹²⁶, beskriver hur framgångsrika och etablerade forskare tenderar att erhålla mer finansiering, medan mindre etablerade forskare, särskilt i början av karriären, har svårare att säkra medel och utveckla egna forskningsprogram.¹²⁷ Ett vanligt argument mot extern finansiering är därför att etablerade akademiska normer kan försvaga grunden för nyskapande forskning och riskfyllda projekt. Risken finns att detta förstärker konservativa inslag i forskningssystemet, där finansierare och bedömningskommittéer i högre grad stödjer etablerade projekt snarare än nya och innovativa forskningsidéer.¹²⁸ Därmed riskerar hierarkier inom akademien att stärkas, med en forskningsmässig inriktning som definieras av ett fåtal individer och institutioner.

...är det tydligt att forskningspolitiska avvägningar i Danmark, Nederländerna och Flandern har lett till att länderna har skapat system där en stor del av forskningsfinansieringen bygger på externa medel.

finansiering är därför att etablerade akademiska normer kan försvaga grunden för nyskapande forskning och riskfyllda projekt. Risken finns att detta förstärker konservativa inslag i forskningssystemet, där finansierare och bedömningskommittéer i högre grad stödjer etablerade projekt snarare än nya och innovativa forskningsidéer.¹²⁸ Därmed riskerar hierarkier inom akademien att stärkas, med en forskningsmässig inriktning som definieras av ett fåtal individer och institutioner.

Samtidigt framhävs ofta den externa finansieringens betydelse för forskningskvaliteten. Ett argument för extern finansiering är att öppen konkurrens om medel gör det lättare att identifiera och stödja den mest lovande forskningen, samtidigt som konkurrensen driver forskare att prestera på högre nivå och de externa granskningsprocesserna säkrar kvalitet och ger forskningen ökad legitimitet. Den forskningspolitiska litteraturen visar dock på blandade resultat i denna fråga; flera studier finner inga tydliga samband mellan forskningskvalitet och olika former av finansiering.¹²⁹ Oavsett detta är det tydligt att forskningspolitiska avvägningar i Danmark, Nederländerna och Flandern har lett till att länderna har skapat system där en stor del av forskningsfinansieringen bygger på externa medel. Detta möjliggör en fördelning av resurser utifrån nationella prioriteringar, exempelvis genom tematiska eller strategiska satsningar som fördelas genom offentliga forskningsfinansiärer. Ett genomgående tema i dessa länder är att de externa finansiärernas prioriteringar alltmer påverkar hur forskningen utformas och bedrivs. Detta innebär att forskare i högre grad behöver anpassa sin forskning efter vad som är policymässigt gångbart och vad som kan attrahera

Samtidigt framhävs ofta den externa finansieringens betydelse för forskningskvaliteten. Ett argument för extern finansiering är att öppen konkurrens om medel gör det lättare att identifiera och stödja den mest lovande forskningen, samtidigt som konkurrensen driver forskare att prestera på högre nivå och de externa granskningsprocesserna säkrar kvalitet och ger forskningen ökad legitimitet. Den forskningspolitiska litteraturen visar dock på blandade resultat i denna fråga; flera studier finner inga tydliga samband mellan forskningskvalitet och olika former av finansiering.¹²⁹ Oavsett detta är det tydligt att forskningspolitiska avvägningar i Danmark, Nederländerna och Flandern har lett till att länderna har skapat system där en stor del av forskningsfinansieringen bygger på externa medel. Detta möjliggör en fördelning av resurser utifrån nationella prioriteringar, exempelvis genom tematiska eller strategiska satsningar som fördelas genom offentliga forskningsfinansiärer. Ett genomgående tema i dessa länder är att de externa finansiärernas prioriteringar alltmer påverkar hur forskningen utformas och bedrivs. Detta innebär att forskare i högre grad behöver anpassa sin forskning efter vad som är policymässigt gångbart och vad som kan attrahera

---

126 Merton (1968).

127 Se bl.a. Aagaard, Kladaakis & Nielsen (2020).

128 Nicholson & Ioannidis (2012); Langfeldt et al. (2015); Whitley, Gläser & Laudel (2018); Zacharewicz et al., (2019).

129 Schwach et al. (2014); Auranen och Nieminen (2010); Stampfer (2019); Zacharewicz m.fl. (2023).

externa medel. Även om detta kan främja produktiviteten och tillväxten inom vissa forskningsområden, finns det en risk att forskningen blir alltför beroende av kortsiktiga mål och därmed tappar i innovation och långsiktig relevans.¹³⁰

Sedan 1990-talet har EU stärkt sin roll som en central aktör inom forskningspolitiken och som en viktig källa till forskningsfinansiering. Genom *European Research Area* (ERA) har forskare och forskningsmiljöer alltmer börjat konkurrera med internationella kollegor, och etableringen av *European Research Council* (ERC) 2007 har ytterligare intensifierat konkurrensen på europeisk nivå. Denna utveckling framgår tydligt i vårt material, där EU-medel prioriteras både nationellt och på universitetsnivå, samtidigt som en strävan efter samordning av nationell politik för att gynna universitetsforskningen i respektive land märks. Regeringarna använder i olika grad universitetssektorn inför förberedelserna av EU:s nya ramprogram; i Danmark och Norge tycks en välfungerande dialog finnas mellan rektorskonferenserna och respektive regeringskansli i dessa frågor.

Samtidigt medför EU-finansieringen vissa utmaningar. En studie om hur ERC-finansiering påverkade elva universitet i åtta länder visade att, trots att ERC-projekt tillför både resurser, prestige och förbättrat anseende, kan lärosätenas handlingsfrihet begränsas då resurser i vissa fall binds upp inom områden som inte är prioriterade av institutionerna själva.¹³¹ Dessutom kan krav på medfinansiering särskilt påverka mindre lärosäten eller enskilda avdelningar negativt, då detta riskerar att belasta deras ekonomi. För att hantera detta utvecklar vissa lärosäten interna strategier för att stödja EU-finansieringen och fördela det ekonomiska ansvaret inom universitetet. Medel inom EU:s ramprogram och vissa sektorsprogram betraktas som prestigefyllda, vilket bidrar till att de prioriteras högt.

I Danmark har extern finansiering ökat markant de senaste åren och omformat förutsättningarna för forskare vid landets universitet. Sedan 2007 har andelen externa forskningsmedel vuxit från 30 procent till att i dag utgöra näs-

...trots att ERC-projekt tillför både resurser, prestige och förbättrat anseende, kan lärosätenas handlingsfrihet begränsas då resurser i vissa fall binds upp inom områden som inte är prioriterade av institutionerna själva.

---

¹³⁰ Moore et al. (2017).

¹³¹ Edler et al. (2014).

tan hälften av universitetens forskningsintäkter. Denna förändring har varit särskilt påtaglig för universitet med breda forskningsinriktningar, men den har också satt sin tydliga prägel på mindre forskningsintensiva universitet. Vidare är universitet med en humanistisk och samhällsvetenskaplig profil mer ekonomiskt pressade, vilket beror på att forskningsmedlen i hög grad är koncentrerade till STEM- och medicinområden.

De nyligen publicerade rapporterna från *Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd* (DFiR) och tankesmedjan DEA om de danska förhållandena visar att universiteten upplever ett tryck på sin grundfinansiering genom direkta anslag, eftersom externa medel ofta kräver medfinansiering. Vidare uttrycks oro över att forskningsanslag behöver användas för att finansiera utbildningen. DFiR påpekar att balansen har förskjutits till förmån för extern finansiering och rekommenderar en ökning av den direkta finansieringen samt tydligare riktlinjer för hur indirekta kostnader ska täckas.¹³² Liknande iakttagelser görs av DEA, som samtidigt konstaterar att ökad extern finansiering har förbättrat både kvaliteten och volymen på dansk forskning.¹³³ I relation till detta blir det särskilt intressant att följa vilken effekt det nya danska avtalet med privata finansiärer får.

I Nederländerna, där forskningsfinansieringen delvis beräknas baserat på studentantalet, kompliceras situationen av att universiteten inte själva kan kontrollera hur många studenter som antas.

I Nederländerna, där forskningsfinansieringen delvis beräknas baserat på studentantalet, kompliceras situationen av att universiteten inte själva kan kontrollera hur många studenter som antas. Detta skapar en strukturell obalans i finansieringsmodellen, där universiteten å ena sidan är be-

roende av studenternas utbildningsavgifter, å andra sidan inte har möjlighet att på ett effektivt sätt påverka antalet antagna studenter. Studentantalet har stabiliserats de senaste åren, men förväntas minska i framtiden, vilket innebär att universiteten står inför nya ekonomiska utmaningar. Särskilt betydelsefullt har det minskande antalet internationella studenter varit, då dessa har utgjort en viktig inkomstkälla för många nederländska universitet. För att hantera denna förändrade finansieringssituation har universiteten i Nederländerna behövt förlita sig allt mer på extern finansiering, vilket har ökat konkurrensen om forskningsmedel.

---

¹³² DFiR (2023).

¹³³ DEA (2023).

I Flandern ger finansieringsmekanismer från *The Special Research Fund* (Bijzonder Onderzoeksfonds, BOF) och *Industrial Research Fund* (IOF) universiteten möjligheter till intern fördelning och långsiktig planering, vilket ger större utrymme för internt beslutsfattande, även om dessa medel tekniskt sett betraktas som externa.

Norska universitet och högskolor har en relativt hög andel direkt finansiering jämfört med många andra länder, vilket skiljer Norge från den internationella trenden mot ökad extern finansiering.¹³⁴ Denna stabila och delvis ökande direkta finansiering innebär att de norska lärosätena är mindre påverkade av extern konkurrens och koncentrationen av forskningsmedel. Samtidigt har Norges resultatbaserade finansieringssystem skapat en incitamentsstruktur där lärosätena optimerar för parametrar som studentgenomströmning och produktion av doktorsexamina. Systemet har gjort det möjligt för norska lärosäten att behålla en hög grad av autonomi i forskningsprioriteringar, men den begränsade mångfalden av finansieringskällor medför en viss sårbarhet, då det finns en huvudsaklig extern offentlig finansiär, *Norges forskningsråd*.

Forskarrepresentation och medbestämmande

I de länder vi har undersökt varierar graden av forskarrepresentation och medbestämmande inom de offentliga forskningsråden och andra centrala beslutsorgan. Detta speglar i hög grad hur de politiska systemen ser på det akademiska inflytandet inom ramen för forskningspolitikens utformning och genomförande. I flera av de undersökta länderna, särskilt i Danmark och Norge, har det skett betydande förändringar i hur forskarsamhället representeras och hur medbestämmandet organiseras inom akademiska frågor. Bristande kollegialt inflytande och medbestämmande lyfts fram som ett kvalitetsproblem i Danmark. Detta blir tydligt i genomgången av de universitetsinterna berednings- och beslutsstrukturerna som analyseras i rapporten *Universiteter för framtiden: Tjugo år med universitetslagen*, där det framhålls att universitetens demokratiska kultur är utmanad.¹³⁵

I Norge blev frågan aktuell genom den plötsliga omstruktureringen av *Norges forskningsråd* vilken ledde till en minskad forskarrepresentation i de beslutsfattande organen. Denna förändring, som kom snabbt och utan omfattande konsultation med sektorn, har påverkat akademiens förtroende för politiken och

---

¹³⁴ Solberg & Drange (2024).

¹³⁵ DFIR (2023).

rådet i sig. Många forskare ser det som ett tecken på en försvagning av den kollegiala styrningen, vilket kan få långsiktiga konsekvenser för hur forskningen organiseras och vilka områden som prioriteras. Reformen har kritiserats för att distansera forskarsamhället från beslutsprocessen, något som potentiellt kan påverka långsiktiga forskningsmål negativt.

Vi ser att interna ledningsorgan vid universitet i de olika länderna har en viktig roll i att godkänna forskningsansökningar och säkerställa att forskningen ligger i linje med universitetens strategiska mål. Detta ger universitetens ledning ett visst inflytande över vilka projekt som genomförs, men det kan också leda till att vissa forskare känner sig begränsade av den interna byråkratin. Frågan om balans mellan akademisk frihet och institutionell styrning är således central i debatten om forskarinflytande.

Ett återkommande tema i den forskningspolitiska litteraturen är vikten av medbestämmande och forskarrepresentation i akademiska frågor. Det finns tydliga belägg för att den akademiska personalens inflytande bidrar till förbättrad kvalitet inom både forskning och utbildning. Den internationella forskningslitteraturen visar ett positivt samband mellan den akademiska per-

Den internationella forskningslitteraturen visar ett positivt samband mellan den akademiska personalens deltagande och inflytande i akademiska beslutsprocesser och högre nivåer av produktivitet, kvalitet och relevans i forsknings- och utbildningsverksamheten.

sonalens deltagande och inflytande i akademiska beslutsprocesser och högre nivåer av produktivitet, kvalitet och relevans i forsknings- och utbildningsverksamheten.¹³⁶ Kollegiala beslut tenderar att främja ett mer inkluderande och långsiktigt perspektiv, där forskare från olika områden kan bidra till att forma forskningsstrategier och policyer.¹³⁷ Detta understryker också behovet av att bibehålla ett

starkt forskarinflytande i beslutsprocesserna för att främja innovation och förhindra alltför stark central styrning från politiska aktörer. Forskarrepresentation såväl inom universiteten som vid centrala forskningsråd eller rådgivande organ bidrar till att stärkt legitimitet, vilket kan bidra till ökad förankring och stabilitet i hur forskningsprojekt initieras och genomförs.

I alla fyra länder står universiteten inför utmaningen att balansera en ökande

---

¹³⁶ Se t.ex. Aboagye et al. (2021); Antoni, Fia, & Sacconi (2022); Brown (2001).

¹³⁷ Sahlin & Eriksson-Zetterquist (2016).

politisk styrning med behovet att upprätthålla ett starkt forskarinflytande. Detta skapar en komplex situation där lärosäten och forskare måste navigera mellan att uppfylla politiska mål, interna strategier och samtidigt värna om de akademiska idealen kring frihet, integritet och kreativitet. Det är därför intressant att följa hur denna utveckling fortskrider, särskilt för att se om universiteten kan bibehålla eller stärka formerna för forskarinflytande, samt i vilken mån politiken präglas av tillit och långsiktighet gentemot akademiens mål och processer.

Anställningar och karriärvägar

Anställningsförhållandena vid lärosätena i de undersökta länderna präglas av osäkerhet, där många inom den akademiska personalen har tidsbegränsade anställningar. I Danmark kan denna osäkerhet särskilt kopplas till den höga graden av extern finansiering, vilket påverkar unga forskare och inom humaniora och samhällsvetenskap – områden som ofta har svårare att säkra stabil extern finansiering än STEM-områden. I Danmark är andelen visstidsanställningar relativt hög, och forskarna står ofta inför utmaningen att säkra finansiering för sin anställning genom att kontinuerligt söka externa forskningsmedel. Där finns, som visats, en hög koncentration av forskningsmedel till en mindre grupp forskare. Denna koncentration av medel ger en mindre grupp forskare större möjligheter och resurser att utveckla sina forskningsprojekt, medan andra står inför betydligt större utmaningar. Samtidigt finns tecken på att konkurrensen om och koncentrationen av medel leder till färre samarbeten mellan forskare.

I de andra länderna – Norge, Nederländerna och Flandern – är situationen delvis annorlunda. Även om det finns separata anslag för utbildning och forskning behöver dessa inte strikt avgränsas inom verksamheten på samma sätt som i Sverige. Detta ger universiteten större möjligheter att planera anställningar som kombinerar både forskning och undervisning, vilket i sin tur minskar forskarnas behov av att söka externa medel för att finansiera sina löner. Pressen på forskare att ansöka om externa anslag för sin anställning framstår därmed som mindre. Trots detta kan de besparingar som aviserats inom sektorn i flera av dessa länder komma att påverka lärosätenas möjligheter att erbjuda långsiktiga och stabila karriärvägar för forskare. Detta kan i sin tur påverka deras förmåga att konkurrera med den privata sektorn och att attrahera internationella forskare.

Studier har visat att ett fokus på att erhålla externt finansierade projekt kan leda till en spiral av tillfälliga anställningar, eftersom många av dessa projekt bemannas med postdoktorer och doktorander, som i sin tur behöver söka yt-

terligare extern finansiering för att få en fast tjänst.¹³⁸ I alla fyra länderna framträder en tendens där forskare, beroende av extern finansiering, ofta behöver prioritera forskning som bedöms ha större chans att bli finansierad. Detta begränsar deras möjligheter att ta risker och satsa på innovativa och nyskapande projekt, vilket kan hämma den vetenskapliga utvecklingen på lång sikt.

Så som finansieringssystemen är utformade innebär samtidigt extern finansiering en värdefull möjlighet för juniora forskare att etablera sig inom akademien och för många av dem är de externa bidragen avgörande för deras möjlighet att meritera sig och förbättra sina karriärsutsikter. Vidare finns generellt en stark tilltro till kvalitetsgranskningsprocessen hos externa forskningsfinansierare, som genom sin externa granskning skapar legitimitet för den forskning som får finansiering.¹³⁹ Extern finansiering från större nationella och internationella forskningsfinansierare, som exempelvis *Europeiska forskningsrådet* (ERC), ses ofta som en kvalitetsmarkör och bidrar till att forskare kan söka vidare finansiering och etablera sig inom forskarsamhället. Bidrag från sådana finansierare kan spela en viktig roll i forskarnas karriärutveckling och användas som kvalitetskriterier vid rekrytering och befordran inom akademien.

Inom EU pågår ett aktivt arbete för att förbättra arbetsvillkoren för forskare. Genom initiativen *The European Charter for Researchers* och *European Code*

Inom EU pågår ett aktivt arbete för att förbättra arbetsvillkoren för forskare. Genom initiativen *The European Charter for Researchers* och *European Code of Conduct for the Recruitment of Researchers* fastställs 40 principer som klargör rättigheter och skyldigheter för olika aktörer i forskningssystemet.

of Conduct for the Recruitment of Researchers fastställs 40 principer som klargör rättigheter och skyldigheter för olika aktörer i forskningssystemet. Dessa principer, som utformats som rekommendationer, riktar sig bland annat till universitet och forskningsinstitutioner och omfattar skyldigheter att erbjuda karriärstöd och möjligheter för forskare i alla karriärskeden. Rekommendationerna betonar även vikten av öppna och transparenta rekryteringsprocesser samt behovet av

varaktiga och stabila forskartjänster. Lärosäten som implementerar dessa riktlinjer kan ansöka om utmärkelsen *HR Excellence in Research*, vilket visar på

¹³⁸ Franssen & de Rijcke (2019).

¹³⁹ Se t.ex. genomgång i Stampfer (2019).

ett engagemang för att förbättra forskningsmiljön och arbetsvillkoren för forskare. Hittills har 3 organisationer i Danmark, 14 i Norge, 12 i Nederländerna, 16 i Belgien och 18 i Sverige tilldelats utmärkelsen.¹⁴⁰

Frågor kring osäkra anställningar och otydliga karriärvägar återspeglar en internationell trend. OECD har påpekat att förekomsten av osäkra anställningar för forskare är ett vanligt problem bland medlemsländerna, men samtidigt konstaterat att det i dag tycks råda en samsyn bland olika aktörer om behovet av att minska andelen osäkra anställningar inom akademien.¹⁴¹ I detta sammanhang blir EU:s insatser och utvecklingen kring projekt som *HR Excellence in Research* betydelsefulla och intressanta att följa.

Forskningspolitisk styrning

Pågående förändringar i universitets- och forskningspolitiken har varit ett centralt tema vid de intervjuer vi genomfört där regeringars förmåga att påverka inriktningen av forskningen ofta ryms i spänningsfältet mellan forskningens frihet och samhällspolitiska prioriteringar. Det politiska förändringstempot varierar mellan länderna. Politiska beslut kan i vissa fall tas snabbt, vilket vi ser exempel på i Flandern och Norge. Vidare följer de politiska besluten i varierande grad den riktning som universitets- och högskolesektorn själv ser som den mest lämpliga. Detta skapar spänningar mellan sektorn och politiken, vilket påverkar hur forskningsfinansieringen organiseras och hur den akademiska personalen upplever sin roll inom akademien.

Länderna har genomgående infört olika former av indikatorbaserade modeller för resurstilldelning. Denna utveckling stämmer överens med vad som framgår i forskningspolitisk litteratur, som visar en internationell trend där lärosätenas direkta finansiering i allt större utsträckning innehåller prestationsbaserade komponenter – en utveckling som varit särskilt tydlig sedan slutet av 1990-talet.¹⁴²

I Danmark har den politiska styrningen blivit särskilt tydlig genom ökningen av "forskningsreserven" – en mekanism som möjliggör en ökad politisk kontroll över hur forskningsmedel fördelas. Detta sker genom förhandlingar mellan de danska ministerierna, där regeringen tar beslut om vilka forskningsområden som ska prioriteras och finansieras. Denna form av politisk styrning

---

140 EU, *HR Excellence in Research*: <https://euraxess.ec.europa.eu/hrexcellenceaward/awarded> (besökt november 2024).

141 OECD (2021).

142 Auranen & Nieminen (2010); Hicks (2012); Sivertsen och Agaard (2017); Jongbloed m.fl. (2022).

innebär en ökad osäkerhet för universitet, eftersom medlen som fördelas ur forskningsreserven ofta baseras på mer kortsiktiga politiska prioriteringar, snarare än långsiktiga akademiska behov. För universiteten skapar detta en situation där de behöver förhålla sig till politiska krav som snabbt kan förändras och där stabiliteten i finansieringen inte alltid är garanterad.

Det norska systemet, där den direkta statliga forskningsfinansieringen är stark, går nu mot en mer övergripande och tillitsbaserad struktur som ger universitet och högskolor större autonomi att själva avgöra sina forskningsprioriteringar. Vid de norska universiteten finns ett starkare fokus på grundforskning, medan forskningsinstituterna i högre grad bedriver tillämpad forskning. Det framstår som att universiteten har ett relativt stort utrymme att utforma forskningsstrategier efter egna långsiktiga mål. Samtidigt skönjs en utveckling mot en mer tematisk styrning av forskningspolitiken i Norge. Det norska *Universitets- og høyskolerådet*

Det norska Universitets- og høyskolerådet (UHR) har framfört behovet av en mer balanserad forskningspolitik, där forskarinitierad forskning garanteras utrymme. Särskilt lyfts grundforskningen fram...

det (UHR) har framfört behovet av en mer balanserad forskningspolitik, där forskarinitierad forskning garanteras utrymme. Särskilt lyfts grundforskningen fram, med argumentet att den är avgörande för samhällets långsiktiga utveckling och landets konkurrenskraft, även om dess resultat inte alltid är omedelbart mätbara eller direkt till-

lämpbara. Från sektorns sida framhålls att satsningar på icke-öronmärkta forskningsmedel är nödvändiga för att säkerställa långsiktiga innovationer och den typ av ny kunskap som på sikt formar samhällsutvecklingen.

I Danmark, Nederländerna och Flandern styrs forskningen sedan en tid tillbaka i högre grad mot strategiska och tematiska mål genom politiska överenskommelser och öronmärkta medel. Detta har gett upphov till en diskussion om hur universiteten kan balansera sina egna prioriteringar mot de krav som ställs från stat och finansörer, och hur de ska navigera i ett system där den politiska kontrollen över forskningen blir alltmer påtaglig. Här ser vi även exempel på ökade satsningar på innovation och tillämpad forskning, vilket riskerar att ske på bekostnad av grundforskningen. I Flandern har, som vi visat, andelen medel som går till grundforskning minskat kraftigt under de senaste 15 åren – från 60 procent till 45 procent – vilket har skapat oro för att detta på sikt kan leda till att potentialen för framtida innovationer urholkas.

Även om denna forskningspolitiska utveckling syftar till att främja innovation och samhällsnytta, finns farhågor om att forskningens långsiktiga värde går förlorat när kortsiktiga politiska mål prioriteras. En återkommande kritik mot denna form av politisk styrning är att den riskerar att göra forskningen alltför kortsiktig och instrumentell. Genom att forskare behöver anpassa sig till mål och krav formulerade på policynivå riskerar forskningen att förlora i bredd och djup, och risken finns att viktiga, men mindre uppmärksammade forskningsområden, får stå tillbaka.¹⁴³ En följd av en alltmer konkurrensutsatt och tematiskt styrd forskningsmiljö är att det blir svårt att motivera investeringar i forskningsområden som saknar omedelbar ekonomisk effekt, trots att de bidrar till en bredare kunskapsbas och beredskap för framtida samhällsutmaningar.

Utvecklingen i Flandern mot strategiska initiativ och tillväxtfonder riktas i allt högre grad mot excellenscentra och forskningsprojekt som kan visa tydliga samhällsnyttiga resultat. Exempelvis öronmärks resurser för *Strategic Research Centres* (SRCs) och *Public Research Centres* (PRCs). Dessa centra har i uppdrag att bedriva forskning med en tydlig samhällsrelevans. Samtidigt finns styrinitiativ som betonar att forskningsresultatens nytta behöver kommuniceras i högre grad för att säkra fortsatt finansiering. Även i Nederländerna finns tendenser mot en mer styrd inriktning på samhällsnytta inom forskningspolitiken, där det nationella forskningsrådet, NWO, infört obligatoriska krav på att forskningsansökningar ska innehålla en bedömning av forskningens samhällspåverkan. Detta krav är en del av en bredare politisk strategi som prioriterar forskningens praktiska nytta och dess mätbara effekter inom särskilt utvalda samhällsområden.

Ett annat återkommande tema i diskussioner om den forskningspolitiska utvecklingen rör risktagande och banbrytande forskning, som ofta är tvärvetenskaplig. En fråga är hur denna typ av forskning bäst kan finansieras och vilka kriterier som är mest lämpliga för att bedöma den. Studier visar att extern finansiering kan vara viktig för tvärvetenskaplig forskning genom att möjliggöra samarbeten över institutionella gränser. Dock förutsätter detta att finansieringen har tvärvetenskaplighet som

Ett annat återkommande tema i diskussioner om den forskningspolitiska utvecklingen rör risktagande och banbrytande forskning, som ofta är tvärvetenskaplig.

---

¹⁴³ Gläser & Laudel (2016); Resnik (2009).

mål; tvärvetenskapliga ansökningar nedprioriteras ofta vid sakkunniggranskning, och forskningsmedel tilldelas oftare mer monodisciplinära ansökningar. Den ökade konkurrensen om projektfinansiering, tidsbegränsade anställningar och utvärderingssystem riskerar att hindra tvärvetenskaplig forskning. Genom att akademiska meriteringssystem premierar traditionella, disciplinära tillvägagångssätt har tvärvetenskaplig forskning svårare att beviljas medel.¹⁴⁴ Detta kopplar till att sådana tvärvetenskapliga projekt ofta möter hinder på grund av krav på tidiga publiceringar och bibliometriska utvärderingar, vilket missgynnar forskning med osäkra eller långsiktiga resultat.¹⁴⁵

I vår genomgång ser vi att satsningar på tvär- och mångvetenskap i vissa fall lyfts som centrala delar av de olika ländernas forskningsstrategier. Här finns dock en utmaning i hur denna forskning ska organiseras. Det finns en risk att när samhällsvetare och humanister inkluderas i tvärvetenskapliga projekt, sker det på ett sätt där deras perspektiv betraktas som ett komplement eller ett "inslag" snarare än som en integrerad och nödvändig del av den vetenskapliga processen. Detta återspeglar en brist på systematiska överväganden om hur komplexa forskningsfrågor bör angripas från grunden. Tvärvetenskap riskerar då att framstå som ett ytskikt av samarbete snarare än en djupgående sammansmältning

Resultatet blir att forskningen riskerar att gå miste om insikter och innovativa lösningar som kan uppstå genom tvärvetenskapliga ansatser där olika fält samverkar på lika villkor för att belysa problem från flera vinklar samtidigt.

av olika discipliners metoder och perspektiv. Resultatet blir att forskningen riskerar att gå miste om insikter och innovativa lösningar som kan uppstå genom tvärvetenskapliga ansatser där olika fält samverkar på lika villkor för att belysa problem från flera vinklar samtidigt. Det finns studier som visar att framgång för tvärvetenskapliga forskningsprogram bygger på tydligt

ledarskap och nätverksbyggande, samt flexibel finansiering som ger programmen tid och utrymme att utvecklas och förankras på flera nivåer inom organisationen.¹⁴⁶ Utvecklingen av denna fråga menar vi är särskilt intressant att följa då tvärvetenskapens roll kan vara avgörande för hur forskningssatsningar möter komplexa samhällsutmaningar.

---

¹⁴⁴ Mueller & Kaltenbrunner (2019).

¹⁴⁵ Franzoni, Stephan & Veugelers (2022).

¹⁴⁶ Lyall et al. (2013).

De tvärvetenskapliga satsningarna utformas i vissa fall som inrättande av forskningsinstitut och centrumbildningar. När det gäller så kallade excellenssatsningar och strategiska satsningar på centrum och institut visar studier att dessa kan öppna upp för tvärvetenskapligt samarbete och ökad internationell rekrytering genom att överskrida disciplinära och organisatoriska gränser. Men satsningarna kan också förstärka redan existerande ojämlikheter i resursfördelningen; det finns en risk för att även dessa program kan skapa en Matteuseffekt, där forskningsmiljöer med hög vetenskaplig kapacitet får en oproportionerligt stor andel av finansieringen på grund av urvalskriterier och bristande samordning mellan finansärer. En orsak till detta kan vara att flera finansieringsprogram har överlappande prioriteringar, där det läggs stor vikt vid redan publicerad framstående forskning vid bedömningar av vilka projekt som ska beviljas medel.¹⁴⁷

Vidare kan denna typ av satsningar leda till en ökad andel tillfälliga anställningar, då centrumbildningar och liknande program i regel är tidsbegränsade, vilket i sin tur skapar osäkra karriärvägar inom akademien.¹⁴⁸ Dessutom kan satsningar på centrumbildningar innebära en utmaning för integrationen av forskning och utbildning, eftersom forskare vid dessa centrum ofta har begränsat utrymme för att undervisa.¹⁴⁹ Detta riskerar att skapa en viss frikoppling mellan forskningen och utbildningen vid universiteten.

När det gäller kopplingen mellan utbildning och forskning framstår det som att förutsättningarna för en nära integration förbättras när universitet tilldelas ett samlat anslag, eller anslag utan krav på att särskilja användningen inom verksamheten. En sådan finansieringsmodell kan potentiellt skapa större flexibilitet i planeringen och möjliggöra en samordnad styrning av verksamheterna, där forskning och undervisning kan komplettera varandra. Med ett sådant system kan även administrativa processer förenklas, vilket kan göra det lättare för akademiska ledare att minska spänningar mellan olika verksamhetsområ-

Vidare kan denna typ av satsningar leda till en ökad andel tillfälliga anställningar, då centrumbildningar och liknande program i regel är tidsbegränsade, vilket i sin tur skapar osäkra karriärvägar inom akademien.

---

¹⁴⁷ Langfeldt et al. (2015).

¹⁴⁸ Franssen & de Rijke (2019).

¹⁴⁹ Borlaug & Langfeldt (2019).

den och hantera bemanningsbehov på ett sätt som främjar en balans mellan forskningens och utbildningens krav.¹⁵⁰

Sammantaget står forskningsfinansieringssystemen i Danmark, Norge, Nederländerna och Flandern inför en rad utmaningar, som varierar beroende på de politiska och strukturella förutsättningarna i respektive land. I Danmark kännetecknas sektorn av sin starka beroendeställning till externa medel, vilket innebär att forskare ofta behöver finansiera sina löner genom externa anslag. Detta har skapat en arbetsmiljö präglad av osäkerhet och hög konkurrens om resurser. Denna utveckling väcker frågor om systemets hållbarhet och om det på sikt kan krävas justeringar för att säkerställa långsiktiga forskningsmål och stabila karriärvägar. Det finns tecken på en växande debatt. De rekommendationer som sammanställts i rapporter från DFIR och tankesmedjan DEA, med förslag för den forskningspolitiska utvecklingen, lyfter både behovet av ökad intern demokrati och kollegialitet samt problematiken kring koncentrationen av forskningsmedel som extern finansiering medför.

I Norge, där lärosätena inte är lika beroende av extern finansiering, finns en större stabilitet samtidigt som systemet saknar pluralism vilket kan upplevas begränsade. Den förestående reformen av det prestationsbaserade finansieringssystemet, där universiteten får större handlingsutrymme för interna prioriteringar, blir särskilt intressant att följa. Det återstår att se om dessa förändringar kan leda till en förbättrad långsiktig forskningsplanering och hur de kommer att påverka forskningsmiljöerna, särskilt inom grundforskningen.

Slutligen, i Nederländerna och Flandern har forskningsfinansieringen alltmer kopplats till politiska och strategiska mål, vilket har lett till minskad finansiering till grundforskning. Här blir det avgörande att se om dessa länder kan upprätthålla en balans mellan innovation och forskningens långsiktiga behov.

Avslutande reflektioner

I rapporten har vi belyst en rad utmaningar och möjligheter med forskningsfinansieringssystemen i fyra länder i Europa. Utifrån intervjuer och bakgrundmateria ser vi att det finns risker med ett system med alltför få externa forskningskällor; det krävs en viss pluralism för mångsidighet och bredd. Samtidigt framgår att en mångfald av externa forskningsfinansiärer, som utformar mål och styrning på nationell och europeisk nivå, inte nödvändigtvis leder till stör-

---

¹⁵⁰ Jfr. *Geschwind & Broström (2015)*.

re variation eller nytänkande inom forskningen. Tvärtom kan flera oberoende finansieringskällor, som delar gemensamma teman och anslagsformer, bidra till en ökad standardisering och koncentration av medel. Denna utveckling blir särskilt tydlig i system där en hög andel extern finansiering kombineras med minskade direkta statliga anslag.¹⁵¹ Denna fråga kopplas till argumenten för en ökad andel direkt forskningsfinansiering, vilket vi lyfte fram i vår föregående delrapport.¹⁵² Där framhölls att direkta forskningsmedel kan ge en stabil och förutsägbar finansieringsgrund som underlättar långsiktig planering, sparar tid genom minskat behov av omfattande ansökningsprocesser och bidrar till att bättre knyta forskningen till lärosätets egna mål. En tillräcklig direktfinansiering kan också skapa förutsättningar för en ämnesmässigt bred resursfördelning, beroende på hur lärosätena hanterar sitt ledningsansvar.

Sannolikt innebär både för hög och för låg koncentration av externa forskningsmedel risker, vilket återigen understryker behovet av att finna den balans som bäst stödjer verksamheten.¹⁵³ I vår förra rapport betonade vi därför vikten av att utveckla ett balanserat och komplementärt system i Sverige, där externa medel och direkta anslag samverkar för att stärka varandra. Vi menar att även denna delrapport stärker denna tes, vilket i svensk kontext innebär att de direkta forskningsanslagens andel bör öka för att ge kärnverksamheten möjlighet att utveckla forskning utifrån interna kvalitetsdrivande processer snarare än externa finansierares prioriteringar.

Liksom svenska universitet och högskolor står lärosätena i de olika länderna som behandlas i rapporten inför uppdraget att axla sin samhällsroll, säkerställa en nära koppling mellan forskning och utbildning samt premiera forskarinitierad forskning – både tillämpad forskning och grundforskning. Utifrån vår genomgång och den litteratur som analyserats framstår system där medel för utbildning och forskning tilldelas samlat eller inte behöver särredovisas som fördelaktiga för att skapa bättre möjligheter att koppla resurserna till både ut-

...vilket i svensk kontext innebär att de direkta forskningsanslagens andel bör öka för att ge kärnverksamheten möjlighet att utveckla forskning utifrån interna kvalitetsdrivande processer snarare än externa finansierares prioriteringar.

---

151 Whitley, Gläser & Laudel (2018); Aagaard et al. (2021).

152 Bjare & Fredman (2024).

153 Se t.ex. Aagaard, Kladač & Nielsen (2020).

bildningens och forskningens behov. Sådana system erbjuder dessutom större flexibilitet i den interna administrationen och bättre förutsättningar för långsiktig planering och stabilitet.

Förslaget om en ökad andel direkt finansiering av forskning vid svenska universitet och högskolor förutsätter, för att kunna främja en systemkritisk, banbrytande och diversifierad forskningsmiljö, välfungerande kollegiala processer och ett starkt akademiskt ledarskap. Lärosätenas förmåga att ta ansvar internt, att prioritera brett och att skapa stabila förutsättningar för forskning och utbildning är avgörande. Detta ansvar omfattar att attrahera etablerade forskare och skapa karriärvägar för nästa generation forskare och att säkerställa en nära och dynamisk koppling mellan forskning och utbildning. En viktig del av detta är att ut-

En viktig del av detta är att utforma system där extern finansiering fungerar som ett verktyg för att växla upp de direkta medlen och förstärka deras genomslag.

forma system där extern finansiering fungerar som ett verktyg för att växla upp de direkta medlen och förstärka deras genomslag. För att detta ska bli möjligt kräver en ökad andel direkta forskningsanslag att lärosätena tar ett samlat ansvar och aktivt arbetar för

att möta de negativa konsekvenser som identifierats i dagens system.

I systemen för forskningsfinansiering finns generellt ett ökat fokus på stora samhällsutmaningar och hållbarhetsmål, där projektfinsiering styrs mot identifierade *missions*. Det återstår att se vart denna forskningspolitiska utveckling på sikt leder – om den innebär en ökad styrning och standardisering över länder och ämnesområden, eller om den snarare kommer att främja större variation och differentiering.¹⁵⁴

På EU-nivå pågår diskussioner om framtida inriktningar för forsknings- och innovationspolitiken. Det har nyligen presenterats rapporter som skisserar den framtida utvecklingen för Europa med olika perspektiv och olika principiella utgångspunkter.¹⁵⁵ Bland annat har idén om “den femte friheten” – frihet för forskning, innovation och utbildning – lyfts fram i Enrico Lettas högnivårappor om EU:s inre marknad.¹⁵⁶ Dessa förslag kan få långtgående konsekvenser för EU:s forskningspolitik och kräver ett nära samspel mellan nationella strategier och lärosätenas arbete.

---

¹⁵⁴ Se resonemang i Reale, Gulbrandsen & Scherngell (2023).

¹⁵⁵ Se Draghi (2024); Heitor (2024) & Letta (2024).

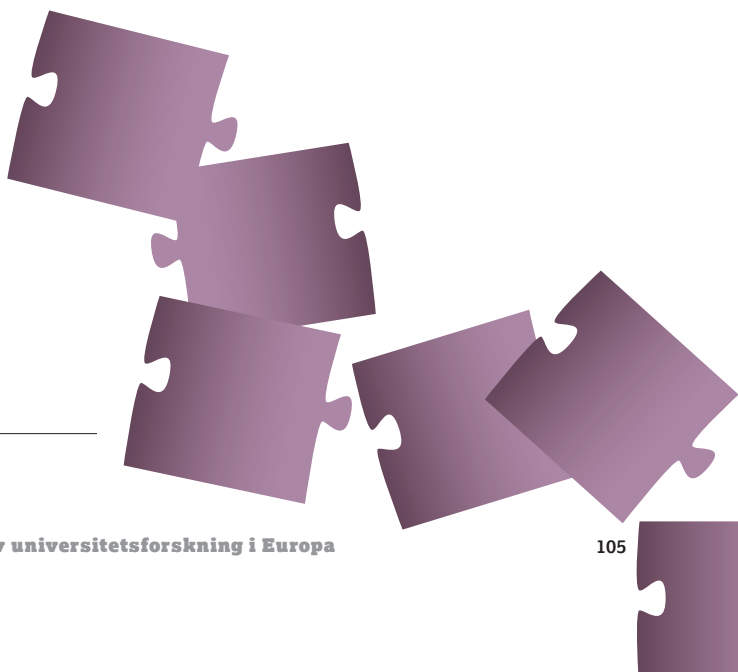
¹⁵⁶ Letta (2024).

När det gäller organisationen av den svenska statliga forskningsfinansieringen presenterades förslag i Forskningsfinansieringsutredningen (2023:59).¹⁵⁷ Vi kommenterade delar av utredningens förslag i vår förra delrapport, men vill här särskilt lyfta fram vikten av att gå vidare med utredningens idéer om en viss koncentration av forskningsmedlen genom att minska antalet offentliga forskningsfinansiärer. Detta är nödvändigt för att åtgärda ett system som i dagsläget är alltför uppdelat. Samtidigt har regeringen aviserat en kommande utredning om resurstilldelningssystemet för högre utbildning; det är oklart hur denna kommer att kopplas till forskningsfinansieringen. Det är sannolikt att utredningen kommer att fokusera på samhällets behov av ökad beredskap för kriser, omställning och minskad sårbarhet. En sådan inriktning kan vara rimlig, men det är avgörande att utredningen också beaktar universitetens och högskolornas bredare uppdrag – att inte bara möta dagens behov utan även bidra till långsiktig samhällsutveckling. Vidare är det olyckligt om det svenska universitets- och högskolesystemet återigen analyseras på ett uppdelat sätt, där finansieringen av forskning och utbildning hanteras separat utan att deras sammanflätade behov beaktas. En framtida utredning bör sträva efter en reform som stärker kopplingen mellan dessa områden och skapar ett mer integrerat system. För att detta ska bli möjligt behöver lärosätena ges ett förbättrat mandat att planera och styra utifrån den akademiska verksamheten och det långsiktiga samhällskontrakt de ingår i. Universiteten och högskolorna är i dag proaktiva och tar ansvar för sin roll i samhällsutvecklingen, och ett sådant mandat skulle ytterligare stärka deras möjligheter att på ett samlat sätt bidra till samhällets utveckling genom både utbildning och forskning.

---

¹⁵⁷ *SOU (2023:59)*.

Referenser

Referenser

Litteratur och rapporter

Aagaard, K., Kladakis, A. & Nielsen, M. W. (2020). *Concentration or dispersal of research funding?* Quantitative Science Studies, 1(1), 117–149.

https://doi.org/10.1162/qss_a_00002

Aagaard K., Mongeon P., Ramos-Vielba I., Thomas D.A. (2021). *Getting to the bottom of research funding: Acknowledging the complexity of funding dynamics.* PLoS One. May 12;16(5):0251488.

<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251488>

Aagaard, K., Schneider, J.W. & Andersen, J.P. (2019). *Koncentration eller spredning? Fordeling af konkurrenceudsatte forskningsmidler på tværs af danske bevillingsorganer.* Rapport från Dansk Center for Forskningsanalyse, Aarhus Universitet, på uppdrag av DEA.

Aboagye, E., Jensen, I., Bergström, G., Brämberg, E. B., Pico-Espinosa, O. J. & Björklund, C. (2021). *Investigating the association between publication performance and the work environment of university research academics: a systematic review.* Scientometrics, 126, s. 3283–3301.

Amnéus, I. & Fredman, P. (2024). *Styrningen av lärosätenas utbildningsutbud. Så kan akademien ta större ansvar för framtidens kompetensbehov.* SUHF, Stockholm.

Antoni, D.G., Fia, M. & Sacconi, L. (2022). *Specific investments, cognitive resources, and specialized nature of research production in academic institutions: why shared governance matters for performance.*

Journal of Institutional Economics. 18(4):655–676.

<https://doi.org/10.1017/S1744137421000655>

Auranen, O. & Nieminen, M. (2010). *University research funding and publication performance—An international comparison.* Research policy, 39(6), 822–834. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2010.03.003>

- BELSPO (2021). *Belgian Report on Science Technology and Innovation* (BRISTI) 2021. Bryssel.
- Bjare, U. & Fredman, P. (2024). *Ökat beroende av externa medel för forskning och utbildning på forskarnivå*. SUHF, Stockholm.
- Bonn Declaration on Freedom of Scientific Research (2020), Adopted at the Ministerial Conference on the European Research Area on 20 October 2020 in Bonn: https://www.humboldt-foundation.de/fileadmin/user_upload/Bonn_Declaration_en_final.pdf
- Brommesson, D., Erlingsson, G., Karlsson Schaffer, J., Ödalen, J. & Fogelgren, M. (2016). *Att möta den högre utbildningens utmaningar*. IFAU. Rapport 2016:4.
- Brown, W. O. (2001). *Faculty participation in university governance and the effects on university performance*. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 44(2), s. 129–143.
- Coate, K., Barnett, R. & Williams, G. (2001). *Relationships between teaching and research in higher education in England*. *Higher education quarterly*, 55(2), 158–174. <https://doi.org/10.1111/1468-2273.00180>
- de Boer, H. (2017). *Higher Education Systems and Institutions*, The Netherlands. In: Shin, J. & Teixeira, P. (red.) *Encyclopedia of International Higher Education Systems and Institutions*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9553-1_388-1
- de Boer, H., Jongbloed, B., Benneworth, P., Cremonini, L., Kolster, R., Kottmann, A., Lemmens-Krug, K. & Vossensteyn, H. (2015). *Performance-based funding and performance agreements in fourteen higher education systems. Report for the Ministry of Education, Culture and Science*. Centre for Higher Education Policy Studies, Universiteit Twente.
- De Groof, J. & Willems, K. (2020). *Higher Education Systems and Institutions*, Belgium. In: Teixeira, P.N., Shin, J.C. (red.) *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions*. Springer, Dordrecht.
- DEA (2023). *Ekstern forskningsfinansiering – et effektivt middel med bivirkninger?* En undersøgelse af forskeres oplevelse af ekstern forskningsfinansiering. Rapport utarbetad av tankesmedjan DEA. Köpenhamn.
- DEA (2019). *Koncentration af konkurrenceudsatte forskningsmidler: Er der kommet flere penge på færre hænder og, i så fald, er det et problem for dansk forskning?* Rapport utarbetad av tankesmedjan DEA. Köpenhamn.

-
- Department of International Affairs (2024). *Dutch Education System, Background information*, Dutch Inspectorate of Education, Utrecht.
- DFiR (2024). *Universiteter for fremtiden: Tyve år med universitetsloven*. Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd. København.
- DiMaggio, P. J. & Powell, W. W. (1983). *The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields*. *American Sociological Review* 48, no. 2: 147–60.
<https://doi.org/10.2307/2095101>.
- Draghi, M. (2024). *The future of European competitiveness – A competitiveness strategy for Europe & The future of European competitiveness – In-depth analysis and recommendations*. European Commission.
<https://ec.europa.eu/newsroom/growth/items/847989/>
- Edler, J., Frischer, D., Glanz, M. & Stampfer, M. (2014). *Funding Individuals – Changing Organisations: The Impact of the ERC on Universities, Organizational Transformation and Scientific Change: The Impact of Institutional Restructuring on Universities and Intellectual Innovation*. *Research in the Sociology of Organizations* (Vol. 42), Emerald Group Publishing Limited, Bingley, pp. 77–109. <https://doi.org/10.1108/S0733-558X20140000042003>
- Elken, M. & Wollscheid, S. (2016). *The relationship between research and education: typologies and indicators. A literature review*. NIFU-rapport; 2016:8. Oslo.
- Europarådet (2012). *Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to Member States on the Responsibility of Public Authorities for Academic Freedom and Institutional Autonomy*. Antagen av Europarådets ministerkommitté den 20 juni 2012 vid 1146:e ställföreträdamötet.
- European Commission (2024). *European Innovation Scoreboard 2024 – Country profile Sweden*. Rapport framtagen av FIS Centre, Technopolis Group and OldContinent. Bryssel.
- European Commission (2024). *European Innovation Scoreboard 2024 – Country profile Denmark*. Rapport framtagen av FIS Centre, Technopolis Group and OldContinent. Bryssel.
- European University Association (EUA) (2023). *University Autonomy in Europe IV. The Scorecard 2023*.

- European University Association (EUA) (2024). *A renewed social contract for Europe and its universities. How universities and policy makers can work together to shape a strong, open and future-proof Europe*. Policy Input.
- European Higher Education Area (2024). *Tirana Communiqué: Ministerial meeting of the European Higher Education Area (EHEA)*. Tirana, Albania. <https://eha.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>
- Franssen, T. & Rijcke, S. de (2019). *The rise of project funding and its effects on the social structure of academia*. *The social structures of global academia*, 144–161.
- Franzoni, C., Stephan, P. & Veugelers, R. (2022). *Funding risky research*. *Entrepreneurship and Innovation Policy and the Economy*, 1(1), 103–133. <https://doi.org/10.3386/w28905>
- Follesdal, A. (2019). *The European Research Council @ 10: Whither hopes and fears?* *Eur Polit Sci* 18, 237–247. <https://doi.org/10.1057/s41304-018-0164-9>
- Gläser, J. & Laudel, G. (2016). *Governing Science: How Science Policy Shapes Research Content*. *European Journal of Sociology*. 2016;57(1):117–168. <https://www.jstor.org/stable/26573251>
- Geschwind, L., & Broström, A. (2014). *Managing the teaching–research nexus: ideals and practice in research-oriented universities*. *Higher Education Research & Development*, 34(1), 60–73. <https://doi.org/10.1080/07294360.2014.934332>
- Heitor, M. (Chair) Commission Expert Group on the Interim Evaluation of Horizon Europe. (2024). *Align Act Accelerate. Research, Technology and Innovation to boost European Competitiveness*. European Commission.
- Hicks, D. (2012). *Performance-based university research funding systems*. *Research Policy* 41(2) 251–252.
- Jongbloed, B., McGrath, C., Boer, H. de & Gayardon, A. de (2022). *Final Report of the Study on the state and effectiveness of national funding systems of higher education to support the European Universities Initiative* (Vol. 1) European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport, Culture. <https://doi.org/10.2766/885757>
- Langfeldt, L. (2022). *The Decision-Making Constraints and Processes of Grant Peer Review, and Their Effects on the Review Outcome*. Frosberg, E., Geschwind, L., Levander, S. & Wermke, W. (red.) *Peer review in an Era of Evaluation. Understanding the Practice of Gatekeeping in Academia*. (402). Palgrave Macmillan, kap. 13, 297–326.

- Langfeldt, L., Benner, M., Sivertsen, G., Kristiansen, E.H., Aksnes, D. W., Borlaug, S.B., Hansen, Kallerud, E. & Pelkonen, E. (2015). *Excellence and growth dynamics: A comparative study of the Matthew effect*. *Science and Public Policy* 42, 2015: 661–675. <https://doi.org/10.1093/scipol/scu083>
- Langfeldt, L. (2001). *The Decision-Making Constraints and Processes of Grant Peer Review, and Their Effects on the Review Outcome*. *Social Studies of Science*, 31(6), 820-841. <https://doi.org/10.1177/030631201031006002>
- Larrue, P. (2021). *Mission-Oriented Innovation Policy In Norway: Challenges, Opportunities and Future Actions*. OECD, Paris.
- Lepori, B., Jongbloed, B. & Hicks, D. (2023). *Introduction to the Handbook of Public Funding of Research: understanding vertical and horizontal complexities, 5–19*. <https://doi.org/10.4337/9781800883086.00005>
- Letta, E. (2024). *Much more than market. Speed, Security, Solidarity. Empowering the Single Market to deliver a sustainable future and prosperity for all EU Citizens*. Europeiska rådet. <https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf>
- Lyall, C., Bruce, A., Marsden, W. & Meagher, L. (2013). *The role of funding agencies in creating interdisciplinary knowledge*. *Science and Public Policy*, 40(1), 62–71. <https://doi.org/10.1093/scipol/scs121>
- Madsen, E. B. & Aagaard, K. (2020). *Concentration of Danish research funding on individual researchers and research topics: Patterns and potential drivers*. *Quantitative Science Studies*, 1(3), 1159–1181. https://doi.org/10.1162/qss_a_00077
- Merton, R. K. (1968). *The Matthew Effect in Science: The Reward and Communication Systems of Science Are Considered*. *Science* 159 (3810): 56–63. <https://doi.org/10.1126/science.159.3810.56>
- Melin, G., Berglund, E., Buitenhuis, A., Tiefenthaler, B. & Eriksson Berggren, S. (2019). *Statlig finansiering av universitet och högskolor i Nederländerna, Norge och Österrike*. Svenskt Näringslivs skuggutredning till den statliga Styr- och resursutredningen. Stockholm.
- Moore, S., Neylon, C., Eve, M.P., O'Donnell, D.P. & Pattinson, D. (2017). *'Excellence R Us': University Research and the Fetishisation of Excellence*. Palgrave Communications 3. 16105. <https://doi.org/10.1057/palcomms.2016.105>
- Müller, R. & Kaltenbrunner, W. (2019). *Re-disciplining academic careers? Interdisciplinary practice and career development in a Swedish environmental sciences research center*. *Minerva*, 57(4), 479–499.

- Nicholson, J. & Ioannidis, J. (2012). *Conform and be funded*. Nature 492, 34–36.
<https://doi.org/10.1038/492034a>
- NIFU (2024). *Statsbudsjettet 2025*. Innsikt, nr 12, 2024.
- Norska forskningsrådet (2024). *Utviklingslinjer i Forskningsrådet 2012–2024. Forskningsrådets oppfølging av anbefalinger i eksterne evalueringer og gjennomganger*. Oslo.
- OECD (2024). *Gross domestic spending on R&D* (indicator).
<https://doi.org/10.1787/d8b068b4-en>
- OECD (2021). *Reducing the precarity of academic research careers*, OECD Science, Technology and Industry Policy Papers, No. 113, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/0f8bd468-en>
- Proba (2023). *Analyse av ekstern finansiering og midlertidighet i universitets- og høyskolesektoren*. Rapport 2023–7. Oslo.
- Resnik, D. (2009). *Government Funding of Science, Playing Politics with Science: Balancing Scientific Independence and Government Oversight*, Practical and Professional Ethics. New York, Oxford Academic.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195375893.003.0005>
- Sahlin, K., & Eriksson-Zetterquist, U. (2016). *Collegiality in modern universities – the composition of governance ideals and practices*. Nordic Journal of Studies in Educational Policy, 2016(2–3).
<https://doi.org/10.3402/nstep.v2.33640>
- Sahlin, K. (2023). *Forskningsanknytning – en nyckelfråga för den högre utbildningens kvalitet*. Kungl. Vetenskapsakademien, Stockholm.
- Sivertsen, G. & Aagaard, K. (2017). *The effects of performance-based research funding system. Renewed discussions on the relationship between productivity and citation impact in research*. R-Quest policy Brief no. 2.
- Solberg, E. & Drange, C. (2024). *Finansiering av forskning: En komparativ analyse av ekstern finansiering versus grunnfinansiering i Norden og Europa*. Policy Brief 29.02.2024: Finansiering av forskning, NIFU, Oslo.
- Sivertsen, G. & Aagaard, K. (2017). *The effects of performance-based research funding system. Renewed discussions on the relationship between productivity and citation impact in research*. R-Quest policy Brief no. 2.
- Stampfer, M. (2019). *Pros and Cons of Distribution Streams of Governmental Funding for Research*, Analysis för Formas, R2:2019. Stockholm.

-
- Schwach, V., Wollscheid, S., Wanderås Fossum, L. & Brorstad Borlaug, S. (2024). *Forskning og finansiering En oversikt over forskningslitteratur*. Arbeidsnotat 2024:2, Oslo.
- SOU (2023:19). *Statlig forskningsfinansiering. Underlagsrapporter. Delbetänkande av Forskningsfinansieringsutredningen*. Stockholm.
- (SOU 2023:59). *Ny myndighetsstruktur för finansiering av forskning och innovation*. Stockholm.
- Thomas, D. A., Nedeva, M., Tirado, M. M. & Jacob, M. (2020). *Changing research on research evaluation: A critical literature review to revisit the agenda*. *Research Evaluation*, 29(3), 275–288.
<https://doi.org/10.1093/reseval/rvaa008>
- Uddannelses- og Forskningsstyrelsen (2024). *Innovation i Horizon Europe Status, udfordringer og muligheder for Danmark*. Köpenhamn.
<https://ufm.dk/publikationer/2024/filer/innovation-i-horizon-europe-status-muligheder-og-perspektiver.pdf>
- Universitetskanslersämbetet, UKÄ (2024). *Akademisk frihet i Sverige Regeringssuppdrag om lärosätens arbete med att främja och värna akademisk frihet*. Stockholm.
- Vetenskapsrådet (2023). *Forskningsbarometern 2023. Sveks forskning i internationell jämförelse*. VR 2326. Stockholm.
- Whitley, R., Gläser, J. & Laudel, G. (2018). *The Impact of Changing Funding and Authority Relationships on Scientific Innovations*. *Minerva* 56, 109–134.
<https://doi.org/10.1007/s11024-018-9343-7>
- Zacharewicz, T., Pavón, N. P., Martos, L. A. P. & Lepori, B. (2023). *Do funding modes matter? A multilevel analysis of funding allocation mechanism on university research performance?* *Research Evaluation* 32: 545–556.
<https://doi.org/10.1093/reseval/rvad023>
- Zacharewicz, T., Lepori, B., Reale, E. & Jonkers, K. (2019). *Performance-based research funding in EU Member States—a comparative assessment*, *Science and Public Policy* (46) 105–115. <https://doi.org/10.1093/scipol/scy041>

Bilaga 1

Bilaga 1: Intervjuguide

Interview questions – national system for research funding

The following questions pertain to aspects relevant to the Swedish research funding system. While each research funding system has its unique characteristics, we are interested in identifying elements from various systems that might inspire and inform comparisons with the Swedish model. We are particularly keen to hear the interviewee's perspectives and reflections on these questions.

- To what extent do HEIs experience political steering—be it national, regional, or local—and does the political system rely on trust in the HEIs' capacity for self-governance?
- How is the allocation of government resources to HEIs structured—are there designated funds for research and education respectively, and how extensively are public funds distributed via research councils or similar bodies? What potential advantages and disadvantages do you see in your country's resource allocation system?
- What are the timelines for public funding? Do they differ between education and research?
- To what extent are the governmental funds allocated directly to HEIs earmarked for specific purposes? What are your views on this approach?
- How are the public research councils governed? Is there researcher representation in their leadership?
- What does the funding look like for basic versus applied research? How does the funding distribution between basic and applied research affect the HEIs?
- What proportion of research conducted at HEIs is financed by non-governmental actors/external funders? How does this affect the institutions' operations? Do external funders cover indirect costs?
- How does the funding system impact the relationship between education and research?
- How does the funding influence the career structures within HEIs?
- Is it possible to generalize about how much time teachers/researchers spend on research versus teaching? Is this regulated?

Pam Fredman, professor i neurokemi, tidigare rektor vid Göteborgs Universitet, ordförande för SUHF, president för International Association of Universities och nu ordförande i Karlstad universitetsstyrelse.

Ulrika Bjare, utredare vid Stockholms universitet och fil. dr. i historiska studier av teknik, vetenskap och miljö vid Kungl. Tekniska högskolan, tidigare uppdrag som huvudsekreterare och ämnessakkunnig vid Utbildningsdepartementet.

Författarna Pam Fredman och Ulrika Bjare ansvarar själva för analyser, slutsatser och förslag i rapporten.

Finansiering av universitetsforskning i Europa

Utgiven av: Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF)
www.suhf.se

ISBN: 978-91-989285-5-6

Omslag/original: Premediabatteriet

Tryckeri: AMO-Tryck AB, Solna 2025

Utformningen av forskningsfinansieringssystemet har stor betydelse för universitets och högskolors möjlighet att bedriva forskning och utbildning av hög kvalitet. Ett reellt finansiellt handlingsutrymme är avgörande för att säkerställa lärosätenas autonomi och långsiktiga planeringsförmåga. I många länder, inklusive Sverige, har balansen mellan direkta statliga anslag och externa forskningsmedel förskjutits genom att de externa medlen ökat i omfattning medan de direkta anslagen inte följt samma utveckling. Detta har lett till ett ökat beroende av externa finansiärer, vilket påverkar lärosätenas och forskarnas handlingsfrihet.

Denna rapport ger en internationell utblick och analyserar forskningsfinansieringssystemen i fyra europeiska länder – Danmark, Norge, Nederländerna och Belgien (Flandern). Den undersöker hur finansieringsmodellerna påverkar universitetens planeringsförutsättningar, anställningsformer och kopplingen mellan utbildning och forskning.

Rapporten bidrar med kunskap om hur forskningsfinansieringen är utformad i andra länder och ger en bredare förståelse för vilka utmaningar och möjligheter som finns inom området. Genom kunskap om de fyra ländernas system bidrar rapporten till en ökad förståelse för forskningsfinansieringens påverkan på förutsättningarna för att möta både lärosätenas och samhällets behov.

SUHF

Sveriges universitets- & högskoleförbund